

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI

**İÇ KONTROL VE İÇ DENETİMİN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN
GELİŞMESİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: RUSYA VE TÜRKİYE
BANKALARINDA DENETİM UYGULAMALARIN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

SHEBNEM ASLANOVA

İSTANBUL, 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI

**İÇ KONTROL VE İÇ DENETİMİN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN
GELİŞMESİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: RUSYA VE TÜRKİYE
BANKALARINDA DENETİM UYGULAMALARIN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

SHEBNEM ASLANOVA

Danışman: DOÇ. DR. NEŞE ÇOBAN ÇELİKDEMİR

İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İÇİNDEKİLER	i
TABLolar LİSTESİ	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
GRAFİKLER LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii

GİRİŞ	1
-------------	---

1. BÖLÜM DENETİM VE KONTROLÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Denetim Kavramı.....	4
1.2. Denetim Türleri.....	5
1.2.1. Denetimin Amacına Göre Türleri.....	5
1.2.2. Uygulama Zamanına Göre Denetim Türleri	9
1.2.3. Denetimin Statüsüne Göre Türleri	10
1.2.3.1. Dış Denetim	10
1.2.3.2. İç Denetim.....	13
1.2.3.3. İç Denetçiler ile Dış Denetçiler Arasındaki Farklar	16
1.3. İç Kontrol Kavramı	19
1.4. İç Kontrol Sisteminin Amaçları ve Nitelikleri.....	20
1.5. İç Kontrol ile İç Denetim Arasındaki Fark	22

2. BÖLÜM BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ DENETİM VE İÇ KONTROL

2.1. Bankacılık Kavramı	24
2.2. Bankacılık Türleri	30
2.3. Bankacılık Sektöründe İç Sistemler	31
2.3.1. İç Denetim	31
2.3.1.1. Bankalarda İç Denetim Sisteminin Amaçları	33
2.3.2. İç Kontrol	34
2.3.2.1. Bankalarda İç Kontrol Sisteminin Amaçları	34
2.3.2.2. Bankalarda İç Kontrol Sisteminin Temel Unsurları	35
2.3.2.3. Banka İç Kontrol Sisteminin Süreçleri	37
2.3.3. Risk Yönetimi.....	37
2.4. Bankalarda Denetim Komitesi Uygulaması	38
2.4.1. Bankalarda Denetim Komitelerinin Sorumluluk ve Görevleri.....	39
2.4.2. Bankacılıkta Denetim Süreçleri.....	40

2.5. Uluslararası İç Kontrol ve Denetim Standartları ve Uygulamaları.....	40
2.5.1. İç Denetçiler Enstitüsü Tarafından Sağlanan İç Kontrol Sistemi.....	41
2.5.2. Coso Modeli	41
2.5.3. CoCo Modeli	43
2.5.4. CobiT Modeli	45
2.5.5. eSAC Modeli.....	46
2.5.6. SysTrust Modeli	46
2.5.7. SAS 55'e Göre İç Kontrol Sistemi.....	47
2.5.8. SAS 78'e Göre İç Kontrol Sistemi.....	48
2.5.9. Sarbanes - Oxley Yasası.....	48
2.5.10. Basel Bankacılık Denetim Komitesi	50
2.6. Literatür Taraması.....	55

3. BÖLÜM

TÜRK VE RUS BANKACILIK SİSTEMİ VE GELİŞİMİ

3.1. Türk Bankacılık Sistemi	61
3.1.1. Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi	61
3.1.2. Türk Bankaların Genel Durumu.....	64
3.1.3. Türkiye Ekonomisinin Temel Göstergeleri	65
3.1.4. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası	70
3.2. Rus Bankacılık Sistemi	75
3.2.1. Rus Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi	75
3.2.2. Rus Bankaların Genel Durumu	80
3.2.3. Rusya Ekonomisinin Temel Göstergeleri.....	81
3.2.4. Rusya Federasyonu Merkez Bankası	88

4. BÖLÜM

TÜRK VE RUS BANKACILIK DENETİM SİSTEMİ: DENETİM UYGULAMALARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. Türk Bankacılık Denetim Sistemi.....	95
4.1.1. Türk Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Kurumlar	96
4.1.2. Türk Bankacılık Sektöründe İç Denetim ve İç Kontrol ile İlgili Düzenlemeler	96
4.1.2.1. Bankacılık Kanunu.....	97
4.1.2.2. Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik	100
4.1.3. Türk Bankacılık Sektöründe Denetim-Basel Yaklaşımı	106
4.2. Rus Bankacılık Denetim Sistemi	108
4.2.1. Rusya Federasyonu Merkez Bankası	108
4.2.2. Rusya Federasyonu Merkez Bankası'na İlişkin Federal Kanun	108
4.2.3. İç Denetim Yapılanmasına İlişkin Düzenleme.....	116

4.2.4. Rus Bankacılık Sektöründe Denetim-Basel Yaklaşımı.....	119
4.3. Türk-Rus Bankacılık Sisteminin Denetim Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması.....	123
4.3.1. Bankacılık Sektörü Finansal Gelişme Rasyoları Açısından Karşılaştırılması.....	124
4.3.2. İç Kontrol Sisteminin Uygulanması Açısından Karşılaştırılması	130
4.3.3. İç Denetim Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması	140
4.3.4. İç Denetim ve İç Kontrol Uygulayıcıları Açısından Karşılaştırılması	145
SONUÇ	151
KAYNAKÇA.....	155

TABLÖLER LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: İç Denetçiler ile Dış Denetçiler Arasındaki Farklar	16
Tablo 2: Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Veriler (2018-Mart 2022)	64
Tablo 3: Enflasyon Oranı Göstergesine İlişkin Veriler	66
Tablo 4: Türkiye’de Faiz Oranı	67
Tablo 5: Temel İşgücü Göstergeleri (Mevsimsellikten Arındırılmış)	68
Tablo 6: Rus Bankacılık Sektörüne İlişkin Veriler	81
Tablo 7: Enflasyon Oranı Göstergesine İlişkin Veriler	83
Tablo 8: Rusya Federasyonu’da Faiz Oranı (2021-2022)	85
Tablo 9: Rus Bankaların İç Denetim Sisteminin Yapısı	131
Tablo 10: Türk Bankaların İç Denetim Sisteminin Yapısı	132
Tablo 11: Türk ve Rus Bankaların İç Kontrol Sistemlerinin Benzerlik ve Farklılıklar	135
Tablo 12: TCMB ile RMB’nin Denetim Uygulamalarının Uluslararası Standartlara Uygunluk Açısından Karşılaştırılması	140
Tablo 13: Türk ve Rus İç Denetim ve İç Kontrol Uygulayıcıları Açısından Karşılaştırılması	146

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1. Türkiye’de Enflasyon Oranı (2020-2022)	67
Şekil 2. Türk Bankacılık Sektörü Toplam Aktiflerin Gelişimi	125
Şekil 3. Türk Bankacılık Sektörü Sermaye Yeterliliği Gelişimi (1998-2009)	126
Şekil 4. Türk Bankacılık Sektörü Toplam Aktiflerin Gelişimi (1998-2009)	127
Şekil 5. Krediler ve Menkul Değerler Portföyü Gelişimi (1998-2009)	127
Şekil 6. Rus Bankacılık Sektörü Toplam Aktiflerin Gelişimi	129
Şekil 7. Rus Bankacılık Sektörü Karlılık Oranların Gelişimi (1999-2018)	129

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa No

Grafik 1. GSYH Büyüme Oranları (Bir önceki yılın aynı dönemine göre % değişim)	69
Grafik 2. Rusya Federasyonu'nda Faiz ve Enflasyon Oranı (2021-2022)	84

KISALTMALAR LİSTESİ

AAA	Amerikan Muhasebe Birliği (The American Accounting Association)
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
AICPA	Amerikan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (The American Institute of Certified Public Accountants)
AMB	Avrupa Merkez Bankası
API	Açık Piyasa İşlemleri
BCBS	Basel Bankacılık Denetim Komitesi (Basel Committee on Banking Supervision)
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements)
CICA	Kanada Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (The Canadian Institute of Chartered Accountants)
CobiT	Bilgi ve İlgili Teknolojiler İçin Kontrol Hedefleri (Control Objectives for Information Technology)
CoCo	Kontrol Kriterleri Komitesi (The Criteria of Control)
COSO	Sponsor Olan Kurumlar Birliği (The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission)
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
eSAC	Elektronik Sistem Garantili Kontrol Modeli (Electronic System Assurance and Control)
FAS	Federal Antimonopoly Servisi
FEI	Finansman Yöneticileri Enstitüsü (The Financial Executives Institute)
GAO	Sayıştay (Government Accountability Office)
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HDTM	Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
HM	Hazine Müsteşarlığı
IFAC	Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Auditing Practices Committee)
IIA	İç Denetim Enstitüsü (Institute of Internal Auditors)
IMA	Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü (Institute of Management Accountants)
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IOSCO	Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Teşkilatı (International Organization of Securities Commissions)
ISACA	Bilgi Sistemleri Denetim ve Kontrol Derneği (Information Systems Audit and Control Association)
ITGI	Bilgi teknolojileri yönetim Enstitüsü (IT Governance Institute)
NSFR	Net İstikrarlı Fonlama Oranı (Net Stable Funding Ratio)
NYSE	New York Menkul Kıymetler Borsası (New York Stock Exchange)

OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
PCAOB	Halka Açık Şirket Muhasebe Gözetim Kurulu (The Public Company Accounting Oversight Board)
PIFC	Kamu İç Finansal Kontrol (Public Internal Financial Control)
PPK	Para Politikası Kurulu
RBB	Rus Bankalar Birliği
RMB	Rusya Merkez Bankası
RSFSC	Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
SAS	Denetim Standartları Açıklamaları (Statement on Auditing Standards)
SEC	Menkul Kıymetleri ve Borsa Komisyonu (Securities and Exchange Commission)
SIGMA	Yönetişim ve Yönetimin Geliştirilmesi İçin Destek (Support for Improvement in Governance and Management)
SOKK	Sistemik Olarak Önemli Kredi Kuruluşları
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SysTrust	Güven Sistemi (System Trust)
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Bankacılık sektörü, ülke ekonomisindeki en önemli mali kurumlarından biridir. Ekonomik sistemde önemli bir rol oynayan bankalar, toplumun tüm kesimleriyle yakın ekonomik ve kurumsal bağlara sahiptir. Özellikle 2000'lerin başından itibaren gerçekleşen krizler, ekonominin diğer kurumları gibi bankaların da bu anlayışla denetim ve düzenlemeye tabi tutulması gerektiğini göstermiştir. Yönetimin bankacılık organizasyonundaki sorunları çözmek veya önlemek için kullanabileceği en önemli yardımcısı "denetim"dir.

1990'ların sonlarında bankacılık sistemlerinde yaşanan ve büyük sistemik bankalar da dahil olmak üzere bir çok ticari bankanın iflas etmesine neden olan krizin nedenlerinden biri, düzgün organize edilmiş denetim sistemi eksikliğidir. Bu nedenle, bankacılık düzenleme ve denetim otoriteleri için iç kontrol sistemi, banka yönetiminin en önemli parçalarından biridir ve finansal kurumların sorunsuz işleyişinin temelini oluşturur. Bankaların hedeflerine ulaşılmasını, bankanın mevcut mevzuat ve muhasebe politikalarına uymasını sağlar ve aynı zamanda karlılık açısından uzun vadeli hedeflerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunur. Ayrıca iç kontrol sistemi, kredi kuruluşunun itibarının beklenmeyen şekilde kaybolması veya zarar görmesi riskini azaltmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde, bankacılık sistemi uzun bir süre içinde şekillenmiş ve bir dizi banka iflasından sonra, bir düzenleme ve kontrol sistemi oluşturulmaya başlanmıştır. Rusya ve Türkiye'deki bankacılık sisteminin gelişiminin özelliği ise, reform süreçleri ve onun düzenlenmesi ve kontrolüne ilişkin bir sistemin oluşturulması eşzamanlı olarak gerçekleşmesidir.

Günümüzde denetim, özellikle iç denetim, Türkiye ve Rusya için nispeten yeni bir olgudur. Bu ülkelerde, iç denetim gelişme aşamasındadır ve bölgesel düzeyde bu sorun daha da ciddidir. Türkiye ve Rusya'da ekonomik sorunların finans sektörünü olumsuz etkilemesi, mevcut yasal normların uluslararası normlara tam olarak uymaması, bankacılık faaliyetleri ile ilgili karar veren birimlerin yeteri kadar özerk olmaması, kanundan kaynaklanan yaptırım güçlerini, yetkilerini öngörülen süreler

içinde kullanamaması yeni düzenleyici yasal düzenlemelerin hazırlanmasını zorunlu kılmıştır.

Özellikle karşılıklı etkileşim içinde olan Rusya ve Türkiye’deki bankaların denetim yaklaşımı açısından karşılaştırılması amacıyla hazırlanan bu çalışmada; denetim kontrollerini ve denetim komitesinin yapısını inceleyerek Türk ve Rus bankacılık sektörlerinde kullanılan denetim türlerini incelenmiştir. Çalışmanın bir diğer amacı, iç denetim ve iç kontrolün rollerini ve pratik görevlerini ortaya koymaktır. Türk ve Rus bankacılık sisteminin denetim uygulamaları açısından benzerlik ve farklılıkların tespit etmektir.

Çalışmanın amaçlarına ulaşmak için aşağıdaki hedefler belirlenmiştir:

- Türk ve Rus bankacılık sisteminin gelişme aşamalarını vurgulamak ve sistematikleştirmek, mevcut durumunu değerlendirmek;
- Kredi kurumlarının faaliyetleri üzerindeki mevcut iç ve dış kontrol sistemini analiz etmek;
- İç kontrol ve iç denetimin özünü açıklamak ve bir kredi kurumunun etkin işleyişini sağlamadaki rolünü belirlemek;
- Söz konusu bankaların resmi web sitelerinden alınan Türk-Rus bankacılık sisteminin denetim uygulamalarında hükümleri analiz etmek.

Bu tez çalışmasında kavramsal yapı içerisinde kaynaklar, veri ve belgeler gözden geçirilmiş, bankacılık denetim ve kontrol sistemleri, denetim türleri, iç kontrol ve benzeri konular ele alınmıştır. Bu anlamda, kavramsal çatışmayı önlemek için benzer kavramlar ayrıntılı olarak ifade edilmiştir. Çalışmada, örnek olarak, iç kontrolün denetimden ayrı olduğu vurgulanmış, iç denetimin ve iç kontrolün kendi ve önemine ve özelliklerine dikkat çekilmiştir.

Çalışmanın konusu, ticari bankalarda iç denetim ve iç kontrolün teorisi, organizasyonu ve uygulamasıdır. Çalışmanın teorik ve metodolojik temeli, kurumsal yönetim teorisi, genel denetim, bankacılık sektöründe iç denetim ve iç kontrol sistemleri ve banka denetimi organizasyonu ve metodolojisi alanında Türk, Rus ve yabancı

uzmanların temel kavramları ve eserleridir. Bu çalışma, bankaların teşkilatlanması ve denetimlerinin yürütülmesi ile ilgili başlıca yasal ve düzenleyici işlemlerin kullanımına dayanmaktadır: Rusya Merkez Bankası Yönetmeliği, Rusya Federasyonu Hükümeti Kararı, Türk Bankacılık Kanunu hükümleri, BDDK hükümleri, bir dizi yabancı devlet ve sivil toplum kuruluşunun tavsiyeleri, İç Denetçiler Enstitüsü, Basel Bankacılık Denetimi Komitesi ve diğer bazı kuruluşlar.

Çalışmanın teorik ve metodolojik temeli, bankaların genel denetim ve denetimi teorisi ve organizasyonu alanındaki bilimsel çalışmalarla da Rus ve Türk bilim adamları Tamer Aksoy, A.T. Aliev, E.G. Efimova, Ersin Güredin, A.N. Guryev, Sinan Aslan, Celal Kepekçi, Evgeny Zhukov, İlker Parasız, Özgür Çatıkkaş; ve yabancı ekonomistler Murray B. Hirsch, Frederick S. Mishkin, Lawrance B. Sawyer, Henry R. Jaenicke, Leonard P. William ve diğerleri tarafından sağlanmıştır.

Dört bölümden oluşan tezin ilk bölümünde denetim ve kontrolün kavramsal çerçeveye yer ayrılmıştır. Denetim ve kontrol kavramları ve türleri, bunların hedefleri ve iç kontrol ile iç denetim arasındaki farklar üzerinde açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölüm genel olarak banka ve bankacılık tanımı ve kavramı, banka türleri, bankacılık sisteminin tarihsel gelişimi, bankacılık sektöründe iç denetim ve iç kontrol sistemleri, yapılma amaçları ile uluslararası iç kontrol ve denetim standartları ve uygulamalarına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, Türk ve Rus bankacılık sistemi, bankacılığın tarihsel gelişimi, ülkelerde faaliyet gösteren yabancı ve yerli bankaların işlemleri, merkez bankalarının mevcut yapısı ve bankaların genel durumu ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Son bölümde ise Türk ve Rus bankacılık denetim sistemi ve uygulamaları, denetimden sorumlu organlar, bankacılık sektöründe uygulanan kurumsal ve yasal denetim mekanizması ve ayrıca kuruluş hedeflerine yer verilmiştir. Ayrıca iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin yapısı Türk ve Rus bankacılık sisteminin denetim uygulamaları çerçevesinde karşılaştırılmıştır.

1. BÖLÜM

DENETİM VE KONTROLÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Denetim Kavramı

Denetimin kavramı, günlük dilde bir olay, eylem, kişi veya hatta kişinin kendisini etkileyen etki edebilme bir güç anlamında kullanılmaktadır.¹ Kurum, kuruluş ve kişiler sorumluluklarını, işlevlerini ve faaliyetlerini açıklar, bildirimler yoluyla çeşitli taleplerde bulunmakta, kararlar alır ve uygular, bunların doğruluğunu ve güvenilirliğini savunmakta, belirli görüş ve iddialarda bulunmaktadır. Ancak, bu ifadelerin ve iddiaların doğruluğu, uygunluğu ve güvenilirliği sorgulanabilir. Karar verme sürecinde yararlanılan bilgiler, hedeflere tutarlı ve uygun karar verebilmek için güvenilir ve geçerli olmalıdır. Geçerli ve güvenilir olmayan bilgiler, kaynakların verimli ve etkin kullanılmasını engellemekte ve topluma, kuruluşlara ve karar vericilere zarar vermektedir.

Türkçede muhasebe denetimi olarak çevrilebilecek olan denetim terimi, Anglo-Sakson ülkelerinde "Auditing"dir. Orijinal denetim kavramı, "dinleme, işitme ve sorgulama" anlamına gelen Latince "audire" fiiline dayanmaktadır. Bu, eski bir toplumda seçilmiş uzmanların, sorumlu kişilerin çalışmalarını dinleyerek gerçeği bulmaya çalıştıkları anlamına gelmektedir.²

Modern anlamda denetim, görelilik ve olasılık teorisi ilkelerinin belirlediği amaç ve standartlara göre üretilen sonuçların verimliliğinin, etkinliğinin ve ekonomiklik derecelerinin ölçülmesi, karşılaştırılması ve değerlendirilmesidir.

Denetim, bir şeyin doğruluğunu anlamak için inceleme ve araştırma, gözlemlleme ve eleştirel olarak incelemenin sonuçlarını içeren genel ve daha geniş bir tanıımıdır.³

Amerikan Muhasebeciler Birliği'nin Denetim Kavramları Komitesinin tanımına göre, muhasebe denetimi, iktisadi faaliyet ve vakalarla ilgili bilgilerin belirli

¹ Celal KEPEKÇİ, **İç Kontrol Sistemi**, Ankara: Temel Eğitim ve Staj Merkezi Yayınları, 1994, s.1.

² Tamer AKSOY, **Tüm Yönleriyle Denetim**, Cilt 1, Ankara: Yetkin Yayınları, 2006, s.47.

³ AKSOY, **a.g.e.**, Cilt 1, s.47.

kriterlere ne kadar uygun olduğunu belirlemek ve sonuçları paydaşlara iletmek için kanıtları adil bir şekilde toplayıp değerlendiren sistematik bir süreçtir.⁴

Bir ülkede bir denetim olayının gerçekleşmesi için, denetlenecek finansal tabloları üreten bir muhasebe sistemine ihtiyacı vardır. Muhasebe uygulamasının beklenen işlevleri yerine getirememesi veya elde edilen bilgilerin kullanıcı tarafından anlaşılabilmesi gibi durumlarda, finansal tabloların dış denetiminin bir anlamı yoktur. Muhasebe uygulamalarına ilişkin ilke ve standartlardaki tutarsızlık ve eksiklikler, uygulama eksiklikleri, belge ve kayıt sistemlerindeki yanlışlık ve eksiklikler denetimi anlamsız kılmaktadır. Bu nedenle, denetim için ön koşul, yerleşik muhasebeye duyulan ihtiyaçtır.⁵

Genel anlamda denetim, ekonomik faaliyet ve olaylarla ilgili iddiaların önceden belirlenmiş standartlara ne kadar uygun olduğunu belirlemek için kanıtları adil bir şekilde toplayıp değerlendiren ve sonuçları paydaşlara bildiren sistematik bir süreçtir.⁶

1.2. Denetim Türleri

1.2.1. Denetimin Amacına Göre Türleri

Denetimin amacı yönünden türleri dört ayrı başlık altında incelenmek mümkündür. Bunlar Finansal Tabloların Denetimi, Ekonomik Denetim, Uygunluk ve Faaliyet Denetimi olarak sıralanmaktadır.

– Finansal Tablolar Denetimi

Finansal tablolar denetimi (Audit of financial statements), kuruluşların finansal tablolarının belirlenmiş kriterlere uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığını belirlemek için incelenmesini içerir. Bu kriterler genellikle kabul edilen muhasebe ilkeleri veya vergi mevzuatı düzenlemelerdir. Bu tür denetimler kamu denetçileri ve bağımsız

⁴ Özgür ÇATIKKAŞ, Mustafa OKUR, İsmail BALKAN, **Bankalarda Denetim Komitesi Uygulaması**, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2012, s.5.

⁵ Aksoy, **a.g.e.**, Cilt 1, s.50.

⁶ Ahmet BAŞPINAR, “Türkiye’de ve Dünyada Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış”, *Maliye Dergisi*, Mart-Nisan 2005, Sayı: 148, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/12/img-148.pdf> (05 Şubat 2022), s.35.

denetçiler tarafından yürütülür. Mali tablolar denetiminin amacı, denetçinin mali tablolarla ilgili bir görüş bildirmesini sağlamaktır. Finansal tabloların kabul edilen muhasebe politikaları ve uygulamaları ile ilgili yasal gereklilikler uyarınca hazırlanması ve tüm önemli konuları ifşa etmeleri gerekir. Bununla birlikte, görüşü, şirketin gelecekteki uygulanabilirliği veya yönetiminin işletmenin işlerini yürüttüğü verimlilik veya etkililik konusunda bir güvence oluşturmaz.⁷

– Uygunluk Denetimi

Uygunluk denetimi (Compliance Audit) gerçekleştirmenin arkasındaki amaç, kuruluşun uyumluluk programının etkin olup olmadığını değerlendirmek ve yönetim ve devlet veya vergi yetkilileri önünde uyumsuzluğun ortaya çıkarmaktır. Bu, bir örgütün finansal işlemlerinin ve faaliyetlerinin mevzuata, belirlenmiş yöntemlere veya kurallara uygun olup olmadığına odaklanan bir denetim hizmeti türüdür. Uygunluk denetimi ile mali denetim arasındaki fark, uygunluk denetimi yasalara ve prosedürlere uygunluğun incelemesi iken, finansal denetimin mali tabloların incelemesi olmasıdır. Bir mali denetim mali verilerle ilgili olup, bir uygunluk denetimi yasal ve düzenleyici uyumluluk ile ilgilidir. Ayrıca, mali denetim bağımsız bir denetçi tarafından yapılırken, uygunluk denetimi, yeterlilik kriterlerini karşılayan ve bağımsız olabilecek veya olmayabilecek herhangi bir kişi tarafından gerçekleştirilir.⁸

Uygunluk denetiminin önemi şu şekildedir:

- Mevzuata uyum sürecindeki zayıf noktaları tespit etmek,
- Riski azaltmaya yardımcı olmak,
- Paydaşların inancını korumak,
- Tüm kanunların izlenmesini, uyumsuzluğun belirlenmesini ve düzeltilmesini sağlamak.

⁷ Ersin GÜREDİN, **Denetim**, 6.b., İstanbul: Beta Yayınları, 1994, s.14.

⁸ ÇATIKKAŞ, OKUR, BALKAN, **a.g.e.**, ss.7-8.

– Faaliyet Denetimi (Performans Denetimi, İşletme Denetimi)

İdari organların faaliyetlerini iyileştirmeye, verimliliklerini ve çalışma kalitelerini artırmaya yönelik yöntemlerden biri de ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde yaygınlaşan performans denetimidir. Performans denetimi veya faaliyet denetimi (Performance Audit, Operational Audit), yönetimin tüm kademelerinde yürütülen faaliyet ve operasyonların planlanması, uygulanması ve kontrolünde etkinlik, ekonomiklik ve verimliliğin bir değerlendirilmesidir. Başka bir tabirle, bir örgütün faaliyetlerin etkinlik ve verimliliğini değerlendirmek için bu faaliyetlerle ilgili yöntem ve usulların uygulanışının doğrulanmasını kapsar.⁹

Denetlenen kuruluş, aşağıdakileri belirlemek için bu denetim türünü gerçekleştirir:

- Ekonomi ilkesinin (yani kaynak maliyetini en aza indirme) gerçekleşip gerçekleşmeyeceği;
- Bir kuruluşun istenen hedeflere ulaşacak şekilde çalışıp çalışmadığı;
- Kamu fonlarının kullanım amacına uygun olarak konup konmadığı;
- Bankadan alınan kredilerin uygulanan amaç için kullanılıp kullanılmadığını;
- Bir kuruluşun yasal ve diğer yasalara uyup uymadığı;
- Varsa iyileştirmeler önermek için;
- Bir kuruluşun herhangi bir dolandırıcılık veya yasa dışı faaliyette bulunup bulunmadığını;
- Bağışların veya hükümet yetkilileri tarafından verilen diğer paranın verilen amaç için harcanıp harcanmadığı;
- Etkinlik veya fonksiyonların etkinlik ve verimlilik ile yürütüp yürütülmediğidir.

Faaliyet denetimi sırasında denetçinin objektif gözlemler yapması ve belirli faaliyetleri ayrıntılı olarak analiz etmesi beklenir. Performans denetim, faaliyetlerin sonuçlarını verimlilik kriterleriyle karşılaştırır ve kuruluşun önceden belirlenmiş

⁹ Leonard P. WILLIAM, **The Management Audit**, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1983, s.35.

hedefler ve amaca ulaşıp ulaşmadığını ölçer. Performans denetimin kapsamı, bir kuruluşun tamamı veya bir kısmı, bir endüstri veya üretim, pazarlama ya da finans gibi bir fonksiyonu olabilir. Performans denetimleri, hedeflere ne ölçüde ulaşıldığını, yöneticinin kişisel başarısının derecesini ve işletmeyle ilgili tüm finansal olmayan yönleri işletme politikaları ve yerleşik stratejiler ışığında inceler.¹⁰

Faaliyet denetimleri her türden denetçi tarafından gerçekleştirilebilirse, ancak uygulamada bu faaliyetin genellikle devlet denetçileri ve iç denetçiler tarafından gerçekleştirildiği görülmüştür.

Faaliyet veya yönetim denetimler olarak da bilinen performans denetimi, genellikle uygunluk veya finansal tabloların denetimlerinden daha güçlü bir denetimdir.¹¹ Asıl zorluk, faaliyetin etkinliğini ve verimliliğini objektif olarak yargılamaktır. Performans denetimi o kadar kapsamlıdır ki türlerini sıralamak ve tanımlamak zordur. Bir şirket tarafından gerçekleştirilen faaliyet denetiminin amacı, yeni bir makine satın alma kararını etkileyen bilgilerin yeterliliğini ve geçerliliğini belirlemek iken, başka bir şirket tarafından yapılan faaliyet denetiminin amacı, satış faaliyetlerinin etkinliğini ve verimliliğini belirlemek olabilir. Performans denetimleri ayrıca finansal olmayan faaliyetleri de içerir.

Faaliyet denetiminde fiili durumla karşılaştırılacak bir duruma ilişkin kriterlerin saptanması öncelikle öznelidir. Bu nedenle performans denetimlerinde denetçiler, doğrudan ölçmek ve raporlamak yerine mevcut başarılarını iyileştirmeye yönelik önerilerde bulunmayı tercih etmektedirler. Geliştirme ve düzeltme alanlarını tanımlar ve önerilerde bulunur.¹²

– Ekonomik Denetim

Ekonomik denetim (Overall audit, Economic audit), mali tablolar denetimleri ile performans ve uygunluk denetimlerinin birlikte gerçekleştirildiği ve sunulduğu bir denetim türüdür. Ekonomik denetim çerçevesinde, bir taraftan detaylı denetimler,

¹⁰ Arslan YÜZGÜN, "Genel Denetim Yaklaşımı", **Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi**, Sayı.16, 1995, s.14.

¹¹ Nejat BOZKURT, **Muhasebe Denetimi**, İstanbul: Alfa Yayınları, 1998, s.29.

¹² Beste AKYÜREK, "Bankacılık Sektöründe Risk Odaklı İç Denetim Sistemi", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s.8.

örgütün faaliyetlerine uygulanan kanunların yanı sıra yıllık muhasebenin uygulandığı mali kanunlara ve genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uygun olup olmadığını tespit etmektedir. Öte yandan, örgüte tahsis edilen kaynakları, tüm kurumsal işlevleri dikkate alarak verimlilik, etkinlik ve ekonomik ilkelerine göre kullanılıp kullanılmadığını ölçer ve bu doğrultuda tavsiye etmektedir.

Ekonomik denetimin temel amacı, uygunluk denetimi ve finansal tablolar denetimi ile desteklenen performans denetimleridir.

1.2.2. Uygulama Zamanına Göre Denetim Türleri

Uygulama zamanına bağlı olarak denetim aşağıdaki dört kategoriye ayrılmaktadır: Devamlı (Sürekli), Ara, Son ve Özel denetimlerdir.

1. Devamlı (Sürekli) Denetim

Bu, hesap dönemi boyunca şirketin faaliyetlerinin sürekli olarak gözden geçirilmesi şeklindedir. Devamlı denetim uygulamaları genellikle iç denetçi tarafından yürütülür. Ayrıca bu denetimin türü, bağımsız denetçinin belirli bir konusunun esasını oluşturan bir olayın hemen veya kısa bir süre ardından bir denetim raporuna dayalı olarak yazılı bir güvence vermesine olanak sağlayan bir tekniktir. Başka bir tabirle, sürekli denetim, bilgi kullanıcılarının finansal raporların sürekli raporlanması yoluyla aldıkları bilgileri daha doğru ve zamanında güvence etmelerini sağlar.¹³

2. Ara Denetim

Altı aylık, üç aylık ya da aylık dönemlerde yapılan denetim çalışmaları olan ara denetimler, kurumun ihtiyaçlarına göre daha sık veya daha uzun süreli olarak yapılabilir.

3. Son Denetim

Hesap döneminin bitiminden sonra yapılan denetim beyanıdır. Son denetim adı verilen bu tür denetim çalışmaları, hesap döneminin bitiminden kısa bir süre önce

¹³ İsa CANKAR, "Denetimin Yeni Paradigması: Sürekli Denetim", **Sayıştay Dergisi**, Sayı.61, Nisan-Haziran 2006, s.70.

başlayabilir ancak en önemli kapsamlı çalışma, hesap döneminin bitiminden sonra gerçekleştirilir.

4. Özel Denetim

Özel denetim, sermaye piyasası ürünlerinin Kurula halka arzı için başvuruda bulunurken ya da şirketlerin devir, bölünme, birleşme veya tasfiye sırasında hazırlanan mali tablolarının incelenmesi işlemidir.¹⁴

1.2.3. Denetimin Statüsüne Göre Türleri

Denetçinin pozisyonuna, yani denetçi ile şirket arasındaki örgütsel ilişkiye ilişkin olarak, denetimlere üç farklı açıdan bakılabilir: kamu denetimi, bağımsız dış ve iç denetimlerdir.¹⁵

1.2.3.1. Dış Denetim

Bir kuruluş veya kurumun işlemlerinin başka bir kuruluş tarafından doğrulanması dış denetim olarak tanımlanır.¹⁶

Dış denetim (External Auditing), bir şirketin personeli olmayan ve şirketle doğrudan organik bağlantısı olmayan denetçilerden oluşan diğer bağımsız tüzel kişiler tarafından bir şirket hakkında yapılan denetlenmesidir. Denetleyen kurum kamuya açık veya özel bir denetim kurumu da olabilir.¹⁷

Dış denetim, kamu denetimi ve bağımsız denetim olarak ikiye ayrılmak mümkündür:

– Kamu Denetimi

¹⁴ ÇATIKKAŞ, OKUR, BALKAN, a.g.e., s.10.

¹⁵ Serdar ORHAN, "Bankacılık İşlemleri ve Bankaların Bağımsız Denetimi", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.60-61.

¹⁶ Yaşar OKUR, **Türkiye’de Kamu Denetimi, Değişim Süreci ve Performans Denetimi**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2007, s.23.

¹⁷ Suna OSKAY ve Onur ACAR, **Avrupa Birliği ve Türk Sigorta Sektöründe Denetim**, İstanbul: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri, 2007, s.20.

Kamu düzenini korumak, ekonomideki piyasalarını yönlendirerek istikrarı sağlamak ve piyasalarda denge olması durumunda bankalar lehine tekel oluşturmalarını önlemek amacıyla belli kamu kurumlarının gözetimine kamu denetimi denir.¹⁸

Kamu denetimi, kamu kurumlarında görevlerini yerine getiren ve kamu yararına denetimler yapan kişiler olan kamu denetçileri tarafından denetlenmesi olarak tanımlanmaktadır.¹⁹

Bankalarda kamu denetiminin amacı aşağıdaki başlık altında özetlenebilir:

- Yönlendirici,
- Koruma,
- Sabitleyici,
- Bankaların ekonomiye hakim tekeller haline gelmesini önlemesi.
- Bu hedeflere ek olarak, bazı ülkelerdeki bankacılık sistemleri kamu sektörü finansmanına katkıda bulunmaktadır.²⁰

– Bağımsız Denetim

Bağımsız denetimde, mali tablolar, doğru ve açık olduklarından emin olmak için iç veya doğrudan çalışan-işveren ilişkisi olmayan denetçiler tarafından genel kabul görmüş muhasebe standartlarına göre analiz edilir, denetlenir ve bilgiler kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla paylaşılır.²¹

Bağımsız denetimler, finansal bilgilerin bütünlüğünün ve doğruluğunun en önemli kanıtıdır. Özellikle bağımsız bir dış denetçinin rolü giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu kişiler, şirketin mali tablolarının açık, şeffaf ve doğru olduğu ve bağımsız dış denetçilerin görevleri sırasında yardımcı olacak standartlara yol açtığına

¹⁸ Mine KURT, "Bankalarda Bağımsız Dış Denetim ve Bağımsız Dış Denetimin Türkiye'deki Bir Bankada Uygulanması", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.49.

¹⁹ ÇATIKKAŞ, OKUR, BALKAN, a.g.e., s.13.

²⁰ OSKAY ve ACAR, a.g.e., s.26.

²¹ Yasin ULUSOY, "Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Bağımsız Dış Denetimin Fonksiyonları ve Denetçi Bağımsızlığı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.7, Sayı.2, 2005, ss.273-274.

dair görüşlerini belirtmelidir. Bu denetim standartları ve denetim faaliyetleri sırasında nelere dikkat edilmesi gerektiğini de tanımlar ve temel kurallar olarak kabul edilebilir.

Bu denetim türü, yatırımcılara bir şirketin finansal durumu hakkında sağlıklı ve yansız bilgi sağlayarak asimetrik bilgi ve ters seçim olaylarının ortaya çıkmasının önlenmesine yardımcı olmaktadır.

Bağımsız dış denetimin birincil amacı, yönetim tarafından hazırlanan finansal tablolara güvenilirlik sağlamak olabilir. Uzun vadeli amacı, geleceğe yönelik beklentilerle ilgili finansal tablolarla ilgili kararlar alırken yönetime rehberlik etmektir. Böylece, bağımsız dış denetimin amacı aşağıdaki gibi özetlenebilir:²²

- Sermaye piyasalarının açık ve tutarlı bir şekilde çalışmasını sağlamak, açıklama yoluyla tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak,
- İşletme belgeler ve kayıtlara dayanılarak hazırlanan finansal raporların gerçeğinin açıklanması,
- Şirket faaliyetlerinin kanun ve yönetmeliklere uygun olup olmadığını araştırmak ve gerektiğinde bu sapmaları düzeltmek,
- Analiz yoluyla şirketin ekonomik ve mali durumunun yetkili merciye bildirilmesini sağlamaktır.

Uluslararası arenada denetçi bağımsızlığının sağlanmasına yönelik çalışmalar şunlardır:²³

- Sarbanes-Oxley Yasası ve Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (SEC) Kuralları,
- Avrupa Birliği (AB) Komisyonu Kuralları,
- Amerikan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü - AICPA Kuralları,
- Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Teşkilatı - IOSCO İlkeleri,
- Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) Kuralları,
- ABD Sayıştay (GAO) Kamu Denetim Standartları,
- Bağımsız Standartlar Komitesi - ISB Standartları,

²² ÇATIKKAŞ, OKUR, BALKAN, a.g.e., s.12.

²³ ÇATIKKAŞ, OKUR, BALKAN, a.g.e., s.11.

- Halka Açık Şirket Muhasebe Gözetim Kurulu (PCAOB) Standartları,
- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) Kurumsal Yönetim İlkeleri.

1.2.3.2. İç Denetim

İç denetim (İnternal Auditing), oluşturulan politikaların tam olarak uygulanıp uygulanmadığını, kurum varlıklarının her türlü zarardan korunup korunmadığını, risk yönetim sürecinin ne kadar verimli ve etkin şekilde yönetim kuruluna bildirip bildirmediğinin yargılanması faaliyetidir. Yönetim kurulu, iç denetim çalışmaları sayesinde yolu belirler ve bu nedenle yönlendirme, rehberlik ve danışmanlık işlevlerini üstlenir. Birincil amaçları riski ortadan kaldırmak, hatalardan kaçınmak, kurum faaliyetleri verimli ve etkin kılmak ve standartlara uymaktır.²⁴

Diğer bir tanıma göre iç denetim, bir kuruluş için değer katmayı ve operasyonları iyileştirmeyi amaçlayan bağımsız, nesnel bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim sayesinde kurumun performansını kontrol etme imkanı da sunar. Ancak, iç denetim kurum içinde gerçekleştirilmesine rağmen, bağımsız işlevleri yerine getirebilir ve kurumun faaliyetlerindeki aksaklıkları ortaya çıkarabilir. Bu nedenle kurumu ilgilendiren ve kurum tarafından yapılan her türlü denetim iç denetimdir.²⁵

İç denetim ve iç kontrol süreçleri birlikte çalışmakta, ayrıca iç denetim iç kontrol fonksiyonlarını da denetlemektedir. Bu anlamda İç Denetim Departmanları, iç kontrol dahil süreçlerin iyileştirilmesi için inisiyatif alır. Bu bağlamda iç denetim, kurumlar için bir nevi danışma merkezi işlevi de görmektedir. Bu anlamda iç denetim raporunun son paragrafı dikkat çekicidir. Bu bölümlerde İç Denetim, yöneticilere tavsiyede bulunan ifadeler kullanır. Bu öneriler, olası denetim süreçlerinden önceki hazırlık önerileridir ve kurumsal süreçlerle ilişkili riskleri en aza indirmeye veya ortadan kaldırmaya yöneliktir. Bu nedenle kurumlar iç denetim raporlarını analiz etmeli ve iç tutarlılığı sağlamak için tavsiyelere uymalıdır.²⁶

²⁴ Sinan ASLAN, *Türk Bankacılık Sektöründe Denetim*, 1.b., İstanbul: Avcıol Basım Yayın, 2003, ss.63-86.

²⁵ ASLAN, *a.g.e.*, ss.63-86.

²⁶ ASLAN, *a.g.e.*, ss.63-86.

Bankacılık bağlamında, iç denetim süreci, bankaların hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olacak başlıca araçlardan biridir. Bu nedenle ister kamuda ister özel sektörde olsun bankaların denetim öncesi hazırlık çalışması şeklinde iç denetim faaliyetleri yürüttükleri açıktır. Devlet, özellikle 1990'larda bankalarda yaşanan talihsiz sürecin ardından, özel sektör ve bankacılık sektörlerinin denetimini önemli ölçüde güçlendirmiştir. Özellikle bankacılık faaliyetlerindeki yapısal düzenlemeler, iç kontrol ve iç denetim süreçlerinin çok etkin bir şekilde tasarlandığı, iç denetim faaliyetleri ve banka iç stratejileri ışığında risk ve kontrol yönetimi sistemlerinin etkinleştirildiği bir yapı oluşturmuştur. Bu kapsamda iç denetim süreci aşağıdaki işlevleri yerine getirmektedir;²⁷

- İç kontrol sisteminin yeterliliğini ve etkinliğini sağlanması,
- Risk yönetim sistem ve yöntemlerinin uygulanmasının değerlendirilmesi,
- Finansal bilgi ve yönetim sistemlerinin incelenmesi,
- Muhasebe belgelerinin ve mali tabloların doğruluğunu ve güvenilirliğini kontrol edilmesi,
- Bankanın kendi sermaye değerlendirme sisteminin gözden geçirilmesi,
- Kanun, yönetmeliklere ve etik kurallara uygunluğu kontrol edilmesi,
- Raporun doğruluğunu, güvenilirliğini ve güncelliğini kontrol edilmesi,
- Operasyonların ve belirli iç kontrol prosedürlerinin performansının kontrol edilmesi ve özel incelemelerin gerçekleştirilmesidir.

İç denetim standartları, diğer denetim standartlarıyla tamamen aynıdır. Bunlar;²⁸

- Mesleki Yeterlilik: Mesleki yeterlilik, bir iç denetçide aranan temel niteliklerden biridir. Çünkü denetleme, ortalama bilgi seviyesinin üzerinde uzmanlık gerektiren bir özelliktir. Özellikle raporlama aşaması, iç denetçinin bireysel becerilerini ve bilgisini gösterdiği aşamadır. Bu aynı zamanda mesleki bilgi, beceriler ve uzmanlığa

²⁷ Gürdoğan YURTSEVER, **Teftiştten İç Denetime Banka Müfettişliği**, İstanbul: Beta Basım Yayın, 2010, s.13.

²⁸ YURTSEVER, **a.g.e.**, s.14.

dayalı raporların yetkin bir şekilde üretilmesine yönelik eleştirilerin de önüne geçecektir.

- Bağımsızlık: iç denetim fonksiyonu danışman olarak hareket etmekle birlikte, kanıt toplama, verileri analiz etme, sonuçları sunma, görüşmeler raporlarını yazma faaliyetlerini yürütürmektedir. Bu anlamda iç denetçi, koşullar ne olursa olsun yönetimden bağımsız olmalıdır. Bu nedenle, iç denetim bağımsız ve objektif olmalıdır. Bankaların şeffaf, etik, güvenilir ve denetlenebilir iç denetimi, yönetim kurulunun yerine getirdiği işlevlerle ilgilidir. Yönetim kurulu üyeleri, yöneticilere göre daha objektif gözlem fırsatları sunabileceğinden, iç denetimin de bağımsız bir kalite inceleme sürecinden geçmesi gerektiğine şüphe yoktur. Ancak bu noktada görev dağılımının doğru yapılması ve iç denetimin iç kontrol fonksiyonlarının birbiriyle karıştırılmaması gerekmektedir. Bu gibi durumlarda iç denetçinin tarafsızlığı sorgulanabilir. Bu nedenle iç denetim birimi, iç kontrol önlemlerine ve bankacılık faaliyetlerine müdahale etmemelidir.

- Denetim faaliyetleri: Bir iç denetçinin denetim faaliyeti yürütürken belirli adımları izlemesi gerekir. Bunlar; planlama, değerlendirme, analiz etme, ölçme, sonuç raporlama ve izleme faaliyetleridir.

- İç denetim biriminin yönetimi: İç denetçiler, denetim ekibine liderlik etmekten de sorumludur, bu nedenle ekibi uygun şekilde yönlendirmelidir.

- Denetim kapsamı: Planlanan denetim prosedürlerinin kapsamını ve doğruluğunu tanımlamayı mümkün sağlamayı amaçlar. Bu kavram, denetçinin yaptığı işte yanlış denetim sonuçları riskini kabul etmesine izin veren mantıksal kısıtlamalar içerir.

İç denetim entegre bir süreçtir. İlk aşamada süreç planlanır, kanıtlar toplanır, veriler analiz edilir ve sonuçlar ve öneriler üst yönetime raporlanır. Böylece planlama aşamasından her bir denetim süreci için ayrı bir denetim programının oluşturulmasına kadar tüm süreçlerde bütünlük önem kazanmaktadır.

1.2.3.3. İç Denetçiler ile Dış Denetçiler Arasındaki Farklar

Dış denetimde olduğu gibi, iç denetimin kapsamı, geçmiş mali raporların denetiminden çok daha geniştir. Dış denetçinin birincil sorumluluğu, şirketin finansal tablolarının şirketin mali durumu ve sonuçları hakkında gerçek bir görüş sağlayıp sağlamadığı ve ilgili muhasebe standartlarına uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığını belirtirken, İç denetçi, şirketin tüm yönetim işlemlerini ve faaliyetlerini gözden geçirir.

Tablo 1, iç ve dış denetçilerin amaç, görevleri, çalışma usulleri ve atanması arasındaki farklılıkları göstermektedir.

Tablo 1: İç Denetçiler ile Dış Denetçiler Arasındaki Farklar

Dış denetçiler	İç denetçiler
Görevi, örgütün mali tablolarını denetlemektir	Görevi, örgütün iç kontrol sistemini denetlemektir
Amacı, üçüncü kişiler tarafından talep edilen finansal bilgilerin doğruluğunu tespit etmektir	Amacı, işletme yönetiminin ihtiyaçlarını karşılamaktır
Muhasebe uzmanı olması beklenir	Mesleki eğitim ve deneyime sahip olmalı
Üçüncü kişiler tarafından atanır	İşletme yönetimi tarafından atanır
Kusurlu ise yasalara göre sorumludur	İşletme yönetiminden sorumludur
Üçüncü kişilere ve ortaklara raporlaması	İşletme yönetimine raporlaması raporlamak
Davet üzerine ya da kanunun gerektirdiği belli dönemlerde çalışması	Yıl boyunca çalışması

Kaynak: Suna OSKAY ve Onur ACAR, **Avrupa Birliği ve Türk Sigorta Sektöründe Denetim**, İstanbul: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri, 2007, s.3.

1.3. Denetimin Amaçları ve İşlevleri

Denetim kavramı, kurumlarda bir süreç olarak bilindiği için yapısal olarak değişen bir olgudur. Bu nedenle kural ve kriterler denetçinin tâbi olduğu çerçeve koşullardır. Finansal verilerden yararlanan örgüt sahipleri ve yöneticileri, bilginin kilit kullanıcılarıdır. Bir şirketteki yönetim ve yatırım kararlarının çoğu, doğası gereği finansaldır ve bunların doğru ve güvenilir olmaları, alınan kararları etkiler.²⁹

²⁹ Murat KİRACI ve Sıtkı ÇORBACIOĞLU, "Kamu Bankalarında İç Denetim'in Yeniden Yapılandırılması", C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.32, Sayı.2, Aralık 2008, s.14.

Bilgi kullanıcı gruplarından biri de çalışanlardır. İş sürekliliği ve personel ücret politikaları şirketin başarısı ile doğrudan bağlantılı olduğu için denetim çok önemli bir konudur.³⁰ Bu nedenle denetim faaliyetleri, etik değerlere uygun, adil ve objektif bir şekilde yürütülmelidir. Bir diğer bilgi kullanıcıları grubu da kredi verendir. Denetim kavramı, verilen kredilerin izlenmesi veya kredi verilip verilmemesi açısından finansal verilere ihtiyaç duyulması nedeniyle ön plana çıkmaktadır.³¹ Denetim faaliyetleri kapsamında toplanan veriler tüm ortakları etkilemekte ve olası ihmal çok olumsuz sonuçlara yol açabilir. Ve bu faaliyet sonunda elde edilen tüm bilgilere göre hazırlanan raporlar ilgili mercilere sunulur.

Denetim sürecinde birçok aşama vardır ve denetim faaliyetlerinin tek noktadan yürütülmesi maliyetli ve sağlıklı bir yöntemdir. Bu nedenle denetim süreci planlama, analiz etme, organizasyon, yönetim, kontrol ve koordinasyon gibi unsurlardan oluşmaktadır. Günümüzde "denetim, izleme uygulamaları, sonuçların değerlendirilmesi" gibi tüm bu etkenlere katkıda bulunan denetim olgusunu başlatan kurumun kendi iç sürecidir. Bu bağlamda, dış denetim faktörlerinden farkı ile “iç denetim” kavramı ön plana çıkmaktadır.

Bu anlamda denetim faaliyeti, bir kuruluşun planlarının ve faaliyetlerinin ne ölçüde verimli ve etkili bir şekilde yürütüldüğünün belirlenmesi olarak tanımlanır. Kurumsal yapısı içinde iç denetçiler tarafından sunulan raporlar, organizasyonel değişikliklerin sağlayıcısıdır. Diğer iç denetim işlevleri şunlardır:

- Kurumlarında (bankalarda) çalışan personel hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmak,
- Yönetim ve personel düzeyinde yetkinin doğru kullanımını denetlemek,
- Kuruma karşı yükümlülüklerini ihlal edenlerin ilişkisini kesmektir.

Denetçi, örgüt içi iş akışların ve bununla birlikte bu akışlar arasındaki süreçlerin sorunsuz işleyişini kontrol etmektedir. Bu bağlamda iç denetçi aynı zamanda

³⁰ KİRACI ve ÇORBACIOĞLU, a.g.e., s.14.

³¹ KİRACI ve ÇORBACIOĞLU, a.g.e., s.14.

iç kontrol sürecini denetleyen kişidir. İç kontrol, örgütlerin programlarının ve hedeflerinin standartları karşılamasını sağlamak için verileri analiz eder, bu nedenle iç denetim ve iç kontrol arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Denetim bir süreç olduğundan, amacı ayrıca mali tabloların denetimi, kuruluşun faaliyet sonuçlarının güvenilirliğini ve mali tablolarda ele alınan yıl için finansal durumu kontrol etmektir.

Toplanan kanıtlar, denetimin türüne bağlı olarak değişebilir. Örneğin, denetim türü ilgili belgelerin doğruluğunu doğrulamak ise, öncelikle personel tarafından girilen muhasebe kayıtları kontrol edilir. Denetçi, işletme personeli ve konuyla ilgili diğer kişilerle sözlü veya yazılı bilgi alışverişinde bulunur ve gözlem ve soruşturmalara dayalı olarak karar verir. Bu nedenle, sınav farklı olabilir.³²

Denetim faaliyetleri tarafsız kişiler ve alanında uzman tarafından yürütülür. Denetçiler, yeterli uzmanlık ve deneyime sahip bağımsız ve objektif kişiler olmalıdır.³³

Denetim dinamik bir süreçtir ve sürekli olarak uygulanmalıdır. Bu uygulama süreci dönemlere ayrılabilir. Sürekli denetim olarak somutlaşan tüm denetim olanakları etkinleştirilir ve organizasyonel kusurlar belirlenir. Denetim sürekli ve bütünsel hale geldiğinde, denetçi için yeterli kanıtın toplanması ve standartların uygulanması hız kazanmaktadır.

Diğer taraftan ara denetimde ise 3 veya 6 aylık bir süreçte aynı amaç gerçekleştirilecektir. Ara denetimin nihai entegrasyonu, son denetim ile mümkündür. Bu denetimin geçerli olan süresi hesap döneminin bitişidir. "Son dönem" olarak kabul edilen bu dönem denetimi sırasında, hesap dönemi eksik olduğu kabul edilir ve hesap döneminin sonunda raporlama yapılır.³⁴

Denetimin amacı, tüm işlemlerin yönetmelik, yönetim kurulu direktifleri ve kararlar, kanun ve tüzüğe uygunluğunu sağlamak. Ayrıca onun hedefi, mali tablolar ve diğer mali bilgiler de dahil olmak üzere denetlenecek konuların belirli kriterleri

³² Hasan GÜRBÜZ, **Muhasebe Denetimi**, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1995, s.6.

³³ GÜRBÜZ, **a.g.e.**, s.3.

³⁴ BOZKURT, **a.g.e.**, s.29.

karşılayıp karşılamadığı konusunda hedeflenen kullanıcılara güven veren bir görüş oluşturulmasıdır.³⁵

1.3. İç Kontrol Kavramı

Kurumun tüm faaliyet ve işlevleri, kurum tarafından gerçekleştirilen kontrol sürecinde yönetilir. Bu bağlamda faaliyetlerin sonucunu ve işlevlerin başarısını belirleyen kontrol sistemi, kurumların amaçlarına ulaşması için en önemli araçlardan biri olarak kabul edilmektedir.

Kontrol kavramı genellikle denetim kavramı ile karıştırılmaktadır. Ancak ikisi de ayrı alanlardır. İç kontrol, bir kuruluşun işletme hedeflerine ulaşmasına yardımcı olan kontrol ortamı ve prosedürlerinden oluşan bir sistemdir. Öte yandan iç denetim, bir kuruluşta uygulanan iç kontrol sisteminin etkinliğini sağlamak için profesyoneller tarafından gerçekleştirilen bir faaliyettir. Örgütlerde kontrol ve denetim arasındaki farklar şunlardır:³⁶

- Kontrol süresi boyunca denetimler belirli aralıklarla yapılır.
- Kontrol eşzamanlıdır, denetim ise geriye dönüktür.
- Kontrol için mekanik araçlar kullanılır, denetim için ise insan ögesi aktiftir.
- Kontrol her zaman kuruluştan bağımsız olmayabilirken, ancak denetim için bağımsızlık esastır.

İç kontrol, genel olarak yönetim tarafından belirlenen politikalara uyumu, varlıkların korunmasını, hileli ve hatalı çalışmayı önlemeyi, eksiksiz ve geçerli muhasebe kayıtlarını ve finansal bilgilerin zamanında üretilmesini sağlar. Ayrıca iç kontrol, işletme faaliyetlerinin amacına uygun olarak düzenli ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak için uygulanan işletme ve yönetim politikalarının bütünü olarak tanımlanmaktadır.³⁷

³⁵ AKSOY, a.g.e., Cilt 2, s.20.

³⁶ YURTSEVER, a.g.e., s.16.

³⁷ YURTSEVER, a.g.e., s.18.

İç kontrol kavramı, yöneticinin işletmenin çeşitli düzeylerde değerlendirme ve düzeltme faaliyetlerini denetlemesidir. Bu bağlamda, iç kontrol yönetimi tarafından belirlenen yönergeler ve hedefler, iç kontrol sürecinin temelini oluşturur. Bu kapsamda kurum varlıklarının korunması, kurum içinde olası yolsuzluk ve dolandırıcılığın önlenmesi, muhasebe belgelerinin tam ve etkin kullanılması gibi iç yönetici görevleri ön plana çıkmaktadır.

Bu anlamda küresel ve bölgesel bankacılık krizleri sırasında nakit akışlarındaki aksaklıklar dikkat çekmektedir. Bankalar ciddi rakamlarla uğraştığı için bu da riski artırmaktadır. Bu nedenle, risk yönetimi, istenirse bile, yolsuzluk ve dolandırıcılığa eğilimli bir alan olan bankacılık sektörünün etkin iç kontrolü ile sağlanabilir. Bu bağlamda nakit akışının denetlenmemesi ve iç kontrol sisteminin etkin çalışmaması 1990'lı yıllarda Türk bankacılık sektörünün yaşadığı zorlukları etkilemiştir. Bu aynı zamanda iç denetim eksikliğini de göstermektedir. Çünkü bu sistemler birbiriyle ilişkilidir. İç denetçiler, yolsuz yasa dışı faaliyetlerin önlenmesini sağlar, ancak iç kontrolörler, denetimden önce sistem arızalarını tespit edip düzelterek riski en aza indiren görevleri yerine getirmektedir. Dolayısıyla etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulması aşağıdaki dinamiklerin doğru çalışması ile mümkündür;³⁸

- Yeterli sayı ve nitelikte personel istihdamı,
- Etkin muhasebe sistemi,
- İç denetim bir iç kontrol görev dağılımıdır,
- Etkin organizasyon yapısı.

1.4. İç Kontrol Sisteminin Amaçları ve Nitelikleri

Etkin bir iç kontrol sisteminin kurulması işletme için çok önemlidir. İşletmenin iç kontrol faaliyetlerini yürütme amacı aşağıdaki gibidir;

- Etik değerlere uygun,
- Düzenli,

³⁸ Beliz KORKUT, "Merkez Bankalarında İç Kontrol ve Risk Ölçümü Uygulamalarının TCMB Kambyo Muhasebesi İşlemleri Açısından Değerlendirilmesi", (Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Muhasebe Genel Müdürlüğü, 2004), s.12.

- Etkin, verimli ve iktisadi olarak gerçekleştirmek;
- Hesap verebilirlik gerekliliklerini karşılamak;
- Yürürlükteki mevzuat ve kanunlara uymak;
- Kaynakları kayıp, yanlış kullanım ve hasardan korumak olarak sıralanmaktadır.³⁹

İç kontrol sisteminin nitelikleri şöyle sıralanmaktadır;⁴⁰

1. İç kontrol sistemi örgütün tüm faaliyetlerini kapsar.

İç kontrollerin sayısı, tarzı veya niteliğinden bağımsız olarak işletmeden işletmeye değışir. Bu nedenle tüm iktisadi, ticari ve teknik faaliyetlerini kapsamaktadır. Yine de sadece finansal raporlama ve muhasebenin değıl, tüm sürecin içinde yer almaktadır.

2. İç kontrol sistemi bir zorunluluktur.

İç kontrol sistemi, riskleri ortadan kaldıran ve işletme hedeflere ulaşmak için gerekli olan temel bir unsurdur. Bu anlamda bir işletmenin iç kontrol sistemi bir zorunluluk haline gelmiştir.

3. İç kontrol sistemi, hedeflere ulaşmaya yardımcı olur.

Etkin bir iç kontrol sistemi, örgütün hedeflerine ulaşmasına önemli katkı sağlar ve hedefler net olarak belirlendiğinde tek tek değıl toplu kontrol süreci uygulanır.

4. İç kontrol sistemi ek bir süreçtir.

Örgütün tüm faaliyetlerini birbirine bağlayan tamamlayıcı bir işlevi vardır.

5. İç kontrol sistemi, risklerle mücadele için makul güvenliği sağlar.

Örgütün amaçları ne olursa olsun, onlara ulaşmak için birçok zorlukla karşılaşabilirler. Zorluklar işletmenin geleceğı için risk taşır. Böylece iç kontrol

³⁹ Recai AKYEL, "Türkiye'de İç Kontrol Kavramı, Unsurları ve Etkinliğinin Değerlendirilmesi", **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt.17, Sayı.1, 2010, s.85.

⁴⁰ AKYEL, **a.g.e.**, ss.85-96.

sistemi, hedeflere ulaşmak ve riski azaltmak için makul güvenliği sağlar. Fakat iç kontroller ne kadar iyi uygulanırsa uygulansın tam güvenlik sağlamaz.

6. İç kontrolün etkinliğinin sınırları vardır.

İç kontrol faaliyetlerine ilişkin bazı kısıtlamalar bulunmaktadır. Devlet politikası, iktisadi bölge gelişimi, sosyolojik ve nüfus bölgedeki bu değişimler, iç kontrolü yeniden tasarlama ve yeni yollar oluşturma ihtiyacını göstermektedir.

7. İç kontrol sisteminde, amaçlar ve iç kontrol bileşenleri arasındaki ilişki çok güçlüdür.

İşletmenin hedeflerin bilgisi, iç kontrol süreçlerinin verimli bir şekilde uygulanmasına yol açar. Benzer şekilde bir örgütün ulaşmak istediği, ana hedeflerinin neler olduğu ve yapması gerekenler de iç kontrol süreci ile birebir ilişkilidir.

8. İç kontrol sistemi yönetim ve başka çalışanlar tarafından uygulanmaktadır.

Yönetim ve diğer çalışanlar, bir işletmenin örgütsel stratejisini belirlemede kilit faktörlerin başında gelir. Bu süreçte iç kontrol faaliyetlerinin yerine getirilmesi öncelikle yönetim kurulu, iç kontrol çalışanları ve diğer personelin sorumluluğundadır. Yönetimin iç kontrol sürecinden bağımsız olduğunu düşünülemez, aksine bu süreci yönetenlerle bağlantılıdır. Ayrıca kanunen zorunludur.

1.5. İç Kontrol ile İç Denetim Arasındaki Fark

“İç kontrol” ve “iç denetim” kavramlarının karıştırıldığını ve birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. İç denetim, iç kontrol sürecinin verimli ve etkin şekilde çalışıp çalışmadığını belirler, yöneticilere yol gösterir, iç kontrol sisteminin bir şekilde asıl hedeflerine ulaşp ulaşmadığını belirler ve iyileştirilmesine yardımcı olur. İç denetim, iç kontrol süreci tarafından fark edilmeyen hata, hile ve yolsuzlukları tespit eder ve üst yönetime rapor eder. Ayrıca işletme yönetimi, hazırlanan raporlara göre gelecekle ilgili yönelik uygun yatırım kararları vermektedir. İç kontrolde iş akış süreçlerine dahil olan kişilerden doğrudan etkilenen ve hemen düzeltici etkileri olan bir araçtır. İç kontrol sistemi, hata tespiti ve önlenmesinde net bir güvence sağlamaz, ancak

makul bir güvenilirlik seviyesi sağlar. Bu özelliklerinden dolayı iç kontrol süreci örgüt yönetiminin sorumluluğu alanındadır. Etkinliğini ve verimliliğini değerlendirmek için iç denetim faaliyeti gereklidir. Bu nedenle, iç denetim ve iç kontrol farklı kavramlardır, ancak bunlar ilişkili ve bütünleştiricidir. Böylece örgütlerin kurumsallaşma için iç kontrol ve iç denetim süreçlerine büyük ihtiyaçları vardır.⁴¹

⁴¹ Cemal İBİŞ ve Özgür ÇATIKKAŞ, "İşletmelerde İç Kontrol Sistemine Genel Bakış", **Sayıştay Dergisi**, Nisan-Haziran 2012, ss.99-100.

2. BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ DENETİM VE İÇ KONTROL

2.1. Bankacılık Kavramı

Bankacılık sistemi, ekonomik uygarlığın en büyük başarılarından biridir. Yapıyı düzenleyerek, gelişme yönünü belirleyerek ve para dolaşımının işleyişinin istikrarını koruyarak, böylece ülkenin tüm ekonomisini destekleyerek sosyo-ekonomik süreçleri para birimleri, para, banknotlar ve menkul kıymetler aracılığıyla etkilemeye izin vermektedir. Ayrıca bankacılık sektörü hızlı ekonomik büyüme ve kalkınma için önemli bir araçtır. Bankacılık sistemi her ekonominin karakteristiği olmasına rağmen, sadece piyasa ekonomisinde yönetimin mali kontrolünde merkezi bir rol üstlenmektedir.

Orta Çağ'da ortaya çıkan "banka" terimi, Fransız "banque" ve İtalyanca "banca" - masa, sıra sözcüğünden kaynaklanmaktadır.⁴² Şu anda, bir bankanın tanımı ülkeden ülkeye değişmektedir. Ancak genel anlamda banka, nakit ve gayri nakdi olarak ödeme cirosunu düzenleyen parasal bir kuruluştur; Tasarruf sahiplerinden mevduat toplayan ve kişisel ihtiyaçları veya iş geliştirme için ihtiyacı olanlara kredi şeklinde para veren bir finans kurumudur.⁴³

Diğer bir tanıma göre ise banka, çeşitli türde para ve menkul kıymet işlemleri gerçekleştiren ve devlete, tüzel kişilere ve bireylere finansal hizmetler sunan bir ticari kuruluştur.

Bir bankayı bankacılık fonksiyonlarını tanımlayarak da ifade etmek mümkündür. Buna göre banka, iskonto, döviz, kredi veren ve mevduat kabul eden işlemleri yapan bir finans kuruluşu olarak tanımlanabilir.⁴⁴ Ekonomideki diğer işletmelerin aksine bankalar tasfiye yoluyla para (kaydi para) üretebilen kurumlardır ve bu nedenle paranın değeri üzerinde doğrudan etkide bulunabilen kurumlardır.⁴⁵

⁴² Online Etymology Dictionary, www.etymonline.com (12 Mart 2022).

⁴³ Glossary of Financial Terms, <https://vashifinancy.ru/finansy-na-kazhdyy-den/dictionary/> (12 Mart 2022).

⁴⁴ Frederick S. MISHKIN, *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, 6.b., Boston: Addison Wesley, 2000, s.8.

⁴⁵ KURT, a.g.t., s.3.

Ekonomik ve ticari hayatta oldukça önemli kurumlar olan bankalar çok çeşitli faaliyet alanlarına sahiptir. Bankaların ana faaliyetleri aşağıdaki başlıklar altında sıralanmıştır:⁴⁶

- Mevduat Kabulü; Bankanın en temel faaliyetlerinden biri olan mevduat, bir bankanın bilançosundaki en önemli kaynak kalemidir.
- Havale işlemleri, nakit ve kaydi ödemeler, muhabir bankacılık ya da çek hesap kullanımı dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri.
- Katılım fonu kabulü;
- Depolama hizmeti;
- Çek ve diğer benzeri senetlerinin düzenlenmesi;
- Kredi kartı, banka kartı, seyahat çeki gibi ödeme vasıtalarının ihraç edilmesi ve bunlarla ilgili faaliyetlerin gerçekleştirilmesi.
- Sermaye piyasası araçlarının alım satımı ile elden çıkarma ve ayrıca yeniden geri satım taahhüdü işlemleri.
- Kambiyo işlemleri;
- Portföy yönetimi ve işletmeciliği;
- Başkalarının yararına olan garantiler, teminatlar ve diğer yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işlemleridir.

«Banka» terimi ilk olarak Orta Çağ'da ortaya çıkmış olsa da, aslında bankaların ve bankacılığın tarihi bir bin yıldan daha eskilere dayanmaktadır.⁴⁷ Toplamda, uzmanlar bankacılık faaliyetlerinin geliştirilmesinde dört ana dönemeyi ayırt eder:

- I. antik çağlardan İtalyan bankalarının oluşumuna kadar (XII - XIII yüzyıllar);
- II. 1156'dan 1694'te İngiltere Bankası'nın kuruluşuna kadar;
- III. 1694'ten 18. yüzyılın sonuna kadar;
- IV. 19. yüzyılın başından günümüze kadar.

I. Dönem. Daha önce kelimenin modern anlamında bankalar bulunmamaktaydı. Bankacılık faaliyetinin hangi ülkeden kaynaklandığını belirlemek

⁴⁶ 5411 Sayılı Bankalar Kanunu, Madde.4.

⁴⁷ Adik ALİEV ve Elena EFİMOVA, **Money, credit, banks**, Moskova: FLINTA, 2015. s. 296.

zordu. Bankacılık kavramı, büyük olasılıkla, tüccarların nakit mevduat kabul ettiği ve yazılı taahhütler veya çeşitli değerli eşyalar karşılığında kredi verdiği eski Asur ve Babil günlerinde ortaya çıkmıştır.

Antik Yunanistan'da, rahiplerin bankacılıkla uğraştığı oldukça gelişmiş bir bankacılık faaliyeti de bulunmaktaydı. Genellikle tapınaklar, sadece toprak mülklerinden değil, aynı zamanda para cezaları, hediyeler vb. yoluyla da büyük gelirler elde etmişlerdir. Rahiplerin işi, türbenin ihtişamını yeterince korumayı mümkün kılan krediler, ustaca mülk sahibi olma ve kârlı girişimlere katılım yoluyla geliri artırmak ve hazineleri toplamaktır. Para, büyük bir yüzde nedeniyle gelir getiren tefeci krediler vermek şeklinde kullanılmıştır. Örneğin, mülk tarafından güvence altına alınan yeni kredi türleri de ortaya çıkmıştır. Geri dönmemeleri durumunda mülk tapınağın mülkü olmuştur.

Sonraki bankacılık faaliyetlerinin gelişmesi, eski Mısır'da devletin kontrolünde olan bankaların ortaya çıkmasına ve yayılmasına yol açmıştır.

Haçlı Seferleri'ne Büyük Göç zamanından itibaren bankacılık, sarraflarla sınırlıydı. Her ülkede kullanılan paranın kendi parasal adı ve içeriği vardı, bu nedenle tüccarlar sadece parayı taşımakla kalmayıp aynı zamanda değiş tokuş etmek zorunda kalmışlardı. Bu konuda sarraflar tarafından desteklenmişlerdi. Para taşımayla ilgili muazzam riskler nedeniyle, sarraflar, fuarların düzenlendiği veya yerel sarraflarla işlerin yürütüldüğü şehirlere havale yapmakla da ilgilenmişlerdi. Ayrıca altının giderek eskiyip değerini kaybetmeye başlaması nedeniyle küçük altın paraların yerini bakır ve gümüş almıştır.

II. Dönem. Bankaların, çoğu Cenova, Venedik ve Floransa gibi büyük ticaret şehirlerinde ortaya çıkan ortaçağ İtalya'sında yavaş yavaş yayılması XII-XV yüzyıllar dönemindeydi. Döviz birimlerinin değer kaybetmesi ve heterojenliği ve uzman sarrafların kötüye kullanılması nedeniyle uluslararası ve parasal dolaşımın anormal durumu, bazı şehir yetkililerini ve tüccar sınıflarını kamu bankaları açmaya zorlamıştı. Böylece, 1156'da Venedik'te, vergilerin ödendiği ve bazı bankacılık işlemlerini yürüten bir kamu kurumu olan Montenieva kamu bankası kurulmuştu. 1408'de Cenova'da "Saint

George" adlı ilk kamu bankası ayrıcalıklarla ortaya çıkmıştı. Sistemi, özel banka defterlerinde işlemin yazılı kayıtlarını kullanarak nakit olmayan bir biçimde para alışverişi yapmayı mümkün kılmıştı. Bu işlemin adı İtalyanca'da "ciro" anlamına gelen "giro" kelimesinden gelmektedir. Böylece ilk bankalara girobank denilmeye başlanmıştı. Müşteriler kendi mevduatlarının bir yüzdesini almadıkları, aksine komisyon ödedikleri için tüm bankalar girobank'tı.

Modern anlamda ilk bankalardan biri 1609 yılında Amsterdam Bank adıyla Hollanda'da kurulmuştur⁴⁸. 1619'da Hamburg, Amsterdam örneğini takiben, 1812'ye kadar varlığını sürdüren şehrin garantisi altında bir girobank da kurmuştu.

Bu bankaların görevleri şu şekildeydi:

- Güvenlik eksikliği nedeniyle o zamanlar için zaten önemli olan saklama için parayı kabul etmişlerdi.
- Tüccar sınıfının banka hesaplarında tutulan paralarını transferler yoluyla veya müşterinin aynı bankada bir hesabı varsa hesaplarından alıcının hesabına transferler yoluyla yönetmesine izin verilmişti. Böylece tüccar sınıfı için bu bir zaman tasarrufu işlevi görmüştü.

Özetle, ikinci aşamada bankalar yalnızca halka açık değişim bankalarıydı, ancak modern anlamda mevduat bankaları değillerdi, çünkü mevduat kabul edildi, ancak bunları kendi operasyonları için kullanmak imkansızdı. Bunu göz önünde bulundurarak müşteriler, faiz almak yerine komisyon ödemişlerdi.

III. Dönem. Bankaların bu aşamadaki gelişimi İngiltere ile ilişkilidir. Ana banka, 1694'te İskoç William Peterson tarafından hükümetin mali zorluklarıyla başa çıkmak için 1.200.000 £ kayıtlı sermaye ile kurulan Bank of England'dı. Başlangıçta, altın para sahipleri altınlarını kraliyet darphanesinde tutmuş, ancak Kral I. Charles'ın bu birikimin bir kısmını kişisel kullanım için kendisine ayırmasından sonra buna son verilmişti. Etkili ve varlıklı insanlar başka bir depo yeri aramaya başlamış ve bunu kuyumcularda bulmuşlardı. Ancak kuyumcular, altınları güvenli yerlerinde saklamak için makbuzlara yazdıkları bir ücret almışlardı. Belli bir miktar para alınması

⁴⁸ Nurhan AYDIN, **Bankacılık Uygulamaları**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2006, s.21.

gerektiğinde kuyumcılara bir makbuz verilir, borcu öder ve sonra parayı alır, ancak kısa süre sonra geri döner ve yeni parayı depoya koyardı. Kısa süre sonra, parayı alanlar, transfer için gerekli miktarın makbuzda belirtilmesinin çok daha uygun olacağını ve denilebilir ki, nakit olmayan bir ödeme yapmanın mümkün olacağı sonucuna varmışlardı. Bu nedenle, makbuz kısa sürede onaylanmış bir fatura karakterini almıştır⁴⁹.

Bankalar, belirli bir süre içinde geri ödenmemeleri halinde malları alabilmeleri koşuluyla, mülk teminatlı krediler verebilirmişti. Bankanın ayrıca sermayesini yenilemek için mevduat kabul etmesine ve bunlara faiz ödemesine izin verilmiştir.

XVII - XVIII yüzyıllarda, uzmanlaşmış bankalarda (örneğin, 1780'de kurulan St. Petersburg Bankası) yeni bir takas yöntemi ortaya çıkmıştı: sadece hesaptan hesaba transferler yoluyla değil, aynı zamanda çek dolaşımı yoluyla. O dönemde yurt dışındaki yerleşimlerin %80'e varan kısmı çeklerle gerçekleştirilmekteydi.

Sadece bu aşamada mevduat kabulü ortaya çıkmaya başlamaktaydı. Uzun yıllar süren uygulamadan sonra bankalar, kendilerine yatırılan para miktarının çok fazla değişmediği, bu ödemelerin genellikle gelir tarafından karşılandığı ve mevduat bakiyesinin giderek arttığı sonucuna varmıştır. Ayrıca onlara emanet edilen paranın az çok önemli bir bölümünü, mevduat sahiplerine hanel getirmeksizin, kredi vererek dolaşıma sokabilirlerdi. Bu sonuç pratik uygulama almış ve mevduatın niteliği ve bankaların kendileri hemen değişmiş - mevduat bankalarına dönüşmüşlerdi. Bu değişiklikleri öğrenen mudiler komisyon ödemeyi reddederek faiz ödenmesini talep etmiştir. Böylece mevduat işlemleri yaygınlaşmış ve bunun sonucunda üç ana mevduat ortaya çıkmıştır: vadesiz mevduat, vadeli mevduat ve tasarruf mevduatı.

Bu dönemin bir diğer ayırt edici özelliği, asıl işlevi banknot ihracı olan ihraç eden bankaların ortaya çıkmasıdır.

IV. Dönem. Bu aşamada mevduat bankaları, Kuzey Amerika, İngiltere, Avusturya, İskoçya, İsviçre ve ayrıca Almanya'da özel bir dağıtım ve geliştirme almıştır.

⁴⁹ AYDIN, a.g.e., s.21.

19. yüzyılın başında, tekelci olarak banknot çıkarma işlevini yerine getiren merkez bankaları ortaya çıkmaya başlamıştı. Örneğin Fransa'da 1800'de Merkez Bankası, 1806'da Avusturya Bankası, 1860'ta Rusya Devlet Bankası kurulmuştur.

İhtisas bankaları da ortaya çıkmış: sırasıyla nüfusa ve zanaatkarlara hizmet eden ipotek (gayrimenkul tarafından güvence altına alınmış), halk ve zanaat bankaları. Ayrıca, kredi veren kredi büroları ve nüfustan mevduat kabul eden tasarruf bankaları oluşmuştur. Tassaruf bankalar ise, borç verme hakkına sahip değildi ve devlet tahvillerine para koyan devlet kurumlarıydı. 1848'de Prusya'da çok popüler hale gelen ve diğer ülkelere geniş çapta yayılan rehinci dükkanları ortaya çıkmıştır.

Giderek banka sayısı artmış, bir merkez bankasını, bilinen tüm operasyonları yürüten evrensel bankaları ve belirli bir operasyon türüne odaklanan uzmanlaşmış bankaları içeren tam teşekküllü bir bankacılık sistemi yavaş yavaş şekillenmeye başlanmıştır. Bankalar arası rekabet, mevduat işlemlerinin giderek çek ve transferlerle iç içe geçtiği ve mevduat ve kredi işlemlerinin çeşitliliğinin genişlediği bankaların sadece yaygınlaşmasına değil, aynı zamanda yeni işlemlerin ortaya çıkmasına da yol açmaktaydı. Böylece, örneğin, 1877'de, kiralama işlemleri ortaya çıkmıştır - ekipmanın kiralınması, ardından ekipmanın maliyetinin ödenmesi-.

Menkul kıymetler piyasasının gelişimi, menkul kıymetlerle işlemlerin genişlemesine ve daha sonra XX yüzyılın 70'lerinde varlıkların menkul kıymetleştirilmesinin ortaya çıkmasına (borçları daha fazla satışla menkul kıymetlere biçimlendirme) yol açmıştır. Bankaların menkul kıymetler piyasasına katılımına ve işletmelerin sermayesine katılımına ilişkin yasal kısıtlamalar, günümüzde yaygın ve çeşitli olan tröst işlemlerinin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur.

Bankalar altın ticaretini büyütme, döviz işlemleri yapmaya ve muhabir ilişkileri geliştirmeye başlamıştır. Böylece bankalar giderek, paranın hareketi ile ilgili çok sayıda işlevi yerine getirmenin yanı sıra, ülke ekonomisindeki hemen hemen tüm hesaplamaları yapan ve şu anda büyük bir rol oynayan önemli ticari kurumlar haline

gelmişti.⁵⁰ Ayrıca oluşum tarihi boyunca bankaların oluşumunda önemli bir özellik de devlet gücünün onlar üzerindeki etkisidir. Modern dünyada bankacılık sektörünün yasal düzenlemesi devletin ayrılmaz bir işlevidir.

2.2. Bankacılık Türleri

Bankacılık sisteminde bankalar faaliyet alanına (fonksiyonuna) farklılık göstermektedir. Genel olarak merkez bankaları, mevduat ve ticaret bankaları, kalkınma bankaları, yatırım bankaları, kredi bankaları vb. olarak kategorize edilebilirler.⁵¹

Merkez Bankası: Görev ve yetkileri kendi ülkesinin kanunlarına tabi olan ve bu amaçla kurulmuş, ülkenin para politikasının uygulanmasından sorumlu bankadır. Merkez Bankası'nın temel görevi fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için kredi ve para arzını ekonomik koşullara ve ekonomideki siyasi iktidarın amaçlarına uygun olarak yönetmelidir. Ayrıca Merkez bankası, devlet mali işlemlerini yürütecek, bankaların tutması gereken zorunlu karşılıkları belirleyip muhafaza edecek, ulusal döviz ve altın rezervlerini yönetecek, iskonto oranlarını belirleyecek ve açık piyasa işlemlerini yürütülmesi gibi işlevlerden sorumludur.⁵²

Mevduat ve Ticari Bankaları; Bu bankalar genel olarak mevduat alan kredi kuruluşları olarak tanımlanmaktadır. Ticari bankaların faaliyetleri, yurt içinde ve yurt dışında kredi sağlamak, mevduat toplamak ve fon toplamaktır.⁵³ Ticari bankalar mevduat bankaları olarak da bilinir çünkü ticari bankaların fonları mudilerin mevduatlarından oluşmaktadır.⁵⁴

Kalkınma Bankaları; gelişmemiş olan bölgelerde verimli yatırımlar geliştirmek amacıyla mevduat toplama yetkisi olmayan, teknoloji yatırımları ve orta-uzun vadeli krediler için kurulmuş bankalardır.⁵⁵

⁵⁰ Ali IDIAB, Mohamed HARON, Shofian AHMAD, "Commercial Banks & Historical Development", **Journal of Applied Sciences Research**, Sayı.7, 2011, ss.1025- 1026.

⁵¹ İlker PARASIZ, **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, İstanbul: Banksis Yayınları, 2000, s.263.

⁵² İlker PARASIZ, **Finansal Kurumlar ve Piyasalar**, Bursa: Ezgi Yayınevi, 2007, ss.221-222.

⁵³ Hasan SELÇUK ve Batu TUNAY, **Ticari Banka Yönteminin Temelleri**, 1.b., Ankara: Nobel Yayıncılık, 2014, s.25.

⁵⁴ Öcal TEZER ve Ömer Faruk ÇOLAK, **Para Banka**, İstanbul: İmge Kitapevi, 1991, s.11.

⁵⁵ Seray DİPÇİ, "Bankalarda İç Denetim ve Bir Bankada İç Denetim Faaliyeti Uygulaması", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.5.

Yatırım Bankaları; sabit sermayeye yatırım yapmak, yeni proje ve taahhütleri yerine getirmek, tesis sürdürmek, kredi sağlamak ve bu konularda şirketlere danışmanlık hizmeti vermek üzere halka arz edilecek menkul kıymetleri satan bankalardır.⁵⁶

2.3. Bankacılık Sektöründe İç Sistemler

Bankaların maruz kaldıkları riskleri izlemek ve kontrol etmek için faaliyet gösterdikleri ölçek ve yapı ile uyumlu, değişen koşullara uygun ve Kanuna göre kabul edilen hükümler çerçevesinde tüm şube ve bölümleri ile birleşmeye konu ortaklıklarını kapsayan yeterli ve etkin iç sistemler kurmaları ve sürdürmeleri gerekmektedir.

Banka organizasyon yapısı içinde Yönetim Kurulu'na göre iç sistem çerçevesinde birimler oluşturulur. Yönetim Kurulu, Denetim Komitesi üyelerinin Yönetim Kurulu üyeliği dışındaki sorumluluk ve görevlerinin bir kısmını veya tamamını iç sistemler sorumlusuna devredebilir.

2.3.1. İç Denetim

Bankalarda; faaliyetlerin esas sözleşmeye, mevzuata, bankacılık ilkelerine ve iç düzenlemelere uygunluğunun denetlenmesinden sorumlu olan sisteme, tüm konsolide ortaklıkları, şube ve birimleri kapsamak kaydıyla iç denetim sistemi denir.⁵⁷

Bir bankanın iç denetiminden beklenen hedeflere ulaşmak için iç denetim kapsamında aşağıdaki faaliyetler yürütülür:

- Bankaların yurt içi ve yurt dışı şubeleri ve genel müdürlükl departmanları de dahil olmak üzere tüm faaliyetleri, banka bünyesinde herhangi bir kısıtlama olmaksızın, hata, eksiklik ve suistimallerin tespiti için dönemsel ve risk bazlı olarak denetlenmektedir.
- Tespit edilen hata, eksiklik ve suistimallerin tekrarını önlemek, kaynakların verimli ve etkin kullanılmasını sağlamak için öneri ve görüşlerde bulunulur.

⁵⁶ DİPÇİ, a.g.e., s.5.

⁵⁷ ÇATIKKAŞ, OKUR, BALKAN, a.g.e., s.80.

- Banka üst yönetimine ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'ya sunulan bilgi ve raporların güvenilirliği ve doğruluğu değerlendirilir.

İç denetim, işletme için geçerli olan tüm kontrolleri içermektedir. İç denetimin nasıl sınıflandırıldığına bakılmaksızın, iç denetimin tanımı değişmez. Bunun nedeni, belirtilen hedeflere ulaşmak ve bu hedeflere ulaşılabileceğinden makul ölçüde emin olmak için bir denetim sisteminin kurulmuş olmasıdır.⁵⁸ Örgüt içindeki bir hizmetin işlevlerini yerine getirmek için izlenen yöntem ve süreçlerin güncel olup olmadığı ya da güncelliğini tutulup tutulmadığı sadece denetim yoluyla anlaşılabilmektedir.

İç denetim, bir örgütün kendi yararına, iç kontrollerin iyi işlediğinden emin olmak için gerçekleştirilen denetimlerdir. Dış denetim her zaman mali konularla ilgilenirse de iç denetimin zorunlu konusu mali konular olmak zorunda değildir. Bu, uygunluk, mali ve faaliyet denetimleri içerebilir. Özellikle halka açık limited şirketlerde, ortak sayısının çeşitliliği ve ortaklık grubunun kalitesi nedeniyle iç denetim, sadece iç kontrol olmaktan çıkar ve ortaklığın ilerlemesini nesnel olarak yansıtmaya hizmet eden bir faaliyet haline gelmektedir.⁵⁹

İç denetim, İç Denetim Enstitüsü (Institute of Internal Auditors, IIA) tarafından şu şekilde tanımlanır: Bu, kuruluşun değerini artırmak ve faaliyetlerini geliştirmek için objektif ve bağımsız, bir denetim ve danışmanlık çalışmasıdır. Kurumun hedeflerine ulaşabilmesi için disiplinli ve sistematik bir yaklaşımla yönetim süreçleri, kontrol ve risk yönetiminin etkinliğini ölçer ve geliştirir.

Yönetime odaklanarak iç denetim faaliyetleri başlamıştır. Önceleri finansal ve muhasebesel konularına odaklanmış iken daha sonra operasyonel faaliyetleri içeren bir yapıya kavuşmuştur. Aynı zamanda, belirli denetim emirleri ve gerekirse tavsiyeler de iç denetim faaliyetlerinin bir parçasıdır. Aynı zamanda, belirli güvence sağlama ve uygun olduğunda tavsiye verme misyonları da iç denetim faaliyetinin bir parçası haline gelmiştir.

⁵⁸ Lawrence B. SAWYER, **Sawyer's Internal Auditing: The Practice of Modern Internal Auditing**, Florida: The Institute of Internal Auditors Press, 1988, s.90.

⁵⁹ Reha POROY ve Diğerleri, **Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları, 1997, s.331.

Organizasyonların hızla büyümeleri ve merkezi olmaktan çıkması sonucunda iç denetimin alanı da hızla genişlemiştir. Yaşanan gelişmelere bağlı olarak da, iç denetim faaliyetleri kapsamındaki görevlerin bağımsız ve nesnel olarak yerine getirilmesi, yönetim süreçleri, kontrol ve risk yönetimi ile ilgili değerlendirme ve ölçümler açısından büyük önem kazanmıştır.

Kurumsal yönetim uygulamaları açısından da iç denetim faaliyetleri önem taşımaktadır. Kurumsal yönetim açısından dört temel ilke şunlardır:

- Şeffaflık,
- Hesap verebilirlik,
- Sorumluluk,
- Adil yönetim.

Bu ilkeler çerçevesinde yönetim kurulu, üst yönetim tarafından kurum faaliyetlerine uygun iç kontrol faaliyetlerinin tesis edilmesini ve uygulanmasını sağlamalıdır, bunun için de en uygun yöntemlerden bir tanesi iç denetim faaliyetinin oluşturulmasıdır.

Denetim faaliyetleri yürütülürken elde bulunan kaynakların mevcut ihtiyaçlar doğrultusunda etkin olarak kullanılması esas olup ihtiyaçların belirlenmesinde faaliyet gösterilen alanın temel özellikleri, faaliyet hacimleri, denetim yapılan kurumun denetime yaklaşımı, denetlenecek faaliyet alanının kurumun faaliyetleri içerisindeki yeri ve karşı karşıya kalabileceği riskler, söz konusu risklerin etkilerinin asgariye indirilebilmesine yönelik olarak oluşturulan iç kontrol sistemleri ve risk yönetimi yöntemleri dikkatle değerlendirilmesi gereken unsurlar arasındadır; buna göre, iç denetim birimi tarafından yönetime, iç kontrol uygulamalarının etkin ve verimli çalıştığına dair güvence verilmelidir.

2.3.1.1. Bankalarda İç Denetim Sisteminin Amaçları

İç denetim, iş faaliyetlerini hedef ve politikalara, performans programlarına, stratejik planlarına, yasalara, kalkınma planlarına ve programlarına uygun olarak planlar

ve yürütür, kaynakları etkin, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanarak bilginin bütünlüğünü, güvenilirliğini ve zamanında erişilebilirliğini temin eder.

İç denetim, objektif güvence sağlamanın yanı sıra, özellikle idarelerin kontrol, risk yönetimi ve yönetim süreçlerini geliştirmelerine yardımcı olmak için tarafsız ve bağımsız danışmanlık sağlar. Danışmanlık hizmetleri, idarenin amaçlarına ulaşmasını sağlamaya yönelik prosedür ve uygulamaları sistematik ve düzenli olarak değerlendirerek ve geliştirilmesi için önerilerde bulunarak sağlanmaktadır.⁶⁰

2.3.2. İç Kontrol

Bankalarda iç kontrol sistemi, faaliyetlerin hukuka uygun olarak yürütülmesi, raporlama ve muhasebe sisteminin bütünlüğü, bilgilerin zamanında erişilebilirliği, varlıkların korunması, yükümlülüklerin kontrol edilmesi için gerekli altyapıyı sağlayan, ayrıca her türlü riskin belirlenmesi, yönetilmesi ve değerlendirilmesini sağlayan bir mekanizmadır.⁶¹

2.3.2.1. Bankalarda İç Kontrol Sisteminin Amaçları

Bankalar mali işlemlerin merkezinde yer aldığından, çok yüksek bir etik düzeyine sahip olmalı, ancak aynı zamanda etkili kontrol mekanizmalarını uygulaması gereken yapılardır. Bu anlamda, bankanın iç kontrolünün hangi amaçlar için hizmet edeceği daha da önem kazanmaktadır. Bu hedefler;

- Banka varlıklarının korunması,
- Faaliyetleri verimli ve etkin bir şekilde yürütülmesi,
- Kanunlara ve diğer yasal düzenlemelere uyum sağlanması,
- Banka yönetiminin belirlediği politikalara ve bankacılığın kendi standartlarına uyumun sağlanması,
- Banka bünyesinde muhasebe ve finansal raporlamanın tutarlılığı,
- Bilginin zamanında erişilmesidir.

⁶⁰ T.C Maliye Bakanlığı, **İç Denetçilerin Çalışma Usul ve Esasları ile Diğer Hususlar Hakkında Yönetmelik**, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 2005.

⁶¹ AKSOY, **a.g.e.**, Cilt 1, s.467.

İç kontrol sisteminin hedefi, işletmenin varlıklarını korumak, muhasebe ve başka faaliyetlere ilişkin rapor ve bilgilerin güvenilirlik ve doğruluğunu sağlamak, örgütün faaliyetlerinde etkinliğini artırmak, faaliyetlerinin verimli ve etkin şekilde Kanun ve ilgili diğer kanunlara, iç bankacılık politika ve kurallarına uymak ve bunun bankacılık uygulamalarına uygun olarak yürütülmesini sağlamak.⁶²

İç kontrol sisteminden beklenen hedeflere ulaşmak için çeşitli taahhütler vardır. Bu gereksinimler aşağıdaki gibidir:

- Banka içinde fonksiyonel görev ve sorumluluk dağılımının sağlanması,
- Muhasebe ve mali raporlama sistemlerini, bilgi sistemlerini ve iç iletişim kanallarını etkin çalışabilecek şekilde düzenlenmesi,
- İş sürekliliği planları ve ilgili başka planların oluşturulması,
- İç kontrol faaliyetlerinin organizasyonu,
- Bankanın iş süreciyle ilgili kontrolleri ve iş adımlarını içeren iş akışı şemalarının oluşturulması.

İç kontrol sonucunda alınan raporların sonuçları iç kontrol birimine raporlanır ve bu birimde saklanır. Sunulan bu raporlar, banka operasyonel faaliyetlerini yürüten personeli ve iç kontrol personeli tarafından hazırlanan raporlar olarak ikiye ayrılmaktadır.

2.3.2.2. Bankalarda İç Kontrol Sisteminin Temel Unsurları

Bankada iç kontrol sisteminin beş temel unsuru varmaktadır. Bu beş temel unsur birbiriyle entegre piramit benzeri bir yapıdır ve etkili bir iç kontrol sistemi için bu unsurların hepsinin aynı anda çalışması gerekmektedir. Bu öğeler;⁶³

1. Kontrol Aktiviteleri

⁶² TBB, Basel II Düzenlemeleri, Aralık 2012, <https://www.tbb.org.tr/> (23/03/2022), s.196.

⁶³ Songül DUMAN, "İç Kontrol Sisteminin Oluşturulmasında Etkili Olan Faktörler ve Tekstil Sektöründe Örnek Uygulama", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), ss.19-39.

Kontrol aktiviteleri, risk değerlendirme sürecinde tasarlanır ve uygulanır. Üç aşamadan oluşan kontrol faaliyetlerinin ilk aşaması, strateji ve politikaların oluşturulmasıdır. İkinci aşaması, strateji ve politikalara uygun yöntemin belirlenmesi, nc aşaması ise tüm çalışanların i kontrol sistemine katılımını sağlanmasıdır.

2. Risk Değerlendirmesi

Risk tanımlama ve yönetimi, iç kontrol sürecinin en temel aşamalarından biridir. Riskler sadece bankanın içerisinden değil, dış etmenlerden de kaynaklanabilir. Kambiyo, likidite, suistimal ve usulsüzlük riskleri bu risk kategorilerine girer ve bunları denetlemek için kullanılan bunların yöntem ve usulların belirlenmesi ve etkin bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

3. İletişim ve Bilgi

Bilgilerin banka içinde etkin ve doğru bir şekilde paylaşılması ve önemli bilgilerin deyim yerindeyse "buharlaşmaması" nemlidir. Bu nedenle, bilgilerin güvenli ve ihtiyaç duyulduğu yerde ve zamanda kullanımı kolay olması gerekir. Bankacılıkta dış faktörlere ilişkin bilgiler finansal piyasalardaki değişimler ve diğer makro eğilimlerden, içsel faktörlere ilişkin bilgiler ise mali, uyumluluk, ve operasyonel verilerinden oluşmaktadır.

4. Kontrol Ortamı

İç kontrol sürecinin en önemli unsurlarından biri kontrol ortamıdır. Çünkü iç kontrol faaliyetlerinin doğru ve etkin bir şekilde yürütülebilmesi için işletme yapısı ve kültürü, sorumluluk ve yetkilerin dağılımı, personel kalitesi, raporlama etkinliği, bt ve iç denetimin etkin işlevleri yönetim ortamının bileşenleri olarak öne çıkmaktadır.

5. Gözetim

İ kontrolün kendisi bir gözetim süreci olarak tasarlanmıştır, ancak aynı zamanda etkin bir şekilde işlemesi için izlemeye ihtiyaç vardır. Böylece bu, i kontrolün etkinliğini artırır. Bu nedenle işletmenin en alt seviyesinden itibaren düzenli ve rutin kontroller uygulanmalı ve iç kontrollerin etkinliği gözetim yoluyla

belirlenmelidir. Bu kapsamda iç kontrol mekanizması, dış ve iç risk faktörlerini önüne geçilebilmek için 3-6 aylık veya 1 yıl süreyle takip etmektedir.

2.3.2.3. Banka İç Kontrol Sisteminin Süreçleri

Bir bankanın iç kontrol sisteminin kurulması ve etkin işleyişi, görev ve yetkilerin doğru dağılımının bir sonucu olan örgüt yapısının etkinliği ile ilgilidir. Bankalarda operasyonlar, pazarlama, kredi, finans ve benzeri birimlerin net bir şekilde tanımlanması gerekir. Elbette bu, bankanın büyüklüğüne ve işlem hacmine göre her birim veya şubenin ayrı ayrı ele alması gereken bir olgudur. Merkezden çevreye giden yolda iç kontrol mekanizmalarının kurularak şube ve birim teşkilatlarına doğru bir şekilde aktarılması gerekmektedir. Bu da çevredeki, taşradaki, yurt dışındaki ve benzeri kurumların iç kontrolden uzak durmamasını gerektirmektedir.

2.3.3. Risk Yönetimi

Risk yönetimi; bir kurumun faaliyetleri çerçevesinde belirlenen hedeflere ulaşabilmesi için olası olayları ve sonuçlarını belirleme, değerlendirme, yönlendirme ve kontrol etme işlevlerini içermektedir.⁶⁴ Risk yönetiminin temel amacı, riskleri ve iş süreçlerini koordine ederek bir kuruluşun operasyonlarının sürekliliğini sağlamaktır.⁶⁵

Risk yönetimi uygulamaları daha önce faaliyetleri belirli sınırlar içinde tutarak kar elde etmek üzere tasarlanırken, risk yönetimi yöntemlerinin gelişmesi ile birlikte ekonomik değer yaratmak ve alınan riskler karşılığında sonuçları değerlendirmek, objektif kriterlere dayalı risk yönetiminin temel işlevleri haline gelmiştir.⁶⁶

Yeni risk yönetimi tekniklerine ek olarak, risk yönetimi süreci de yatay ve dikey süreçleri benimseyerek değişmiştir. Dikey süreçler; aşağı ve yukarı yönlü yaklaşımlar ve faaliyetler, üst yönetimin belirlediği sınırlar ve stratejilere bağlı olarak yürütülken, aşağıdan yukarıya geri bildirim performansın değerlendirilmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte yatay süreçler ise, ürün, iş kolları ve hizmet bazında

⁶⁴ The Institute of Internal Auditors, **Kırmızı Kitap (The Professional Practices Framework)**, Türkiye İç Denetim Enstitüsü (çev.), 2007, s.14

⁶⁵ Joel BESSİS, **Risk Management in Banking**, 2.b., Chichester: John Wiley & Sons Ltd., 2002, s.53

⁶⁶ BESSİS, **a.g.e.**, s.53

çalışır ve risk-getiri çerçevesinin belirlenmesi, risk-getiri bazında karar verilmesi ve risk-getiri performansının izlenmesi olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.⁶⁷

Bessis'in incelemesine göre; “Risk-getiri kapsamında yetki ve limitler belirlenmekte ve kriterler oluşturulmaktadır. Risk-getiri odaklı kararların alınması sürecinde, stratejilerin belirlenmesinde bankanın bilanço dışı ve bilanço içi riskleri ile kredi portföyünün yapısı dikkate alınmaktadır. Risk-getiri performansı takip edilirken getiriler, iş kolları, ürünler ve hizmet bazında değerlendirilmekte ve uygun olmayan fiyatlar belirlenerek düzeltici faaliyet yapılmaktadır.”⁶⁸

Ayrıca iç denetimin en önemli görevlerinden biri de faaliyet gösterdiği kurumun risk yönetim sistemini değerlendirerek ihtiyaç duyulan alanlara katkıda bulunmaktır. Buna ek olarak, iç denetim, kurumun risk yönetimi, yönetişimi, kontrolü, bilgi ve faaliyet sistemlerine ilişkin belirlenmiş standartlara uygun olarak değerlendirilmesinden elde edilen sonuçları denetim komitesine, yönetim kuruluna ve üst yönetime raporlamalıdır. Ortaya çıkan denetim bulgularının dört ana başlık altında değerlendirilmesi ve raporlanması beklenmektedir:

- “Varlıkların korunması;
- Faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği;
- Operasyonel ve finansal verilerin güvenilirliği ve bütünlüğü;
- Yasalara, sözleşme ve düzenlemelere uyum.”⁶⁹

Danışmanlık hizmetleri için, diğer önemli riskler dikkate alınmalı ve bu tür riskler belirlenirse, iç denetim planının bir parçası olarak ele alınmalıdır.⁷⁰

2.4. Bankalarda Denetim Komitesi Uygulaması

Denetim komitesinin kuruluş hedefi, yönetim kurulunun mali raporlama süreci, mali raporlamaya ilişkin iç kontrol sistemleri, denetim süreci, yasal gereklilikler ve etik

⁶⁷ BESSİS, a.g.e., s.54

⁶⁸ BESSİS, a.g.e., s.58-64

⁶⁹ The Institute of Internal Auditors, a.g.e., ss.14-15

⁷⁰ The Institute of Internal Auditors, a.g.e., s.15

kurallara uyum gibi süreçlerdeki gözetim sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olmaktadır.⁷¹

ABD'de Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)'nın muadili olarak görev yapan Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'na (SEC) göre denetim komitesi; tüm halka açık işletmelerde mali yapının denetimine, mali raporlama sürecinin ve hesaplarının incelenmesine katılmak üzere yönetim kurulu üyelerinden oluşan bir komitedir.⁷²

Denetim komitesi, işletmelerde yaşanan yolsuzluk, denetim ve yönetim eksikliği ile mali tablolara olan güvenin azalması sonucu oluşan bir komitedir. Denetim komitesi, bir bankanın iç ve dış denetçileri arasında koordinasyonu sağlamak ve denetimlerin etkinliğini artırmak için raporlama sürecini denetlemek gibi görevleri yerine getiren bir yönetim yapısıdır.⁷³

Denetim Komitesi, bankanın iç denetim, iç kontrol ve risk yönetim sistemlerinin yeterliliğini ve etkinliğini sağlamak üzere bankanın yönetim kurulu adına hareket eder. Bu iç sistemlerdeki birimlerin ve bankanın raporlama ve muhasebe sistemlerinin ilgili kanun ve yönetmelikler çerçevesinde yönetim kurulu adına denetleyen işleyişinden ve üretilen bilgilerin doğruluğundan sorumludur.⁷⁴

Bir bankada denetim komitesinin bulunması bankaya birçok yönden fayda sağlamaktadır. Bankalarda faaliyet gösteren denetim komitesinin bankalara kredi verme olasılığı üzerindeki etkisine ilişkin bir araştırma, bankalarda denetim komitesinin varlığının bu bankalarının kredi verme olasılığını artırdığı sonucuna varılmıştır.

2.4.1. Bankalarda Denetim Komitelerinin Sorumluluk ve Görevleri

Denetim komitesinin banka içinde ve dışında birçok sorumluluğu bulunmaktadır. Denetim komitelerinin klasik işlevi, mali raporlama sürecini denetlemek ve uygun mali raporlamayı sağlamak, üst yönetime yardımcı olmak, olası hile ve

⁷¹ AKSOY, a.g.e., Cilt 2, s.21.

⁷² ÇATIKKAŞ, OKUR, BALKAN, a.g.e., s.54

⁷³ AKSOY, a.g.e., Cilt 2, s.30

⁷⁴ ÇATIKKAŞ, OKUR, BALKAN, a.g.e., s.66

hataları önlemek ya da düzeltmek, yönetim başarısızlıklarını önleyerek işletmelerin çıkarlarını korumak, bağımsız iç ve dış denetim çalışmalarını organize etmektir.⁷⁵

2.4.2. Bankacılıkta Denetim Süreçleri

Banka gözetimi ve denetimi ile ilgili uluslararası denetim standartlarını oluşturmayı hedefleyen Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC), bankacılık alanında denetim süreçlerini:⁷⁶

- Gözlem yapma,
- Gözden geçirme,
- Düzeltme kayıtlarının yapılması,
- Analitik değerlendirme olarak sınıflandırılır,
- Soruşturma ve karşı taraf koordinasyonunu sağlanması.

Gözden geçirme yöntemleri, mali yükümlülükleri ve varlıkları, kredi sözleşmelerini ve teminatları kontrol etmek için yaygın olarak kullanılır.

Gözlem yapma yöntemleri, özellikle iç denetim sisteminde ortaya çıkan risk kontrolünde ve yönetim ve stratejik riskler gibi niteliksel riskleri incelerken denetçiler tarafından kullanılabilir.⁷⁷

Banka işlemlerinin araştırılması ve mutabakatı sırasında, banka bilgilerini ve kayıtlarının doğruluğunu hem banka içinde hem de dışında kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu kontrol, işlemin yürütüldüğü tarafla iletişime geçilerek sağlanabilir.

2.5. Uluslararası İç Kontrol ve Denetim Standartları ve Uygulamaları

Dünyanın her ekonomik sektöründe, iç kontrollerin ve denetim süreçlerinin geliştirilmesini gerektiren birçok gelişme var. Sayıları her geçen gün artmakta ve Uluslararası Para Fonu (IMF), Basel Bankacılık Denetim Komitesi (BCBS), Dünya Bankası ve OECD gibi hakem ve düzenleyici kurumları tarafından kullanılmakta ve kanuna dahil edilmektedir. Bu kapsamda standartlar oluşturulmakta ve ortak ilkeler

⁷⁵ ÇATIKKAŞ, OKUR, BALKAN, **a.g.e.**, s.71.

⁷⁶ AKSOY, **a.g.e.**, Cilt 2, s.1949.

⁷⁷ YURTSEVER, **a.g.e.**, ss.126-138.

geliştirilmektedir. Bu standart ve ilkelerin uluslararası iç kontrol standartları ve uygulamalarıdır.

Kurumlar, etkinliği artırmak için faaliyetleriyle ilgili alanlarda kontrol miktarını yükseltmektedirler. Sonuç olarak, çeşitli iç kontrol modelleri ortaya çıkmış ve bu modeller uluslararası düzeyde çeşitli düzenlemelerle uyumlu hale getirilmiştir. Bu modeller:

- İç Denetçiler Enstitüsü tarafından sağlanan iç kontrol sistemi,
- Coso, CoCo, CobitT, eSAC ve SysTrust iç kontrol modelleri,
- SAS55 ve SAS78 (Denetim Standartları Beyanı) ile uyumlu iç kontrol sistemi,
- Sarbanes-Oxley Kanunları,
- Basel İlkeleri.

2.5.1. İç Denetçiler Enstitüsü Tarafından Sağlanan İç Kontrol Sistemi

İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) tarafından 1978 yılında yayınlanan İç Denetim Mesleki Uygulamaları ve Standartları'nda iç kontrol geniş bir şekilde ele alınsa da, iç denetim faaliyetinin ana parametrelerinin, bir örgütün iç kontrol faaliyetlerinin etkinliği ve yeterliliğinin denetlemesi ve değerlendirmesi olduğu ileri sürülmektedir. Ancak, 1999 yılında IIA tarafından hazırlanan Sponsor Olan Kurumlar Birliği (COSO) raporuna göre iç kontrol şu şekilde tanımlanmaktadır: Örgüt yönetiminin temel bir parçasıdır; Bu, kuruluşun faaliyetlerinde süreklilik oluşturan, sürecin etkinliği ve verimliliği, bütçeleme, mali tablolar dahil diğer raporların güvenilirliği ve doğruluğu hakkında makul güvence sağlayarak ve yürürlükteki mevzuat, yasalar ve düzenlemelere uyum hedefine ulaşmak için bir faaliyettir.⁷⁸

2.5.2. Coso Modeli

COSO, 1985 yılında Ulusal Komisyon Desteği ilk kez uluslararası bir özel sektör girişimi olarak sağlamak amacıyla kurulmuştur. Temel işleri, suistimale açık ve hileli finansal raporlamanın yanı sıra buna yol açan ihmal edilen veya gözden kaçan

⁷⁸ AKYEL, a.g.e., s.85.

faktörler ile ilgilenmektedir. COSO, bağımsız denetçilere, halka açık şirketlere, SPK ve diğer düzenleyici kurumlara tavsiyelerde bulunmaktadır. Amerikan Muhasebe Birliği (AAA), Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü (IMA), Amerikan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (AICPA) ve Finansman Yöneticileri Enstitüsü (FEI) komisyon üyeleridir. Komisyon, ilk başkanı James C. Treadway olduğu için, Treadway Komisyonu olarak da bilinir. COSO Komisyonunu oluşturan kuruluşlar iyi bir geçmişe sahiptir.

Örneğin, AICPA, 1887'de kurulmuş en büyük profesyonel kuruluştur ve aşağıdaki ana hedeflere sahiptir:

- Meslek temsilcilerinin haklarının korunması,
- Yetki ehliyeti verilmesi,
- Kariyere giriş ve eğitim ile ilgili etkinliklerin düzenlenmesi,
- Muhasebe uygulamalarına yöneten genel kabul görmüş muhasebe standartlarını ve bağımsız denetim ile ilgili denetim politikalarını ve standartlarını düzenlenmesi.

Bir başka büyük organizasyon olan AAA, bilim adamları tarafından 1916'da kuruldu ve aşağıdaki hedeflere sahip: muhasebe araştırmasını, uygulamasını ve eğitimini geliştirilmesidir. FEI, 1931'de Amerika Kontrolörler Enstitüsü olarak kuruldu ve 1962'de Finansman Yöneticileri Enstitüsü olarak yeniden adlandırıldı. Bu kurumun amaçları şunlardır:

- Yatırımcılarına hizmet eden mali yöneticilerinin mesleki gelişimlerine katkı sağlamak,
- Yönetici haklarının korunması,
- Yapılan değişikliklere tepkiyi desteklemektir.

1941 yılında ABD'de kurulan ve 100 ülkeden 93000 üyesi bulunan IIA'nun ana hedefleri şunlardır:

- İç denetçilere mesleki eğitim verilmesi,
- Dünya çapında kabul görmüş standartların oluşturulması.

1919 yılında kurulan diğ er bir kuruluş ise IMA'dır. Bu organizasyonun temel hedefi;

- Mali veri yönetimi personelinin uzmanlaşmasını sağlamak,
- Finans ve veri yönetiminde  nc  olmak,
- Yönetim muhasebesi belgeleri vermek,
- Etik değerlerin uygulanmasına öncülük etmektir.

Bu nedenle, iç kontrole ilişkin COSO tavsiyelerini içeren ve onun tanımını ve kontrol sistemlerini iyileştirmenin yollarını açıklayan 1992 tarihli “İç Kontrol Bütünleşik  er eve” raporunun temel hedefi, hileli finansal raporlamaya neden olan faktörleri belirlemek ve kademeli olarak azaltmaktır. Rapor, aşağıda sıralanan dört ana bölümden oluşmaktadır:

1. şirketin üst düzey yöneticiye, diğ er kıdemli yöneticilere ve yönetim kurulu üyelerine yasa ve mevzuatlar ile iç kontrol yapısı hakkında genel bir bilgi veren  zl  bir icra raporudur.
2. Temel yapıdan bahseder, i  kontrolün tanımını ve unsurlarını açıklar ve ayrıca üst düzey yöneticiler, yönetim kurulu  yeleri ve diğ er ilgililer için iç kontrol sistemlerinin değerlendirilmesine ilişkin kurallar sıralanmıştır.
3. Kuruluşun dışındaki bireyler için finansal raporlama hakkında açıklayıcı yönergeleri listelenmiştir.
4. Son bölüm, iç kontrol faaliyetlerinin değerlendirilmesinde yardımcı olabilecek parametreleri açıklamıştır.

2.5.3. CoCo Modeli

Kontrol Kriterleri Komitesi (CoCo), Kanada Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü tarafından 1995'da kurulmuş ve tüm paydaşların katılımıyla bir “Kontrol Rehberi” yayınlayan bir komitedir. CoCo'da iç kontrol tanımının yerini kontrol kavramı almıştır ve COSO'da bulunmayan hedef belirleme, risk yönetimi, stratejik yönetim ve düzeltici eylemler kontrol sürecine dahil içermektedir.

CoCo modelinde dört unsur kriterdir: hedef, yeterlilik, bağılılık ve takip eden öğrenme. Sonuç olarak;⁷⁹

- Hedefler belirlenmeli ve tüm çalışanlara iletilmeli,
- Hedeflere ulaşılmasından önce gelecek dış ve iç riskler belirlenmeli ve incelenmeli,
- Hedefleri destekleyecek politikalar tanımlanmalı,
- Hedefler ile ilgil planlar ölçülebilir amaç ve performans göstergelerini içermelidir.

Yeterlilik: Personel, kontrol faaliyetleri ve bilgi sistemlerin sahip olması gereken niteliklerdir. Sonuç olarak;

- Personelin kurumun amacına ulaşması için gerekli beceri, bilgi ve donanımına sahip olması,
- Bilgi dağıtım sistemi bu değerleri desteklemeli,
- Kurumun çeşitli departmanları tarafından alınan kararlar arasında koordinasyon olmalıdır.

Bağılılık: Kuruluşun kimliğini, personel politikasını, etik değerleri, sorumluluk ve yetkilerini ve karşılıklı güven ortamını içerir. Sonuç olarak;

- Kurum genelinde etik değerler uygulanmalı,
- Etik değerler tanımlanmalı ve personele iletilmeli,
- Personel yönetimi politikası ve uygulaması, kuruluşun etik değerlerine uygun hale getirilmeli,
- Sorumluluk ve yetkiler açıkça tanımlanmalı,
- Kurumsal bir karşılıklı güven ortamının oluşturulması gerekmektedir.

Öğrenme-izleme: Bu, organizasyonel gelişimi ve çevredeki değişiklikleri sürekli izleme sürecini ifade eder. Sonuç olarak;

⁷⁹ İBİŞ ve ÇATIKKAŞ, a.g.e., s.110.

- Hedefler ve kontrollerin doğrulaması için ihtiyaç duyduğu bilgileri alınmalı,
- Performans realizasyonu, hedef ve planlarla karşılaştırılmalı,
- Hedefler belirlemede oluşturulan varsayımlar kontrol edilmeli,
- Hedefler değiştiğinde veya raporlarda hata olduğunda bilgi sistemleri güncellenmelidir,
- Yönetici, kontrol sisteminin etkinliğini düzenli olarak değerlendirmeli ve sonuçları yetkililere bildirmelidir.

Bu kapsamada CoCo'nun COSO'dan daha ileriye dönük bir model ve kapsamlı olduğu ve daha pratik bir çerçeve sunduğu açıktır.

2.5.4. CobiT Modeli

Bilgi teknolojileri yönetim Enstitüsü (ITGI) ve Bilgi Sistemleri Denetim ve Kontrol Derneği (ISACA) tarafından 1996 yılında uygulamaya konulan Bilgi ve İlgili Teknolojiler İçin Kontrol Hedefleri (CobiT), bilgi teknolojileri kullanıcılarına, denetçilerine ve yöneticilerine aşağıdaki unsurları sağlamaktadır;

- İş hedeflerini hesaplanmış hedeflerine dönüşümü,
- Bu amaçlar için ihtiyaç duyulan kaynaklar,
- Bilgi teknolojisi altyapısının kullanımı.

Bu nedenle CobitT'in vizyonu bir bilgi teknolojileri yönetim modeli olmaktadır. Bu kapsamda yalnızca bir denetim aracı değil, aynı zamanda bir yönetim aracı olan CobitT, yönetimden bilgi işlem personeline kadar kurum dış ve içinde, kurumun sağlıklı çalışması ve varlığı için risk alan tüm paydaşlara fayda sağlamayı amaçlamaktadır. Özellikle yazılım sistemleri ile ilgili riskler konusunda kuruluşların finansal raporlama, operasyonel verimlilik, bilgi gizliliği ve mevzuata uygunluğu gibi unsurlardan zarar görmemesini sağlayan CobitT, 1996 yılındaki ilk versiyonunun ardından 1998, 2000 ve 2007 yıllarında yeni versiyonlarını yayınlamıştır.⁸⁰

⁸⁰ Vildan UZUNAY, "COBIT (Control Objectives for Information and related Technology)", **İç Kontrol Merkezi Uyumlaştırma Dairesi**, 2007, ss.3-17.

CobiT iç kontrol modeli aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır:

- Planlama ve Organizasyon; Organizasyonun hedefleri doğrultusunda bilişim teknolojilerinin nasıl kullanılacağı,
- Satın alma ve uygulama; Bilgi teknolojisi ihtiyaçlarının belirlenmesi, tüm kuruluşa uygulanması ve mevcut bilgi teknolojilerinin uzun süreli kullanılması,
- Destek ve talimat; Bilgi teknolojisi teslimatı,
- Değerlendirme ve izleme; Kuruluşun ihtiyaçlarını, tasarımın bu ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığını, bir dış denetçinin bunları nasıl yorumladığını belirlemeyi amaçlardır.

Her sürecin olgunluk düzeyi 0 ile 5 arasında değişir ve sayılar, alandaki en yetkin işleyişini temsil etmektedir.⁸¹

2.5.5. eSAC Modeli

Bilgisayar merkezli riske odaklanan diğer bir kontrol sistemi ise Elektronik Sistem Garantili Kontrol Modeli (eSAC)'tır. Bu nedenle, denetçiler ve üst düzey yöneticiler, e-sistemlerle ilgili riskleri yönetmek, inceleyemek ve ortadan kaldırmak için 2001'den beri eSAC'ı kullanmaktadır.

2.5.6. SysTrust Modeli

Güven Sistemi (SysTrust) Modeli, Amerikan ve Kanada Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsüler (AICPA ve CICA sırasıyla) tarafından 1999 yılında geliştirilmiş ve dijital ortamda üretilen verilerin güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle yöneticiler, sistemin kurulmasından, dış denetimciler ise sistemin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamaktan sorumludur. Sistemin hedefi, kuruluşun bilgi sistemini güvenilir bir şekilde raporlamak ve yönetimin amacına ulaşmasını sağlamaktır.⁸²

⁸¹ UZUNAY, a.g.e., ss.3-17.

⁸² Tamer AKSOY, "Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler Bağlamında İç Kontrol ve İç Kontrol Gerekliği: Anlatık Bir İnceleme", **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı.73, Temmuz-Ağustos-Eylül 2005, s.11.

2.5.7. SAS 55'e Göre İç Kontrol Sistemi

Denetim Standartları Açıklamaları (SAS) 55, COSO'dan farklı olarak bağımsız dış denetimin kullanılan sistemlerden biridir. Bu sistem, daha sonra SAS 78 olarak güncellenen, 1988 yılında iç kontrolleri, belirli bir amaca ulaşmak için uygun bir güven ortamı sağlamak üzere tasarlanmış kural ve politikalar olarak tanımladı. SAS 55 ile uyumlu iç kontrol unsurları;⁸³

a. Muhasebe sistemi: Kurumun ihtiyaçlarını karşılayacak bir muhasebe sisteminin oluşturulması;

- Tüm geçerli ve gerçek işlemlerin standartlaştırılmış bir kaydı,
- Mali raporlamada gerçeğe uygun parasal değere uygun hareket edilmesi,
- Mali dönemlere uygunluk,
- Finansal tabloların olması gerektiği gibi açıklanmasıdır.

b. Kontrol ortamı: Bu, yöneticilerin ve çalışanların çalışma stratejilerini, muhasebe sistemini ve uygulamalarını ve insan kaynakları faaliyetlerini yönetmenin bir yoludur. Etik değerlerin kapsamını, rol ve sorumlulukların kurum yapısı genelinde dağılımını, iç denetimin varlığına kadar kapsamaktadır.

c. Kontrol prosedürü: Kontrol prosedürleri aşağıdaki gibidir;

- Faaliyetlerin tanımlanması ve ilgili makamlar nezdinde yürütülmesi,
- Hile, hata ve yolsuzluğu en aza indirecek iş bölümü,
- İşlemlerin kayıt altına alınması için gerekli belgelerin standartlara uygun olarak yürütülmesi ve kullanılması,
- Kuruluşun varlıklarının gerekli düzeyde korunması amacıyla varlık kullanım izninin tenzilatı,
- Borç kayıtlarının mevcut varlıklar ile karşılaştırılmasıdır.

⁸³ Volkan DEMİR, "İç Kontrol Yapısı ve SAS 55 ile SAS 78'in Karşılaştırılması", **Muhasebe-Finansman Dergisi**, Sayı.11, 1999, ss.89-105.

2.5.8. SAS 78'e Göre İç Kontrol Sistemi

SAS 55'in güncellemesi ve belirli konularda eki olarak öne çıkan SAS 78, 1 Ocak 1997 tarihinden itibaren mali tablo denetiminde kullanılmakta ve COSO raporu ile uyumlu hale getirilmiştir. İç kontrol, AICPA tarafından dinamik bir süreç olarak tanımlanır. Bu kapsamda SAS 78'in aşağıdaki dört kavramda COSO ile uyumlu olmalıdır. Bunlar:⁸⁴

1. Kontrol ortamı: İç kontrolün başarısı, kuruluşun kontrol ortamına bağlıdır. Bu nedenle, kontrol ortamı kusurluysa iç kontrol başarılı olmaz. Kontrol ortamı, dürüstlük ve etik, denetim ve yönetim kurulu, yetki kullanımı, yönetim çalışma şekli ve felsefesi, organizasyon yapısı ve insan kaynakları uygulamaları ve politikalarından etkilenmektedir.

2. İletişim ve bilgi; Bir kurum içinde normal veri akışının sağlanması, bireylerin kurallara göre nasıl çalıştıklarının ve sorumluluklarının ne olduğunun net bir şekilde anlaşılmasını içermektedir.

3. Risk değerlendirme süreci: Bir kurumun başarısı ile oluşabilecek sapmaları analiz etmek ve yönetmek. Kurumsal sapmalar, bilgi sistemleri, yeni personel, faaliyetler veya muhasebe raporlamaları bu süreci etkileyebilmektedir.

4. Gözlemlleme; Kurulusta sürekli ve ayrı veya her iki tür faaliyet şeklinde meydana gelen değişikliklerin ve bunların neden olabileceği risklerin, kontrolü gerçekleştiren personelin beceri ve deneyimini izlenmesidir.

2.5.9. Sarbanes - Oxley Yasası

İç kontrol süreçleri için bir başka düzenleyici standart olan Sarbanes-Oxley Yasası, 2001'den 2002'ye kadar Amerika Birleşik Devletleri'nde büyük şirket ve muhasebe skandallarından sonra yürürlüğe girmiştir. ABD Meclisi tarafından 30 Temmuz 2002'de kabul edilen bu yasa ile ihlallere karışan şirketlerin mali raporlamalarındaki hataların önce ekonomik ve siyasi hayata, sonra da sosyal hayata

⁸⁴ DEMİR, a.g.e., ss.89-105.

baskı oluşturması engellenmiştir. SEC, New York Menkul Kıymetler Borsası (NYSE) ve Nasdaq gibi önde gelen kuruluşlar, yasanın çıkartılmasında hissedarlardır. Bu yasalar kapsamında şirketlerin açıklamalarının sermaye piyasası mevzuatına uygun olarak şeffaf, doğru ve etik bir şekilde bilgi vermesini şart koşmakta ve böylece yatırımcıları korumaktadır. Ayrıca bir kurum içinde kontrol kültürünün hakim hale geldiği ve iç kontrolün bir yönetim aracı olarak önerildiği gözlemlenmektedir.⁸⁵

Sarbanes-Oxley Yasası, geniş ve kapsamlı denetim standartları oluşturmakta ve aynı zamanda denetim organına sorumluluklar yüklemektedir. Bu nedenle, Nasdaq, NYSE ve yerel borsalar, yasal gerekliliklere uymayan kurumlara borsa kaydının silinmesine kadar da dahil olmak üzere geniş kapsamlı yaptırımlar uygulayabilmektedir. Bu sebeple şirketlerin kendi bünyelerinde denetim kuruluna sahip olmaları gerekmektedir.⁸⁶

Sarbanes-Oxley tarafından denetim kuruluna önerilen unsurlar, bağımsız denetçi atanırken şirketin tazminat ve denetimden sorumlu olduğu ve bu pozisyonda bağımsız hukukçu ve üyelere sahip olduğudur. Bu bağlamda kuruluşun iç işleyişinde meydana gelebilecek aksaklıkları bildiren kişilerin korunmasına yönelik bir sistem geliştirilmesi ve şirketin denetim prosedürünün denetim kurulu tarafından önceden onaylanması gerekmektedir.

Sarbanes-Oxley Yasası toplumun bazı kesimlerinde yetersiz bulunurken, diğerleri ise son derece sert bir önlem paketi olarak algılandı. Bu bağlamda, çoğu işletmenin ihmali suç olarak kabul edilmekte ve yaptırımlara tabi tutulmaktadır. Buna şirketin yönetim kurulunun finansmanı ve kredinin vadesini uzatılması gibi eylemler de dahildir. Bu yaklaşım, Enron krizinin kanıtlarını ortaya çıkarmayı ve sahtekarlığın dahili olarak desteklenmesini önlemeyi amaçlardır.⁸⁷

⁸⁵ Asaf Savaş DEMİRCAN, "Sarbanes Oxley (2002) Yasası ve Bağımsız Denetime Etkileri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s. 36.

⁸⁶ DEMİRCAN, a.g.t., s. 36.

⁸⁷ DEMİRCAN, a.g.t., s.36.

2.5.10. Basel Bankacılık Denetim Komitesi

Basel Komitesi, kurumsal yönetim yapısındaki hissedarlar, yönetim sahipleri ve diğer lehdarlar (menfaat sahipleri) arasındaki ilişkinin, bankaların sağlıklı ve güvenli işleyişini sağlayacak şekilde etkin denetimi ve risk yönetimi için bir ön koşul olarak düzenlenmesi ve güçlendirilmesi gerektiğine inanmaktadır.⁸⁸

Komite, görevlerini alt komiteler aracılığıyla yürüten dört alt komiteye sahiptir. Bu komiteler, küresel mali krizin ardından yeniden yapılanmanın bir parçası olarak kurulmuştur. Alt komiteler, Muhasebe Görev Grubu, Politika Geliştirme Grubu, Uluslararası İlişkiler Grubu ve Standartların Uygulama Grubu'nu içermektedir. Komite, banka denetiminde sağlıklı bir işbirliği sağlamak için bir forum olarak düzenlenmiştir. Bu çerçevede, bankacılık denetiminin daha iyi anlamak ve kalitesini iyileştirmek için Komite tarafından araştırma ve çalışmalar yapılmaktadır.⁸⁹ Komite'nin kendi açıkladığı etme yükümlülüklerinden biri, banka denetimi için en iyi denetim uygulamaları ve kurallarını belirlemek ve duyurulmasıdır.

Birçok ülkede bankaların kullandığı yöntemlerden biri, iç denetim işlevlerinin yerine getirilmesi konusunda yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak üzere bağımsız bir denetim komitesi kurulmasıdır. Komite aynı zamanda, banka düzenleyicilerinin doğrudan istişare etmesine izin veren bir kuruluş olup, banka düzenleyicilerinin faaliyetlerini denetlemekten sorumludur.⁹⁰

Basel Bankacılık Denetim Komitesi 1975 yılında kurulmuş ve Almanya, Belçika, Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda, İsveç, İtalya, Japonya, Kanada, Lüksemburg ve ABD Merkez Bankalarından bankacılık denetleme yetkililerinden oluşuyordu.

1. Basel I

1980'lerin borç krizi sırasında bankacılık sisteminin yaşanan hassasiyeti, uluslararası toplumu ortak bankacılık düzenlemelerini benimsemeye sevk etmiştir.

⁸⁸ Nejat YÜZBAŞIOĞLU, "Risk Yönetimi ve Bankaların Denetimi", **Risk Yönetimi Konferansı**, İstanbul: Risk Yöneticileri Derneği-Finans Dünyası, 16 Ocak 2003, s.16.

⁸⁹ Göksel TİRYAKİ, **Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri (1990-2010 Türkiye Tecrübesi Işığında)**, İstanbul: TBB Yayınları, Kasım 2012, s.76.

⁹⁰ ÇATIKKAŞ, OKUR, BALKAN, **a.g.e.**, s.32.

Böylece bu süreç, özellikle uluslararası bankaların sermaye yeterlilik oranlarının global düzeyde ölçülmesine ilişkin olarak Basel I kurallarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Basel I, risk ağırlıklı varlıkları ve yasal sermayenin tanımına dayalı olarak, bankalar için sermaye gereksinimlerine ilişkin ilk Basel Bankacılık Denetim Komitesi anlaşmasıdır. Aslında bir nevi detaylı sermaye yeterlilik oranıdır. Başlangıçta sadece uluslararası bankalar için olmasına rağmen dünyadaki birçok ülke bu yaklaşımı sermaye yeterliliği kuralı olarak benimsemiş ve kendi ülkelerine uyarlamıştır. 1988 yılında Basel I konsensüsü açıklandıktan sonra 1995 ve 1996'da önemli değişiklikler yapılmıştır. 1995 yılında yapılan bir değişiklikle standart türev ürünler açısından revize edilmiş ve 1996 yılında Basel I'e piyasa riski dahil edilmiştir.

Basel I'de banka sermayesi üç kategoriye ayrılmıştır:⁹¹

- Risk yönetimi açısından, en kaliteli sermaye ana sermaye ya da birinci kuşak sermaye olarak kabul edilmektedir. Ödenmiş sermaye ile ortakların geçmiş ve dönemsel karlarından oluşur. Kayıplar bu tutardan düşülür.
- İkincil sermaye benzeri krediler, genel karşılıklar, değerleme farkları ve gizli rezervler katkı sermaye ya da ikinci kuşak sermaye ile ilgilidir.
- Üçüncü Kuşak Sermaye, yalnızca piyasa riskini karşılamak için elde tutulabilen kısa vadeli teminatsız sermaye benzeri kredileri içerir.

Basel I, öncelikle kredi riskine odaklanır. Bankanın risk profili ağırlıklı varlıkları ve bilanço dışı borçları göstermektedir. Varlık risk ağırlıkları %0 ile %100 arasında değişmektedir. Örneğin, nakdin risk ağırlığı %0 iken, bir bankanın diğer bankalardaki varlıklarının risk ağırlığı %20'dir. Benzer şekilde, bilanço dışı borçlar da diğer varlıklar gibi belirli bir döviz kuru üzerinden çevrilmekte (%0 ile %100 arasında) ve daha sonra risk ağırlığına göre sınıflandırılmaktadır.

Basel I'de yöneltilen eleştiriler üç başlık altında özetlenebilir:⁹²

⁹¹ TİRYAKİ, a.g.e., s.80.

⁹² Necat COŞKUN ve Diğerleri, *Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*, İstanbul: TBB, Şubat 2012, s.86.

- Banka risklerinin gerçekçi bir şekilde değerlendirilememesi,
- Mali piyasalardaki fiyat dalgalanmalarını tam olarak dikkate almaması,
- Bankalar portföy oluşturma davranışındaki farklılıkları gözetememesidir.

Bu eleştirilerin bir parçası olarak, 2004 yılında Basel I'e alternatif olarak Basel II konusunda fikir birliğine varılmış ve kapsamını genişletmek için 2006 yılında güncellenmiştir.

Basel I'de OECD üyesi ülkeleri hükümetler, merkez bankaları ve bankalar tarafından farklılaştırılmakta ve bu ülkelerdeki bankalar düşük riskli olarak kabul edilmektedir. Basel I'deki bu uygulama, kredi riski yüksek olan OECD ülkeleri (Türkiye gibi) için faydalıdır ve nispeten daha düşük kredi riskine sahip OECD üyesi olmayan ülkeler (Singapur gibi) için dezavantajlıdır.

2. Basel II

Basel Bankacılık Denetim Komitesi, Basel I'in eksikliklerini gidermek ve bankacılık sektörünün deneyiminden yararlanmak için Haziran 1999'da müzakerelere başlamıştır. Komite çalışmalarını 2004'te tamamlamış ve 2007 yılı sonuna kadar tartışma için bir taslak sunmuştur. Yeni sermaye uzlaşısının ana odak noktası varlık riski duyarlılığıymıştır. Basel II, özellikle kredi riskinde daha kaliteli ve gelişmiş risk yönetimi uygulamalarını teşvik eden bir çerçeve ile düzenlenmiş sermayenin daha iyi kullanılmasını amaçlamaktadır.⁹³

Basel II, bankaların üst yönetiminin sorumluluğunu artırarak, riskleri daha hassas bir şekilde ölçerek, her bankanın risk profilini ayrı ayrı tanımlayarak ve finansal tabloları bankaların gerçek durumu en iyi yansıtacak şekilde açıklayarak finansal sektör oyuncularını arasındaki asimetrik bilgiyi en aza indirmeyi, amaçlamaktadır. Aynı zamanda bankalarda güvenilirliği ve güveni artırmayı, istikrarlı ve rekabetçi bir finans sektörü oluşturmayı hedeflemektedir. Günümüzün finansal piyasaları hızla değişmekte

⁹³ AKSOY, a.g.e., Cilt 1, s.468.

ve daha esnek ve kapsamlı bir sermaye yeterliliği çerçevesi gerektirmektedir. Basel Komitesi'ne göre bu amaca üç temel yapı aracılığıyla ulaşılmaktadır:⁹⁴ piyasa disiplini, sermaye yeterliliğinin denetimi ve minimum sermaye gerekliliğidir.

Basel II Uzlaşısı'nda getirilen temel ayarlamalar üç ana başlıkta özetlenebilir:⁹⁵

- Piyasa disiplini
- Denetim ve gözetim süreçleri
- Minimum sermaye gerekliliklerin yeniden tanımlanması.

Yeni Basel II uzlaşısı, sermaye yeterlilik rasyosunu değiştirmemekte ve asgari %8'lik gerekliliği korumaktadır. Yeni uzlaşısındaki en önemli değişiklik sermaye yeterliliği riskinin hesaplanmasında olmuştur. Piyasa riski aynı kalır, ancak kredi riski daha ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Dahası, sermaye hesaplanırken kredi ve piyasa riski ile birlikte dikkate alınmak üzere operasyonel risk ilk kez gündeme getirilmiştir.⁹⁶

Basel II'nin sermaye gereksinimlerinin hesaplanması, maruz kalınan risklerin yönetilmesi ve sermaye yeterliliğinin değerlendirilmesi için hükümleri mevcuttur. Yeni düzenlemeler risk bazlı kredi fiyatlaması ve risk bazlı sermaye yönetimi gibi yenilikler getirmektedir.⁹⁷

Basel II, risk ağırlıklı kredilendirmeye ek olarak, risk azaltıcı bir faktör olarak sigortaya daha fazla kredi vermekte ve kısmi ipotek kredisinde daha fazla esneklik getirmektedir.

3. Basel III

"Bankalar için Uluslararası Düzenleyici Çerçeve" olarak adlandırılan Basel III, bankacılık sektörünün denetim, düzenleme ve risk yönetimini ele almak için tasarlanmış kapsamlı bir reform seti olarak kabul edilmiştir. Bu reform paketinde, kaynağı ne olursa olsun seçilen ana hedefler, bankacılık sektörünün finansal ve ekonomik strese

⁹⁴ Bankacılar Dergisi, "Basel II Çalışma Raporları", Sayı.58, Eylül 2006, s.6.

⁹⁵ BIS, "Basel II: International Emergency of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework", June 2004, ss.12,158,175.

⁹⁶ AKSOY, a.g.e., Cilt 2, s.1920.

⁹⁷ AKSOY, a.g.e., Cilt 2, s.1923.

kaynaklanan şoklara karşı dayanıklılığını ve performansını artırmak, risk yönetimini ve kurumsal yönetimi geliştirmek, banka şeffaflığı ve bilgilendirmesini geliştirmektir.

Basel III düzenlemesi, Basel II kriterlerine dayalı olarak Basel Komitesi'nin yeni düzenlemesi olarak ifade edilmekte ve bankacılık sektöründe risk yönetimi, düzenleme ve denetimin bazı hedeflerini içermektedir. Bu hedefler şunlardır:⁹⁸

- Bankacılık sektörünün finansal ve ekonomik streten kaynaklanan şoklara karşı dayanıklılığının sağlanması,
- Kurumsal ve risk yönetimlerinin için desteklenmesi,
- Kamuyu bilgilendirme ve bankaları şeffaflık konusunda ön plana çıkarılmasıdır.

Basel III Uzlaşısı'nda getirilen temel yenilikler beş ana başlıkta özetlenebilir:

- Karşı taraf riskinin düzenlenmesi

Basel III yeniliklerin bir parçası olarak, bankalar karşı taraf riski için ilave sermaye sağlamayı amaçlamaktadır. Tarihsel veriler ve stres senaryolarına dayalı olarak hesaplanmaktadır.⁹⁹

- Sermaye

Basel III ile getirilen yenilikler kapsamında Basel II Uzlaşısı'ndaki öz kaynakların kapsamı değiştirilmiş ve katkı sermayesinin esas sermayenin %100'ünü geçemeyeceği ve üçüncü kuşak sermaye kullanımı hükmü kaldırılmıştır. Ayrıca sabit sermayede zarar tazmin potansiyeli yüksek olan unsurlara adi çekirdek sermaye (Common equity) denir. Çekirdek sermaye, dağıtılmamış kârlar, zarar (kâr), ödenmiş sermaye, kapsamlı gelir tablosundaki diğer kalemleri ve bu toplamdan indirilebilecek tutarları içermektedir.¹⁰⁰

- Sistematik ve döngüsellik risk

⁹⁸ TİRYAKİ, a.g.e., s.50.

⁹⁹ Eymen GÜREL, Esra Burcu BULGURCU, Neslihan DEMİR, “Basel III Kriterleri”, **Bankacılık ve Sigortacılık Araştırma Dergisi**, Sayı.3-4, 2012, s.22.

¹⁰⁰ Mehmet KAYA ve Ramazan TORUN, “Basel III Uzlaşısının Getirdikleri Ve Sürecin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, **Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı.13, 2018, ss. 8-9.

Basel III Uzlaşısı ile getirilen yenilikler kapsamında, Basel II Uzlaşısı'na yöneltile eleştirilere yönelik olarak ülke şartları ve tercihlerine göre %0 ile %2,5 arasında değişen döngüsel sermaye tamponu uygulamasına geçilmiştir. Hedef, ekonominin büyüme hızına tepki olarak döngüsel sermaye tamponunu artırarak veya azaltarak hızlı kredi büyümesini önlemektir.¹⁰¹

- Likidite oranı

Basel III değişikliklerin bir parçası olarak, iki likidite oranı getirilmiş: net istikrarlı fonlama oranı (net stable funding ratio) ve likidite karşılama oranıdır (liquidity coverage ratio).

Likidite karşılama oranı, bankanın likit varlıklarının 30 gün içinde oluşacak net nakit çıkışına bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Bu oranın 1'den küçükse bankanın likit varlıklarını ve net nakit çıkışlarını geri ödemekte zorlanabileceğini göstermektedir.¹⁰²

Net İstikrarlı Fonlama Oranı (NSFR), likidite karşılama oranlarını desteklemek, çekirdek fonlamayı belirli bir seviyenin üzerinde tutmak ve yapısal likidite uyumsuzluklarını sınırlamak için belirlenmiştir. NSFR'a göre, bankanın mevcut istikrarlı fonlama hacimlerinin gerekli istikrarlı fonlama hacmine oranının yüzde 100'den fazla olması gerekmektedir.

- Kaldıraç oranı

Basel III Uzlaşısı'nın kapsamında sermaye oranlarını desteklemek için basit, şeffaf, risksiz ve anlaşılır kaldıraç oranları uygulamaya konulmuştur. Kaldıraç oranı, ana sermayenin bilanço dışı kalemler ve varlıkların toplamına belirli dönüştürme oranları dikkate alınarak bölünmesiyle hesaplanmaktadır.¹⁰³

2.6. Literatür Taraması

¹⁰¹ Ozan CANGÜREL ve Diğerleri, "Sorularla Basel III", **BDDK Risk Yönetim Dairesi**, Aralık 2010, s.6.

¹⁰² GÜREL, BULGURCU, DEMİR, **a.g.e.**, s.22.

¹⁰³ KAYA ve TORUN, **a.g.e.**, s.11.

Çalışmanın bu kısmında iç denetim ve iç kontrol ile ilgili yurt içi ve yurt dışında yapılan akademik çalışmalara yer verilmiştir. Özellikle son yirmi yılda, özellikle 2000'li yılların başında ABD'de yaşanan şirket iflaslarından bu yana, iç denetim ve iç kontrol ile ilgili çalışmaların sayısı önemli ölçüde artmıştır. Bu kısmında günceli yakalamak için bu konuyla ilgili çeşitli çalışmalardan bahsedilmektedir.

– İç Kontrol ile ilgili çalışmalar

Danescu (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırma, iç kontrollerin bankalarda finansal raporlamasındaki şeffaflık derecelerini nasıl etkilediğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, iç kontrollere ilişkin yasal düzenlemeler kapsamında bankaların şeffaflık durumunun gelişimini ele almak üzere AB ülkelerindeki bankalara ilişkin ampirik bir çalışma yapılmıştır. Sonuç olarak, bankanın finansal raporlama şeffaflığı yasal düzenlemelere uygun olarak %62 oranında iyileştirilmiştir.

Salehi, Mousavi Shiri ve Ehsanpour (2013) tarafından yapılan çalışmanın amacı, İran bankacılık sektöründe iç kontrolün etkinliğini sorgulamak için Bank Mellat'ı örnek olarak kullanmaktır. Araştırma kapsamında, iç kontrolden etkilenen Bank Mellat çalışanlarına iç kontrol anketi geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Alınan geri bildirimler sonucunda bankacılık sektöründe hata ve hilelerin önlenmesinde iç kontrolün oldukça etkili olduğu tespit edilmiştir.

Justin Yiqiang, Kiridaran, Gerald ve Robert (2013) tarafından yapılan araştırma, bankaların sermaye gerekliliğini artıran ve iç kontrol sistemini geliştiren riske dayalı mevduat sigortası konulu FDICIA yasasının, bankaların risk iştahı üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Aktif toplamı 500 milyon dolar ve üzerinde olan bankaların yıllık denetim, yönetim raporları ve iç kontrol etkinlik değerlendirmeleri çalışmanın ilgi alanını oluşturmaktadır. 1138 bankadan oluşan bir örnek, FDICIA iç kontrol gereksinimlerini karşılaması gereken bankaların kriz sırasında daha az riske sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bu bankaların kriz dönemlerinde finansal sıkıntı yaşama ve iflas etme olasılıklarının daha düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Özbek (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Basel Bankacılık Gözetim Komitesi'nin tüm düzenlemeleri dikkate alınarak Türk bankalarında iç kontrol

mekanizmalarının etkinliğinin ölçölmesi için COSO değerleme modeli kullanılmıştır. İ kontrolölün bir bankanın her bir işlevi üzerindeki etkisi incelendiğinde, etkili iç kontrol mekanizmalarının kayıplara neden olan sorunları önlediği veya en azından değerlerini sınırladığı ortaya çıkmaktadır.

şen (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın amacı, Türk bankacılık sektöründe iç kontrol sistemi uygulamasına ilişkin banka çalışanları tarafından değerlendirilmesi ışığında iç kontrol sistemini etkileyen faktörleri ortaya koyularak, Türk bankalarındaki iç kontrol sisteminin daha etkin bir yapıya kavuşması için önerilerde bulunmaktır. Araştırmada kullanılan veriler anket yöntemiyle elde edilmiştir. Yapılan anket uygulamaları sonucunda, iç kontrolörlerin deneyimli banka çalışanları arasından seçilmesi, banka personellerinin kontrol kölürü oluşturmak için düzenli ve sürekli bir eğitim programından geçirilmesi ve iç kontrolörler tarafından hazırlanan raporların şube/personelin etkinliğine ilişkin kriterlerin belirlenmesinin iç kontrol sisteminin etkinliğini artıracakĐı gibi sonuçlar elde edilmiştir.

Ekmekçi (2010) tarafından yapılan araştırma, bankacılık sektöründe iç kontrol sisteminin uygulanmasını incelemiş ve analiz etmiş ve kamu bankalarında iç kontrol sistemlerinin uygulanmasını açıklamıştır. Araştırmanın bir parçası olarak, bankanın iç kontrol sistemi hem teorik bilgiler hem de yasal düzenlemelerdeki değişimler ışığında incelenerek, diğer bankalar için güncel bir kaynak oluşturulmuştur.

şendurur (2010), kriz zamanlarında bankaların iç kontrol sisteminin önemini ve etkinliğini araştırmıştır. Bu bağlamda, bankalarda etkin olmayan bir iç kontrol sisteminin varlığının sistemi sarsacak sonuçlara yol açabileceğine dikkat çekilmiştir. Çalışma sonucunda bankaların ekonomik krizden en az kayıpla çıkabilmeleri için iç kontrol yapılarını güçlendirmelerinin, yasal zorunluluklarını artırmalarının ve bu konuda benimsenen düzenlemelere uyum sağlamalarının önemli olduğu neticesine varılmıştır.

Fernandez-Laviada ve Martinez-Garcia (2007) tarafından gerçekleştirilen araştırma, İşpanyol tasarruf bankalarının türev ürünlerinin kullanımındaki iç kontrol uygulamalarını incelemiştir. Çalışma, türev ürünlerin geçmişte büyük mali skandallara

yol açtığını ve olası skandalları önlemek için güçlü bir iç kontrol sistemine ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır. Araştırma kapsamında 46 İspanyol tasarruf bankasında anket yapılmıştır. Sonuç olarak, türev ürünlerin kullanıldığı ticari departmanlar tarafından değil, ayrı bir risk yönetim birimi tarafından denetlenmesi ve gözlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Palfi ve Mureşan (2009) araştırmalarında küreselleşme nedeniyle son yıllarda büyük değişikliklere uğrayan Romanya bankacılık sisteminin iç kontrol sisteminin yeniden tasarlanması ihtiyacını artırdığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, güvenilir finansal raporlama ve sağlıklı kredi döngüsü süreçleri oluşturma etkin bir iç kontrol sistemine bağlı olduğunu açıklamışlardır. Çalışmanın bir parçası olarak, Romen bankacılık sektörünün kredi kuruluşlarından alınan örnekler ile Basel Komitesi'nin iç kontrol sistemindeki zayıflığına ilişkin vardığı fikirlerin karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Çalışma neticesinde Basel Komitesi tarafından tartışılanlara benzer güvenlik açıkları içeren bulgularla sonuçlanmıştır.

Keleş (2009) tarafından yapılan çalışma, Basel kriterlerinin Türk bankacılık sektörünü iç kontrol açısından nasıl etkilediğini belirlemeyi amaçlamıştır. Sektör, işlemlerinin karmaşıklığında ve farklı büyüklükte birçok kriz yaşadığı için, Basel Komitesi tarafından geliştirilen önlemlere özel önem verilmiştir. Bankanın iç kontrol birimlerinin ve bu birimlerin Basel II gibi uluslararası anlaşmaların en iyi şekilde uygulamalarının sağlıklı bir bankacılık sektörü oluşturmada büyük önem taşıdığı sonucuna varılmıştır.

– İç Denetim ile ilgili çalışmalar

Khanna ve Kaveri (2008) tarafından yapılan çalışma, Hint bankalarında riske dayalı iç denetim uygulamaları için kurumsal hazırlık düzeyini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma kapsamında, yasal düzenlemeler dikkate alınarak anket soruları geliştirilmiş ve 43 bankaya e-posta ile gönderilmiştir. Elde edilen verilerden, bankaların yukarıdaki sorunu çözmek için kat etmeleri gereken uzun bir yol olduğu görülmüştür.

Salehi, Arianpoor ve Salehi (2013) tarafından yapılan araştırma, iç denetimin İran'ın özel banka sisteminin performansı üzerindeki etkinliğini incelemiştir. Veri

toplama aracı olarak hazırlanan anketler kullanılmıştır. Analiz sonuçları, iç denetimin performans açısından özel bankacılık sistemini etkilediğini göstermiştir. Ayrıca özel bankaların iç denetiminin verimlilik açısından çok iyi bir seviyede olduğu, ancak görevin eşitliği ve tarafsızlığı açısından olmadığı belirlenmiştir.

Kishalı ve Pehlivanlı (2006) tarafından yapılan araştırma, küreselleşme ile bağlantılı artan iş hacminin riskli faaliyetlerin ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale getirdiğini ve bunun sonucunda denetlenmesi gereken işlemlerin artmasına neden olduğunu ortaya koymuştur. Bu durumdan hareketle son yıllarda iç denetim sisteminde yapılacak değişikliklerin kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır. Denetim sürecinde öncelikli olarak riskli alanlara odaklandığı vurgulanmıştır. Araştırma kapsamında İMKB'de işlem gören şirketlere anket uygulanmıştır. Sonuç olarak, denetim alanındaki gelişmelerin bankacılık sektörü tarafından yakından takip edildiği, ancak reel sektörün henüz arzu edilen noktaya ulaşamadığı tespit edilmiştir.

Salameh, Al-Weshah, Al-Nsour ve Al-Hiyari (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışma, Ürdün bankacılık sektöründe dolandırıcılığı önleme açısından iç denetim birimlerinin etkinliğini incelemiştir. İç denetim birimlerinin suiistimali önlemede algılanan etkinliği, yöneticilerin bakış açısından ölçülmüştür. Araştırma hipotezlerini test etmek için bilgi toplamak üzere 45 yönetici seçilmiştir. Bu yöneticiler hazırlanan anketi cevaplamıştır. Araştırma, iç denetim birimlerinin hile önlemede etkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca, kurum içi iç denetim birimlerinin, hile önleme konusunda kurum dışı iç denetim birimlerine göre daha etkin olduğu tespit edilmiştir.

– İç Kontrol ve İç Denetim birlikte ele alan çalışmalar

Neşeli (2010) tarafından yapılan araştırmanın amacı, Türk bankacılık sistemindeki iç kontrol ve iç denetim kültürünü ve Türk bankacılık sistemindeki iç kontrol ve iç denetim mevzuat ve uygulamalarının uluslararası denetim standartlarına uygun olup olmadığını belirlemektir. Sonuç olarak, Türk bankalarında iç kontrol ve iç denetim uygulamalarının oldukça etkin olduğu ve bu sistemlerinsalutlıklı çalışabilmesi için iyi bir organizasyon yapısı ve görev dağılımının gerekli olduğu ve uluslararası

denetim standartlarının belirli bölümlerinin Türk bankacılığının iç kontrol ve iç denetim faaliyetlerinde kullanıldığı görülmüştür.

Hermanson, Smith ve Stephens (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırma, örgütsel iç kontrol gücünün bir örgüt içindeki belirli unsurlar içinde nasıl algılandığını incelemiştir. Bu amaçla, denetim grubu başkanları da dahil olmak üzere 3000 ABD'li iç denetçiye anketler e-posta ile gönderilmiştir. Anketlere yaklaşık 500 kişiden dönüş alınabilmektedir. Anket yanıtları, halka açık şirketlerin diğerlerinden kontrol faaliyetlerinin sürekli olarak daha etkili orana sahip olduğunu göstermektedir. Bankalar ve diğer finans şirketler, özellikle izleme bileşeni açısından sağlık ve diğer hizmet şirketlerine göre daha güçlü bir yapıya sahiptirler. Ayrıca bir şirketin halka açıklık durumu ile iç denetim personelinin ortalama görev süresi arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Kulak (2009) tarafından yapılan çalışmada, iç denetim ve iç kontrol kavramları ayrıntılı olarak anlatılmış, uluslararası düzenleme ve standartlar ile seçilmiş ülke merkez bankalarındaki en iyi uygulamalar ve TCMB'de nasıl çalıştığı tartışılmıştır. Araştırma neticesinde, genel olarak standartlara uygunluğun yaygın olarak gözlemlendiğini, ancak iç denetim biriminin kurum içi raporlama düzeyinin standartlardaki bağımsızlık tanımını karşılaması için bağımsız bir denetim komitesinin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Socol (2011) tarafından gerçekleştirilen araştırmanın amacı, Romanya bankacılık sistemine dayalı olarak iç banka kontrolü ve iç denetimin karşılaştırmalı bir analizini yapmaktır. Yöntem olarak araştırma yorumları ve literatüre dayanan açıklayıcı-eleştirel paradigma kullanılmıştır. Romanya'da iç denetim ve iç kontrol arasındaki farklılık ve benzerlikler ortaya konulmuştur. Romanya'nın aktif bankaların durumları ve ulusal düzenleyici çerçevesi kullanılarak, bankalarda iç denetim ve iç kontrol süreçleri arasında güçlü bir dayanışma ve riske dayalı bir denetim yaklaşımı olduğu gösterilmiştir.

3. BÖLÜM

TÜRK VE RUS BANKACILIK SİSTEMİ VE GELİŞİMİ

3.1. Türk Bankacılık Sistemi

3.1.1. Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Türk bankacılık sisteminin tarihsel gelişimi yedi döneme ayrılabilir. Bunlar;¹⁰⁴

1. Osmanlı imparatorluğu dönemi (1847-1923)
2. Ulusal bankalar dönemi (1923-1932),
3. Kamu bankaları dönemi (1933-1944),
4. Özel bankalar dönemi (1945-1960),
5. Planlı dönem (1960-1979),
6. Serbestleşme ve dışa açılma dönemi (1980-2001)
7. Yeniden yapılandırma dönemi (2002-2007).

Türk bankacılık sisteminin tarihi 19. yüzyıldan itibaren sarraflarla başlamıştır. O zamanlarda bunlar, Osmanlı paralarını yabancı paralar ile birbirleriyle değiştirme görevini üstlenmiştir. 1847 yılında Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk bankacılık kuruluşunun adı, Bank-i Dersaadet olarak da bilinen İstanbul Bankası'dır. Bankanın kuruluş hedefi genellikle sterlin ile kuruş arasındaki denkliği önlemektir.¹⁰⁵ Dış ve iç zorluklara rağmen, 1852 yılına kadar İstanbul Bankası sürdürülüş amacını gerçekleştirmek için çaba göstermiştir. Fakat 1852'de banka, sürekli paranın değerinde devam eden düşüşü engelleyemediği için kapatılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde bankalar çoğunlukla yabancı sermaye pahasına veya yabancı sermayenin katılımıyla kurulmuştur. Bu bankaların ana hedefi, genellikle, imparatorluk sınırları içinde faaliyet gösteren yabancı şirketleri finanse etmiştir.¹⁰⁶ 1863 yılında kurulan, en önemli bu bankalardan biri olan Osmanlı Bankası, devlete başlıca

¹⁰⁴ Ahmet İNCEKARA, *Bankacılık ve Finansal Kurumlar*, İstanbul: İktisadi Araştırma Vakfı, 2011, s.82.

¹⁰⁵ Hazım Atıf KUYUCAK, *Para ve Banka*, Cilt.II, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1948, s.154.

¹⁰⁶ İlker PARASIZ, *Türkiye'de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayını, 1998, s.109.

bir kreditor olmuş ve prestiji ve gúcünden dolayı milli banka olarak anılmıştır.¹⁰⁷

1980 yılında serbest piyasa ekonomisine geçilmesinin ardından Türk bankacılık sektörü hızla gelişmeye başlamıştır. Cumhuriyet döneminin hemen başında 1924 yılında İş Bankası'nın kurulması bu aşamada atılan en önemli adımdır. Faaliyetlerine iki şube ile başlayan banka, zamanla hızla büyümüştür. Nitekim 1929 yılında şube sayısı 28'e, mudi sayısı ise 34.000'e ulaşmıştır.¹⁰⁸

1980'lerde Türk bankaları kabuk değiştirmeye başlamıştır. 24 Ocak kararına paralel olarak faiz oranlarının serbestleştirilmesi rekabeti kızıştırmış ve faiz oranları keskin bir şekilde yükselmiştir. Bu arada, telekomünikasyon teknolojisinin gelişimi ve yenilikleri bankacılık maliyetlerini azaltmıştır. Bu sektör ile ilgili bilgi daha hızlı, kolay ve ucuz hale geldikçe, bankaların bilgi toplama ve beraberindeki borçlulardaki avantajlı konumu azalmıştır. Bu nedenle banka dışı finansal araçlar bu alanda önemli bir avantaj elde etmişlerdir.¹⁰⁹

1990'ların başından itibaren Türkiye'deki birçok banka özelleştirilmiştir. Bunlardan en dikkat çeken, 1993'da Sümerbank'ın bankacılık faaliyetlerinin durdurulması olmuştur. Ayna zamanda 5 Nisan 1994 tarihli kararla TYT Bank ve Impex Bank gibi bankaların faaliyetlerine son verilmiştir.¹¹⁰

AB'ye uyum süreci, küreselleşmenin getirdiği modern yeniliklere ayak uydurma isteği ve aynı zamanda 1994 krizi sonrasında sektörde ortaya çıkan sorunlar, bankacılık sektöründe kurumsal ve yasal yenilikleri zorunlu kılmıştır. Ayrıca yeniden yapılanma çalışmaları başlanmıştır.¹¹¹ Böylece Türk bankacılık sistemi 2001 krizinden sonra en önemli yapısal değişiklikleri yaşamıştır.

¹⁰⁷ Edhem ELDEM, **Osmanlı Bankası Tarihi**, Ayşe BERKTAY (çev.), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 1999, s.59.

¹⁰⁸ Çağlar KEYDER, “1923-1929 Dönemi: Bankalar”, Mustafa SÖNMEZ (Ed.), **75 Yılda Paramın Serüveni** içinde (115-126), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayını, 1998, s. 119.

¹⁰⁹ PARASIZ, **a.g.m.**, s.112.

¹¹⁰ PARASIZ, **a.g.m.**, s.114.

¹¹¹ Hayati ERİŞ, **Türk Bankacılık Sistemi**, İstanbul: Der Yayınları, 2007, s.8.

2001 krizi öncesinde Türk bankacılık sisteminin öz sermaye yetersizliği, sorunlu krediler, düşük aktif kalitesi, yüksek görev zararları, piyasa risklerine kırılganlık ve hassasiyet, yetersiz iç kontrol sistemi gibi olumsuz etkileri varmıştır.

Güçlü Ekonomiye Geçiş programı, krizin aşılması, enflasyonla kararlılıkla mücadele edilmesi, sürdürülebilir büyüme koşullarının sağlanması ve gelir dağılımının iyileştirilmesi amacıyla 15 Mayıs 2001 tarihinde oluşturulmuştur. BDDK tarafından uygulanan bu program kapsamında bankacılık sistemi dört temel üzerine oturtulmuştur:¹¹²

- Kamu bankalarının operasyonel ve mali olarak yeniden yapılandırılması,
- Özel bankalar için sağlıklı bir yapı sağlanması,
- Bankacılık sektöründe denetim ve gözetimin etkinliğinin artırılmasına yönelik kurumsal ve yasal düzenlemelerin uygulanması,
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kapsamındaki bankaların en kısa sürede sanitasyonudur.

2001 yılından sonra yapılan kurumsal, yasal ve mali düzenlemeler sonucunda ile Türkiye'nin bankacılık sistemi önemli ölçüde iyileştirilmiş ve 2008 küresel krizi özellikle güçlendirilmiş özkaynak yapısı sayesinde büyük zarar görmeden atlatılabilmektedir.

Bu dönemde bu sektörde yaşanan bir diğer önemli gelişme de birleşme ve satın alma işlemleri olmuştur. Devlet, bankacılık sektörünün etkinliğini sağlamak, rekabetçi piyasalar oluşturmak ve istikrarı sağlamak amacıyla birleşme ve devralmaları teşvik etmiş, Bankalar Kanunu'nda değişiklik yapılmasını kolaylaştırmış ve vergi teşvikleri getirmiştir. 2010 yılı BDDK verilerine göre, o dönemde birleşme ve devralma işlemlerine konu olan bankaların toplam aktif büyüklüğü, bilanço büyüklüğü açısından yaklaşık 26,5 milyar dolardır. Hızlanan birleşme ve devralma işlemleri sonucunda Türk bankacılığında yabancıların oranı artmıştır. Aslında, halka açık hisse senetlerine yabancı

¹¹² Yusuf TUNÇ, "2005 Sonrası Türkiye İstikrarının Değişimi", Yusuf ALPAYDIN ve Halil TUNALI (Ed.), **Bankacılık ve Finans Politikaları** içinde, İstanbul: İTO Yayını, 2011, s. 162.

hisseleri de eklendiğinde 2009 yılı sonunda yabancıların bankacılık sektöründeki payı %9'u geçmiştir.¹¹³

Türk bankacılık sistemindeki bu değişim kuşkusuz, bu sektördeki rekabeti ve verimliliği artıracak ve finansal yapısını güçlendirecektir. Fakat bu gelişme, bir kriz anında yabancı sermayenin sistemden çıkması ve Türkiye'nin bankacılık sistemini ciddi risklere ve hatta maliyetlere maruz bırakma olasılığını da beraberinde getirmektedir.

Dahası, 2000'li yıllarda Türk bankacılık sisteminin faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetimi uluslararası standartlara yaklaştırılmıştır. Sorunlu bankaların sistemden çekilmesi, rehabilitasyonu, konsolide edilmesi ve problem çözümü için önemli kararlar alınmıştır.¹¹⁴

3.1.2. Türk Bankaların Genel Durumu

Türkiye Bankalar Birliği (TBB) tarafından hazırlanan sektör raporuna göre, Türk bankacılık sektörü Eylül 2022 itibarıyla 51 banka, 9.712 şube ve 187.586 çalışandan oluşmaktadır. 2022 yılının üçüncü çeyreği başında bir önceki yıla göre banka şubesi sayısı 80 azalırken, çalışan sayısı 2.338 kişi artmıştır. Sektör, 71 yurtdışı şubesi ve 10 temsilcilik olmak üzere toplam 28 ülkede faaliyet göstermektedir. Ayrıca Türk bankacılık sektörü, İştirakleri dahilse toplam 33 ülkede faaliyet göstermektedir.¹¹⁵

Tablo 2, 2018'den 25 Kasım 2022'ye kadar bankacılık sektörünün yapısal göstergelerini göstermektedir:

Tablo 2: Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Veriler (2018-Kasım 2022)

Yıllar	2018	2019	2020	2021	2022 Eylül/ Kasım
Banka sayısı	47	48	49	49	51
Kamu Mevduat Bankaları	3	3	3	3	3

¹¹³ Ahmet Faruk AYSAN, "Türkiye Ekonomisi: Yeni Yapı", Nazende Özkaramete COŞKUN (Ed.), **Bankacılık Sektörü** içinde (s.200), Ankara: İmaj Yayınevi, 2009, s. 99.

¹¹⁴ Ekrem KESKİN, "2000 Yılında Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi", **Bankacılar Dergisi**, İstanbul: TBB Yayınları, Sayı.37, Haziran 2001, s.s.12-14.

¹¹⁵ Türkiye Bankalar Birliği, **Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları Raporu**, Mart 2022

Özel Mevduat Bankaları	11	12	12	10	8
Yabancı Mevduat Bankaları	16	16	17	19	21
Yatırım ve Kalkınma Bankaları	13	13	13	13	16
Katılım Bankaları	4	4	4	4	3
Şube sayıları	10.454	10.199	9.939	9.792	9.712
Personel sayısı	192.313	188.837	186.612	185.248	187.586
ATM sayısı	51.941	53.024	52.798	52.237	52.079
POS sayısı (1000)	1.587	1.599	1.686	1.755	1.748
Banka kartı Sayısı (1000)	120.487	133.200	144.743	150.099	153.946
Kredi kartı Sayısı (1000)	66.305	69.826	75.697	83.791	88.074
Krediler, Milyon TL	2.392.779	2.652.261	3.575.923	4.899.579	7.222.224
Mevduat, Milyon TL	2.044.425	2.569.929	3.455.027	5.303.494	8.554.630

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları Raporu, Eylül 2022, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/3926/Banka_Calisan_ve_Sube_Sayilari-Eylul_2022.pdf, (31.11.2022); Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Haftalık Bankacılık Sektörü Verileri, 25 Kasım 2022, <https://www.bddk.org.tr/BultenHaftalik/>, (31.11.2022)

3.1.3. Türkiye Ekonomisinin Temel Göstergeleri

2020 gibi 2021 de hükümetin ekonomiyi korumak ve COVID-19 salgınının arkasındaki salgını önlemek için mücadele ettiği bir yıl olmuştur. Türkiye'de Mart 2020'den bu yana devam eden salgın koşulları ekonomik performans üzerinde baskın etkiye sahiptir. 2021 yılında Türkiye'nin artan altın fiyatları ve döviz ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'nin faiz politikası ele alınmıştır.

Rusya-Ukrayna savaşı da soruna katkıda bulunmuş ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiştir.

Yabancı para birimleri ve Türk Lirası cinsinden değeri, Türkiye ekonomisinde makroekonomik göstergeleri en fazla etkileyen unsurlardan biridir. 2018 yılının ikinci yarısında siyasi olaylar nedeniyle ivme kazanmaya başlayan Türk lirasının yabancı para birimleri karşısındaki değer kaybı, 2021'da önceki yıllara göre daha yüksek olmuştur.

Örnek olarak, 2021 yılında Türk lirası dolar karşısında %44,3 ve euro karşısında %39,6 değer kaybetmiştir.

– Enflasyon

Yüksek enflasyon, Türkiye ekonomisinin kronik sorunlarından biridir. Geçen yıl Eylül ayından bu yana para politikası koşullarındaki sık değişiklikler ve bir dizi faiz indirimi Türk lirasının tarihi dip seviyelerine inmesine ve enflasyonun rekor seviyeye ulaşmasına neden olmuştur. Enflasyon 2020 sonunda %14,6 iken Aralık 2021 yılında %36,08 ile 2021'deki en yüksek seviye olmuştur. Bu enflasyon oranı aynı zamanda Eylül 2002'den bu yana Türkiye'deki en yüksek yıllık enflasyon oranıdır.

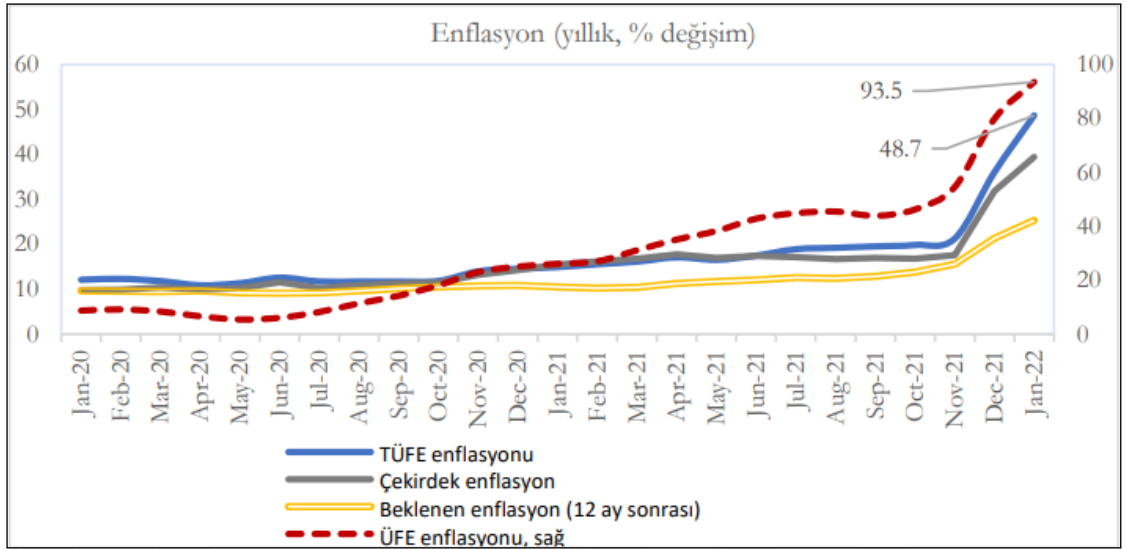
Aşağıdaki tablo, 2016'dan 2021'e kadar hükümet ve TCMB tarafından planlanan ve fiilen gerçekleşen enflasyon seviyelerini göstermektedir.

Tablo 3: Enflasyon Oranı Göstergesine İlişkin Veriler

Tarih	Amaç	Gerçekleşme
2016	%5	%8,50
2017	%5	%11,92
2018	%5	%20,30
2019	%5	%11,84
2020	%5	%14,60
2021	%5	%36,08

Kaynak: TCMB, Enflasyon Verileri, [https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB + TR/Main+Menu/Istatistikler/Enflasyon+Verileri/Tuketici+Fiyatlari](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB/TR/Main+Menu/Istatistikler/Enflasyon+Verileri/Tuketici+Fiyatlari), (31.05.2022)

Lira'daki sert değer kaybı, yükselen enflasyon beklentileri ve artan uluslararası emtia fiyatları, 2021'de enflasyonu hızlandırmıştır. Ocak 2022 yılında Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) enflasyon oranı %5'lik resmi enflasyon hedefine karşı %48,7'ye, yurt içi üretici fiyat enflasyonu ise %93,5'e ulaşmıştır. Bu oranlar son 20 yılın en yüksek oranlarıdır (Şekil 1). Türk lirasındaki sert düşüşün yanı sıra yüksek kur geçişkenlikleri, artan talep baskısı ve kötüleşen enflasyon beklentileri ile enflasyon keskin bir şekilde yükselmiştir. Gıda fiyatları enflasyonu, TÜFE enflasyonuna en fazla katkı sağlayan kalem olmuştur.

Şekil 1. Türkiye’de Enflasyon Oranı (2020-2022)

Kaynak: World Bank, Türkiye Ekonomik İzleme Raporu, Şubat 2022,

<https://thedocs.worldbank.org/en/doc/05d5260898bd51b9401cad0ecc476393-0080012022/original/TEM-Executive-Summary-in-Turkish-February-2022.pdf>, (31/05/2022)

— Faiz Oranı

Geçen yıl toplamda, TCMB'nın faiz oranı beş kez değiştirildi. Ocak ve Şubat 2021'de %17 olan politika faizi, 18 Mart 2021 tarihli Merkez Bankası Para Politikası Kurulu (PPK) toplantısında %19'a yükseltilmiştir. 23 Eylül PPK toplantısı öncesinde %19'da sabit kalan iskonto oranı, 23 Eylül toplantısında %18'e çekilmiştir. Faiz oranları, 21 Ekim 2021 toplantısında 200 baz puan, 18 Kasım toplantısında 100 baz puan, 16 Aralık'ta 100 baz puan daha indirilerek %14'e düşürülmüştür. TCMB, faiz oranlarını Eylül ayından bu yana dört kez üst üste toplam 500 baz puan indirmiştir.

Tablo 4: Türkiye’de Faiz Oranı (2020-2022)

Tarih	Faiz Oranı, yıllık %
19.11.2020	%15,00
24.12.2020	%17,00
18.03.2021	%19,00
23.09.2021	%18,00
21.10.2021	%16,00
18.11.2021	%15,00
16.12.2021	%14,00

Kaynak: TCMB, <https://www.tcmb.gov.tr> (31.05.2022)

– İstihdam Oranı

Covid-19 pandemisi nedeniyle 2020 yılında çalışan sayısı önceki yıla kıyasla 1 milyon 268 bin kişi azalarak 26 milyon 812 bin'e, istihdam oranı ise 2,9 puan azalarak %42,8'e gerilemiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in Kasım 2021 yılında açıkladığı verilere göre istihdam oranı geçen yılın aynı ayına göre 4,0 puan artarak %46,4'e olarak gerçekleşmiştir. İstihdam edilen kişi sayısı 3 milyon 18 bin artarak 29 milyon 746 bin kişiye ulaşmıştır. Kasım 2021'deki işsizlik oranı %11,9 olmuştur.

Tablo 5: Temel İşgücü Göstergeleri (Mevsimsellikten Arındırılmış)

2021												
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
İşgücü (Bin Kişi)	31.525	31.868	32.519	32.623	32.368	32.140	32.561	32.754	33.173	33.281	33.528	33.838
İstihdam (Bin Kişi)	27.487	27.586	28.586	28.175	28.116	28.788	28.924	28.987	29.412	29.562	29.746	29.979
İşsizlik Oranı(%)	12,8	13,4	13,1	13,6	13,1	10,4	11,2	11,5	11,3	11,2	11,9	11,4
İşgücüne Katılım Oranı	49,9	50,3	51,3	51,4	50,9	50,5	51,1	51,3	51,9	52,0	52,3	52,7
2022												
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
İşgücü (Bin Kişi)	33.821	33.755	33.851									
İstihdam (Bin Kişi)	29.921	30.015	29.579									
İşsizlik Oranı(%)	11,5	11,1	11,4									
İşgücüne Katılım Oranı	52,6	52,5	52,6									

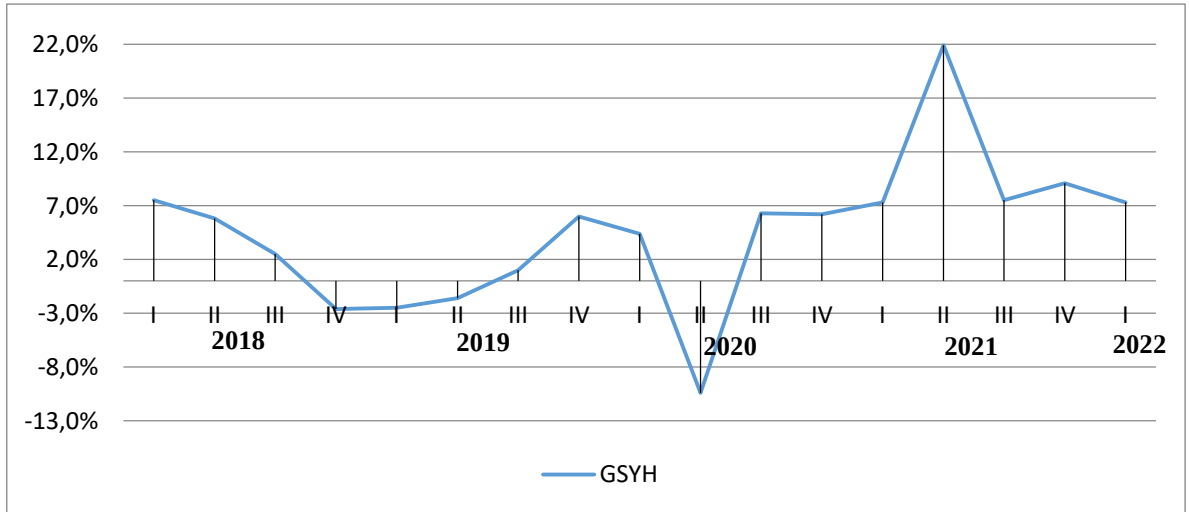
Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr/>, (31.05.2022)

10 Mayıs 2022'de açıklanan işgücü istatistiklerine göre Mart 2022'de işsizlik oranı %11,4 olmuştur. İstihdam edilen kişi sayısı 29 milyon 579 bin, istihdam oranı ise %45,9 olarak gerçekleşmiştir.

– Ekonomik Büyüme

TÜİK'e göre geçen yıl Türkiye ekonomisi %11 büyürken, geçen yılın dördüncü çeyreğinde yıllık bazda sadece %9,1 büyümüştür. Aynı zamanda üretim yöntemiyle cari fiyat ile ülkenin Gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH)'si geçen yıla göre %42,8 artarak 7,2 trilyon liraya ulaşmıştır.

Ayrıca 2021 cari fiyatlarla kişi başına GSYİH 85,6 bin lira olarak gerçekleşti. Ayrıca İstatistik Enstitüsü, Türkiye'nin geçen yılın birinci, ikinci ve üçüncü çeyreğine ilişkin büyüme göstergelerini revize etti. Onlara göre, ülke ekonomisinin en büyük büyümesi ikinci çeyrekte (% 21,9), en küçük - ilk çeyrekte (% 7,3) meydana geldi. GSYİH 2022 yılının birinci çeyreğinde yüzde 7,3 oranında büyüme kaydetmiştir (Grafik 1). Birinci çeyrek için cari fiyatlarla GSYİH hacmi yaklaşık 180 milyar doları buldu.

Grafik 1. GSYH Büyüme Oranları (Bir önceki yılın aynı dönemine göre % değişim)

Kaynak: SBB, <https://www.sbb.gov.tr>, (31/05/2022)

GSYİH'yı oluşturan faaliyetler düşünüldüğünde; 2022'nin ilk çeyreği, geçen yıla göre zincirleme bir hacim endeksi olarak; iletişim ve bilgi faaliyetleri %16,8, idari,

destek hizmet ve mesleki faaliyetleri %8,9, sigorta ve finans faaliyetleri %24,2, gayrimenkul faaliyetleri %5,4, hizmetler %14,9, insan sağlığı, sosyal hizmet, kamu yönetimi ve eğitim faaliyetleri %5,2, sanayi %7,4, tarım %0,9 ve diğer hizmet faaliyetleri %6,8 artmıştır. Ancak inşaat sektörü %7,2 düşmüştür.

Uluslararası Para Fonu (IMF), Rusya ile Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle küresel ekonomik büyüme tahminini düşürürken, Türkiye'nin 2022 büyüme tahminini %3,3'ten %2,7'ye indirmiştir. 2023 tahmini ise %3,3'ten %3'e düşürölmüştür.

– şeffaflık

Merkez bankaları için şeffaflık, halkın para politikasının stratejilerini, hedeflerini ve uygulamalarını anlamasını sağlayan bilgi sağlamak anlamına gelmektedir. Bu bağlamda şeffaflık, merkez bankasının sadece daha fazla bilgiyi kamuya açık hale getirmesi değil, aynı zamanda kamu tarafından anlaşılabilir olması anlamına da gelmektedir. şeffaflık aynı zamanda hesap verebilirliğin bir yansımasıdır. Diğer bir deyişle, merkez bankası hesap verme sorumluluklarını şeffaf iletişim politikalarıyla yerine getirmektedir.

Para politikası iletişimi öngörülebilirlik, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde sürdürölmektedir. En temel para politikası iletişim araçları enflasyon raporu ve PPK duyurularıdır. Enflasyon raporlu üç ayda bir yayımlanmaya ve kamuoyu ile etkin iletişim için bilgilendirme toplantıları aracılığıyla para politikası uygulamaları tanıtılmaya devam edilmektedir.

2022 yılında da TCMB hesap verebilirlik, şeffaflık ve öngörülebilirlik ilkeleri doğrultusunda veri paylaşmasına ve politika iletişimine devam edecektir.

3.1.4. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Osmanlı İmparatorluğu döneminde birçok yerli ve yabancı banka kurulmuş fakat merkez bankası işlevi gören ilk banka yabancı sermaye ile kurulan Osmanlı Bankası olmuştur.

Osmanlı Bankası, Fransız sermayesinin de katılmasıyla 1863 yılında Bank-ı Osmani-i Şahane adıyla İstanbul'da faaliyete geçmiş ve yeni düzenlemeler yapılarak, Osmanlı banknotları çıkarmaya ve devlet hazinesi işlerini yürütmeye başlamıştır. Osmanlı Bankası uzun süre Cumhuriyet'ten itibaren çeşitli merkez bankacılığı görevlerini yürütmüştür. Fakat yeni devlet yapısı içinde yabancı bir bankanın merkez bankası gibi davranması kabul edilemeyeceğinden ulusal bir merkez bankası oluşturulması için çalışmalara başlamıştır.

Böylece 30 Haziran 1930 tarihli ve 1715 sayılı Kanun ile 3 Ekim 1931 tarihinde çalışmaya başlayan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası oluşturulmuştur. Merkez Bankası, 1999 yılına kadar verilen banknot ihraç etme imtiyazı ile anonim şirket olarak kurulmuştur. Bankanın hedefi; ülkenin ekonomik kalkınmasına yardım etmektir. Misyonu, Türk parasının istikrarını sağlamak için para piyasalarını ve para dolaşımını düzenlemek, iskonto oranları belirlemek, Hazine işlemleri yürütmek ve hükümetle işbirliği içinde gerekli adımları atmaktır.¹¹⁶

– TCMB'nin Yetki ve Görevleri

Banka yükümlülükleri kanunla açıkça tanımlanmıştır ve dört bölüme ayrılmıştır. Bu görevler şunlardır:¹¹⁷

- Yıllık programları ve kalkınma planlara uygun olarak para politikasının uygulanması,
- Ulusal para biriminin dış ve iç değerini korumak için hükümet ile işbirliği içinde gerekli adımları atılması,
- Ulusal paranın miktarını ve dolaşımını bu yasaya göre düzenlenmesi,
- Bankalar ile bu kanunun öngördüğü limitler dahilinde ödünç para verme işlemleri yapılmasıdır.

Bankaların gözetimi ve denetimi gibi önemli görevleri bulunan TCMB'nin yetkileri şu şekilde sıralanabilmektedir:¹¹⁸

¹¹⁶ PARASIZ, a.g.e., s.24.

¹¹⁷ PARASIZ, a.g.e., s.26.

- Bankaların Kanunun verdiği yetki ve yükümlölükler ile ilgili olarak çıkarılan her türlü düzenlemeye uygun hareket edip etmediğini izlemek,
- Mevduat için zorunlu karşılıkların şartlarını ve oranını ve bunlara uygulanacak faiz oranını belirlemek,
- Belirlenen süreler içinde rezerv oluşturmayan ya da hatalı, eksik rezerv oluşturan, ve ayrıca cari oranını tam olarak belirlemeyen bankalara uygulanacak ceza faiz oranlarını belirlemek,
- Bankaların finansal durumunu izlemek ve incelemek,
- Bankalardan denetçi ve yönetim kurulu raporlarını, yıllık bilançoları, kar ve zarar tablolarını, döviz, kredi, ve diğer işlemlere ilişkin her türlü bilgiyi isteme imkanındır. Ek olarak, bankaların açtıkları büyük kredilerini Merkez Bankası'na bildirmesi gerekmektedir.
- Bankalar Kurulu yetkili ise mevduat ve sağlanacak diğer çıkarlara ilişkin en düşük ve en yüksek faiz oranlarını da belirlemektedir.
- Merkez Bankası, bankacılık işlemlerinin düzenlenmesi ve denetimine ilişkin farklı konularda öneride bulunma ve görüş bildirme yükümlölük ve yetkisine de sahiptir.

– TCMB'nin Sermaye Yapısı

Anonim şirket statüsünde olan Türkiye Merkez Bankası'nın kuruluş kanununa göre sermaye yapısı belirli bir şekilde düzenlenmiştir. Sermaye payları A, B, C, D olmak üzere 4 sınıfa ayrılmaktadır:¹¹⁹

1. Hazine'nin elinde bulunan (A) grubu paylar (Hazine'nin payı %51'den az olmamalıdır),
2. Türkiye'de faaliyet gösteren milli bankaların sahip olduğu (B) sınıfı hisseler,
3. Diğer şirketler ve bankaların sahip olduğu (C) grubu paylar,
4. Gerçek ve tüzel kişilerin sahip olduğu (D) grubu paylardır.

¹¹⁸ ASLAN, a.g.e., s.56.

¹¹⁹ Onur CEYLAN, "Merkez Bankası'nın Ortaklık Yapısı ve Görevleri", *Piyasa Rehberi*, 30/06/2014, <http://piyasarehberi.org/piyasa/78-merkez-bankasinin-ortaklik-yapisi-ve-gorevleri> (09/05/2022).

2014 yıl sonundan başlayarak TCMB sermayesinin %55,12'si A sınıfı, %25,74'ü B sınıfı, %0,02'si C sınıfı ve %19,12'si D sınıfı hisse senetlerinden oluşmaktadır.¹²⁰

– TCMB'nin Para Politikası Stratejisi

TCMB, toplam bilanço büyüklüğü, toplam iç varlıklar, toplam iç yükümlülükler ve belirlenen Merkez Bankası parası hedeflerini belirlediği ilk para hedefli programını 1990 yılında uygulamaya koymuş ve bu programı kontrol altına almayı sağlamıştır.

1991 yılından beri popülist amaçlar ile izlenen genişletilmiş maliye politikası, devlet bütçe açığını hızlandırmış ve Merkez Bankası kaynaklarına ihtiyaç duyulmuştur. Likiditedeki aşırı artışın döviz piyasası üzerinde baskı oluşturmamasını önlemek için sürekli Açık Piyasa İşlemleri (API) uygulanmış ve para programının amaçlarından uzaklaşmıştır. Kamu finansman açığının kontrol edilememesi para politikası hedeflerine ulaşılmasını zorlaştırmış ve bunun sonucunda Merkez Bankası 1993 yılında bir para programı açıklamamıştır.¹²¹

1995'in ilk dokuz ayında dış varlıklardaki artış nedeniyle hedeflere ulaşılamamış, enflasyondaki artış döviz sepetindeki artışı aştığında Türk lirası aşırı değerlenmiş ve ticaret açığı ile cari açık istikrarlı bir şekilde genişlemiştir. Ekim ayında başlayan seçim havasında IMF ile anlaşma feshedilmiş ve kur çıpası uygulamasına son verilmiştir.¹²²

1996 yılından itibaren para politikası uygulaması daha çok enflasyonla mücadeleyle odaklanmıştır. Fakat, enflasyonla mücadele konusundaki yeterli istikrarın sağlanamaması ve bütçe politikasının zayıf olması, 1996-1997 yıllarında Türkiye Merkez Bankası'nın finansal piyasalarda istikrarı sağlamasına yöneltmiştir. TCMB ayrıca uzun süre açıklanmayan bir para programı da uygulamıştır. Merkez Bankası'nın operasyonel hedefi olarak Rezerv Para Birimi Değişkeni kabul edilmiştir. 1997

¹²⁰ TCMB, Sermaye ve Hissedarlık Yapısı, <http://www.tcmb.gov.tr> (09/05/2022).

¹²¹ Başak Tanınmış YÜCEMEMİŞ, **Parasal Birlik, Avrupa Merkez Bankası ve Türkiye'ye Yansımaları**, İstanbul: Derin Yayınları, 2005, ss.305-306.

¹²² Mehtap KESRİYELİ, **1980'den Günümüze Para Politikası Gelişmeleri**, Ankara: TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, 1997, s.28.

sonlarında patlak veren Asya krizinin yansıtın ekonomik krize bağlı olarak likidite talebindeki artış API ile karşılanmaya çalışılmış. Böylece parasal genişleme önlenmiştir.¹²³

2001 yılının para politikası uygulanması sonucunda, Stand-by anlaşmalarında yer alan performans kriterleri (net uluslararası rezervler ve net iç varlıklar) ve karşılaştırma ölçütlerine ulaşılmıştır.¹²⁴

TCMB'nin para politikası 2004 yılında da değişmemiştir. Mart 2004 ve 2003'te olduğu gibi, tüm parasal performans standartları ve gösterge hedefleri karşılanmış, fakat para tabanı gerçekleştirmeleri hedef seviyelerin üzerinde kalmıştır.

Nisan 2003'ten itibaren Türk lirası yükselmeye başlamış ve oldukça istikrarlı bir oran göstermiştir. TCMB, döviz arz eğilimlerini dikkate alarak 23 Ocak 2004 tarihinde günlük döviz alım ihalesine yeniden başlamıştır.¹²⁵

Ayrıca, enflasyonun sürekli düşük seviyelere dönmesini geciktiren yapısal sorunlar tespit edilmiştir ve bu konuda kamuoyunun bilinçlendirilmesi gerekmektedir. 2016'da para politikası sadeleştirilmeye ve daha anlaşılır bir çerçeveye taşınmaya başlanmıştır. Aynı zamanda, enflasyonun sürekli düşük seviyelere düşmesini geciktiren yapısal sorunlar tespit edilmiştir ve konuyla ilgili kamuoyunu bilinçlendirmek amaçlanmıştır.

Merkez Bankası; Kanunla kendisine verilen yetki çerçevesinde, fiyat istikrarı amacı doğrultusunda mali istikrarı gözeterek, Türkiye ekonomisi için sürdürülebilir ve dengeli bir büyüme sürecine katkıda bulunmaya devam etmektedir. Bu kapsamda banka, enflasyon ile mücadelede karar verdiği para ve likidite politikalarını gerekli olduğu ölçüde ve zamanda kullanmaktadır.

¹²³ YÜCEMEMİŞ, **a.g.e.**, s.307.

¹²⁴ TCMB, "Yetmişinci Hesap Yılı Hakkında Banka Meclisi'nce Hazırlanan Faaliyet Raporu", **2001 Yıllık Rapor 2002-I**, Ankara, 2002, ss.75-77.

¹²⁵ TCMB, **Para Politikası Raporu**, Ankara, 2004-I, ss.26-31.

3.2. Rus Bankacılık Sistemi

3.2.1. Rus Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Rusya'nın bankacılık sistemi, birkaç gelişme aşamasından oluşmaktadır. Köylü serfliğin* kaldırılmasından önce, esas olarak 2 tür bankacılık uygulaması bulunmaktaydı. Bunlar:

- Varlıkların güvenliği için toprak sahiplerine borç veren bankalar;
- Sanayi ve ticaret alanında faaliyet gösteren sektörlerle kredi veren bankalar.

O dönemde, tefecilik aktif olarak gelişmiş, borsalar faaliyet göstermiş ve bankacılık sistemi merkezileştirilmiştir. Devletin sıkı kontrolü bulunmaktaydı.

XIX yüzyılın 60'lı yıllarında hükümet reformları, Rusya Devlet Bankası başkanlığındaki iki katmanlı bir bankacılık sisteminin prototipinin oluşturulmasına yol açmıştır.

Rusya'da yeni bir bankacılık sisteminin oluşumu, geçen yüzyılın 60-70'lerine atfedilmelidir - bu, Rusya'daki bankacılık endüstrisinin en parlak dönemidir. On yıl boyunca, ülkede çok sayıda farklı bankacılık kurumu ortaya çıkmıştır. 1857'de "Kentsel Kamu Bankaları hakkında Yönetmelik", 1861'de "Kentsel Kredi Dernekleri hakkında Yönetmelik" vb.¹²⁶ düzenlemeler yapılmıştır.

1874'te Rusya'da sabit sermayesi 100 milyon rubleden fazla olan 39 ticari banka vardı.¹²⁷ 1871'den sonra hükümet, ticari bankaların faaliyetleri üzerinde ciddi baskılarda bulunmaya başlamış ve 1870'lerin ortalarından sonra da, Rusya'da kredi sistemi de dahil olmak üzere ekonominin devlet düzenlemesine hızlı bir dönüşüm başlamıştır. Nisan 1883'te, "Yeni ticari bankaların açılması için mevcut kurallarda değişiklik ve eklemeler hakkında" sert bir yasa kabul edilmiştir. Bu kanunla bankanın

* XV-XVII yüzyıllarda, 1861'de serfliğin kaldırılmasına kadar, imparatorluk toplumundaki köylülerin konumunu uzun yıllar boyunca belirleyen bir serflik sistemi kurulmuştur. Miras yoluyla kendisine tahsis edilen arazide toprak sahibi adına çalışan bir köylüye serf denilmekteydi. Toprağın ve ürünün mülkiyeti toprak sahibine ait olmak ile birlikte, serfler yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılayacak kadar ürünü kendilerine ayırabiliyorlardı.

¹²⁶ Alexander GURYEV, *Essay of the Development of Credit Institutions in Russia*, St.Petersburg: Tipo-Litograf "Yakor", 1904, ss.56, 63.

¹²⁷ Finans, Sanayi ve Ticaret Bülteni, "Index of Government Orders by Ministry of Finance", St.Petersburg, 1900, s.170.

borç tutarı öz sermayesinin 5 katına kadar olabilecek şekilde sınırlandırılmıştır. Aynı şekilde, bir borçlu için açılan azami kredi tutarı bankanın sabit sermayesinin %10'u seviyesine indirilmiştir. Bu durum bankacılık piyasasının gelişimine katkıda bulunmamış ve ancak XIX. yüzyılın sonunda ve XX. yüzyılın başında durum iyiye doğru değişmeye başlamıştır. 1914'e gelindiğinde, yalnızca St. Petersburg'da yaklaşık altı yüz kredi ve bankacılık kurumu bulunmaktaydı.

Rusya'da kapitalizmin gelişmesi, kapitalizme tekabül eden bir kredi sisteminin yaratılmasını gerektirmişti. Nispeten kısa bir süre içinde, Rusya'da fon birikiminde en önemli rolü oynayan bir kredi sistemi oluşturulmuştur. Sanayi kapitalizmi döneminin sonunda, Devlet Bankası, Soylu ve Köylü Arazi Kredi Bankalarına ek olarak, 39 ticari bankası, sayısı birkaç yüzü bulan kredi karşılığı kuruluştur, 200'den fazla şehir bankası ve çok sayıda tasarruf bankası ağı kurulmuş durumdaydı.

1914-1917 döneminde de ülkede Devlet Bankası, ticari bankalar, ipotek kredisi kurumları, şehir kamu bankaları, kredi işbirliği, tasarruf bankaları, rehin karşılığı borç veren (Tefecilik) içeren bir sistem çalışmaktaydı. Birincil rol, Devlet Bankası ve ticari bankalara aitti. Orta ve küçük ticaret ve sanayi burjuvazisine borç verme, karşılıklı kredi kuruluşları ve şehir kamu bankaları tarafından yürütülmüştür. Mortgage kredi kuruluşları iki devlet arazi bankası* kapsamaktaydı. Köylü Arazi Bankası ve Soylu Arazi Bankası, 10 anonim şirket arazi bankası ve 36 il ve şehir kredi birliği bunların içindeydi. Ana görevleri; köylü ve toprak ağası arazileri, kentsel gayrimenkul tarafından güvence altına alınan krediler vermektir. Tasarruf bankaları devlete ait olup esas olarak devlet tahvilleriyle çalışmaktaydı.

1917'deki kamulaştırma faaliyetleri sırasında, bankacılık sisteminde temel değişiklikler meydana gelmişti. Özel bankaların sermayesine el konuldu, Devlet Bankası ve özel ticari yapılar, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin ülke çapında tek bir bankasına dönüştürülmüştü. Bu, tekele dayalı bir bankacılık sisteminin oluşmasına, ülkenin tüm cirosunun bankalarda yoğunlaşmasına yol açmıştı. Bankacılık

* Arazi bankacılığı (Land banking), bir nevi borsa gibi çalışan bir sistem olup devletin veya devletin yetki verdiği bir kurumun arazi alıp satabilmesi veya kiralayabilmesi üzerine dayalıdır.

sisteminin nihai merkezileşmesi ve güçlendirilmesi, XX. yüzyılın 30'lu yıllarında yeniden yapılanma faaliyetleri sırasında gerçekleşmişti.

1987 yılına kadar geliştirilen bankacılık sisteminin temel eksiklikleri şunlardır:

- Tekel, ticari kuruluşlar için alternatif kredi kaynaklarının olmaması, bankaların ekonominin çeşitli sektörlerinin faaliyetleri üzerinde zayıf kontrolü;
- Kontrolsüz para ihracı, işletmelerin ve özellikle tarımsal sanayi kompleksinin borçlarının silinmesi uygulaması;
- Özünde ikinci devlet bütçesinin rolünün bankalar tarafından yerine getirilmesi;
- Fatura dolaşımının olmaması;
- Ekonomik süreçleri piyasa yöntemleri vb. ile etkilemenin imkansız olduğu düşük faiz oranları.

Temmuz 1987'de, bankacılık sistemindeki reformlar sırasında, üç bankanın (SSCB Devlet Bankası, SSCB İnşaat Bankası, SSCB Dış Ticaret Bankası) tekelinin yerini birkaç bankanın (SSCB Devlet Bankası, Vnesheconombank, Promstroibank, Zhilsotsbank, Sberbank, Agroprombank) bir oligopolü almıştı. Devlet Bankası, ülkenin ana bankasının işlevlerini yerine getirmeye başlamış, konsolide bir kredi planı geliştirme işlevi ile görevlendirilmiş ve tüm bankalar için kaynak ve kredi yatırımlarının dağıtımını için planlar yapmıştı. Reformun, idari nitelikte olduğu ve o sırada değişmeyen ekonomik ilişkilere ve devlet mülkiyetine dayandığı için, olumlu durumlardan daha ziyade olumsuz durumlara yol açtığı belirtilmelidir. Böyle bir bankacılık sisteminin ana dezavantajları şunları içermektedir:

- Bankacılık sistemi tekelinin korunmasının yanı sıra ülke ekonomisinin etkin gelişimine odaklanan ekonomik mekanizmaların yokluğu;
- Bankalar, daha önce olduğu gibi, düşük ödeme güçlerini gizleyerek işletmeleri sübvansetmeye devam etmesi,
- Menkul kıymetler piyasası oluşturamaması,
- Bankacılık teknik donanımlarının bakım ve elde bulundurma maliyetlerinin artmasıdır.

Kredi sistemi reformunda temelde yeni bir aşama, ilk ticari bankaların oluşturulmasıyla 1988'de başlamıştı. Bu, idari-komuta ilişkilerinin reddedilmesi ve finansal kaynakları ekonomik sistemin ekonomik olarak daha verimli alanlarına taşımak için esnek ekonomik yöntemlere geçiş anlamına gelmekteydi.

Ocak 1990'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Tasarruf Bankası, SSCB Devlet Bankasına devredilmişti. 13 Temmuz 1990'da, SSCB Devlet Bankası Rusya Cumhuriyet Bankası temelinde, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSC) Yüksek Müşavirliğine karşı sorumlu olan RSFSC Devlet Bankası kurulmuştu. 20 Aralık 1991'de, SSCB Devlet Bankası kaldırılmış ve tüm varlıkları ve yükümlülükleri ile RSFSC topraklarındaki mülkler RSFSC Merkez Bankası'na (Rusya Bankası) devredilmişti.

Rusya'daki tüm dönüşümlerin bir sonucu olarak, aşağıdakileri içeren iki katmanlı bir bankacılık sistemi oluşturulmuştur:

1. Rusya Federasyonu Merkez Bankası,
2. Bankacılık sektörü:
 - İpotek bankaları,
 - Ticari bankalar,
 - Tasarruf bankaları.¹²⁹

Rusya Federasyonu Merkez Bankası şu anda Rusya Federasyonu bankacılık sisteminin ilk aşamasını oluşturur. Rusya Merkez Bankası'nın (RMB) kayıtlı sermayesi ve diğer varlıkları federal mülktür. RMB devlete ait bir bankadır, ancak faaliyetleri hükümetten bağımsızdır. Rusya Bankası, vergi makamlarına kayıtlı olmayan, masrafları kendi geliri kendi döner sermayesi ile karşılanan, devletin yükümlülüklerinden sorumlu olmayan ve aynı zamanda devlet, bankanın yükümlülüklerinden sorumlu olmayan bir tüzel kişiliktir. Faaliyetlerinde, Rusya Bankası, Rusya Federasyonu Federal Meclisi Devlet Dumasına (Meclisin alt kanadına verilen isimdir ve bundan böyle Devlet Duması olarak anılacaktır) karşı sorumludur. Devlet Duması, Cumhurbaşkanının önerisi üzerine, RMB'nin Başkan ve en yüksek organının üyelerini (Yönetim Kurulu) 4 yıllık bir süre

¹²⁹ Evgeny ZHUKOV, **Money, Credit, Banks**, Moskova: UNITI, 1999, s.568.

için atar; RMB'nin yıllık raporunu ve denetim raporunu dikkate alır, bankayı denetleyecek bir denetim firması belirler, yılda iki kez Başkan'dan RMB'nin faaliyetlerine ilişkin raporları alır: yıllık raporu ve birleşik devlet parasının ana politika yönergelerini sunar.

Rusya Merkez Bankası, merkez ofisi, bölge ofislerini, nakit ödeme merkezlerini, eğitim kurumlarını ve güvenlik birimleri ve tahsilat birlikleri dahil olmak üzere diğer kuruluşları içeren dikey bir yönetim yapısına sahip birleşik bir merkezi sistemdir. Rusya Merkez Bankası'nın yönetimi, ülkenin ana kredi kurumu ana faaliyet alanlarını belirleyen en yüksek kurum olan Yönetim Kurulu tarafından gerçekleştirilir. Bu idare organı, Rusya Bankası Başkanını ve Rusya Bankasında 12 tam zamanlı üyesini içermektedir.

Rusya Federasyonu'nun para sistemini iyileştirmek için, Rusya Bankası, Rusya Federasyonu Federal Meclisi odalarının temsilcilerinden, Rusya Federasyonu Başkanından, Rusya Federasyonu Hükümeti'nden, Rusya Federasyonu Merkez Bankasından, kredi kuruluşlarının yanı sıra uzmanlardan oluşan Ulusal Bankacılık Konseyi'ni kurmuştu. Rusya Merkez Bankası Başkanı Ulusal Bankacılık Konseyi'ne başkanlık etmektedir. Ulusal Bankacılık Konseyi'nin toplam sayısı 12 kişidir.

"Rusya Federasyonu'ndaki Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında" Federal Yasası'na göre, bir kredi kuruluşu, Rusya Bankası tarafından verilen özel bir lisans altında bankacılık işlemleri yapma hakkına sahip olan bir tüzel kişiliktir. Faaliyetlerinin asıl hedefi kâr elde etmektir. Bir ticari işletme olarak herhangi bir mülkiyet biçimi temelinde bir kredi organizasyonu oluşturulur.

Kredi kuruluşları arasında bankalar ve banka dışı kredi kuruluşları ayırt edilmektedir.

Bankalar, halihazırda kredi ve finansal hizmetlerin çoğunluğunu sağlayan en eski ve en yaygın kredi kuruluşları gruplarından biridir. Bir banka, aşağıdaki bankacılık işlemlerini yürütmek için münhasır hakka sahip bir kredi kuruluşudur: bireylerin ve tüzel kişilerin fon mevduatlarının çekilmesi, bu fonların geri ödeme, ödeme, aciliyet

şartlarında kendi adına ve masrafları kendisine ait olmak üzere yerleştirilmesi; tüzel kişiler ve bireylerin banka hesaplarını açmak ve sürdürmektir.

"Rusya Federasyonu'ndaki Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında" Federal Yasasına göre, bankacılık işlemleri şunları içermektedir:

- Mevduatta bireyler ve tüzel kişilerden fon çekilmesi (talep üzerine ve belirli bir süre için);
- Kendi adına ve masrafları kendisine ait olmak üzere çekilen fonların yerleştirilmesi;
- Bireyler ve tüzel kişilerin banka hesaplarının açılması ve sürdürülmesi;
- Bireyler ve tüzel kişiler (muhabir bankalar da dahil olmak üzere) adına banka hesaplarında takas yapılması;
- Bireyler ve tüzel kişiler için fon, kambiyo senetleri, ödeme ve uzlaştırma belgeleri ve nakit hizmetleri tahsilatı;
- Nakit ve gayri nakdi döviz alım ve satımı;
- Mevduat toplanması ve değerli metallerle alakalı işlemlerin yapılması;
- Banka teminatlarının verilmesi;
- Banka hesabı açmadan şahıslar adına para transferleri (posta havaleleri hariç) vb. yapılması.

Banka dışı bir kredi kuruluşu, listesi Rusya Merkez Bankası tarafından oluşturulan “Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında” Federal Yasası tarafından sağlanan belirli bankacılık işlemlerini yürütmeye yetkili bir kredi kuruluşu olarak tanımlanmaktadır. Bu tür kuruluşların imalat, ticaret ve sigortacılık faaliyetlerinde bulunmaları yasaktır.

3.2.2. Rus Bankaların Genel Durumu

Dünya deneyiminin gösterdiği gibi, bankacılık sisteminin gelişimi şu anda stratejik bir karakter kazanmaktadır. Bu, Rusya'yı ekonomik olarak bağımsız bir devlet olarak korumak ve ekonomik ve siyasi egemenliğini garanti etmek meselesi ile ilgilidir.

Rus devletinin insan potansiyelinin yanı sıra ulusal sanayinin gelişimi, rekabetçi, iyi kaynaklara sahip bir bankacılık sistemine bağlıdır.

Mevcut aşamada, Rusya'nın uluslararası arenadaki konumu ve ekonomik gelişme düzeyi, mali ve özellikle bankacılık sisteminin yetersiz gelişimi ile büyük ölçüde sınırlıdır. Ulusal bankacılık sistemi, hem sağlanan finansal kaynakların miktarı hem de mümkünse her bölgeye, üretim sahasına, her kişiye ulaşılması açısından ülke ölçeğine uygun olmalıdır.

Rus bankacılık sektöründe faaliyet göstermekte olan 328 tane bankanın Ekim 2022 itibarıyla aktif toplamı 120.310 Milyar Ruble'dir. Sektördeki banka sayısının her yıl azalmasına karşın, sektörün toplam varlığı artmaktadır. Bununla birlikte, toplam özkaynaklar artmış olsa da, 2007 yılına kadar artan toplam kar tutarı 2019 yılı sonunda bir önceki yıla göre düşüş göstermiştir. Rus bankacılık sektörüne ilişkin çeşitli veriler aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 6: Rus Bankacılık Sektörüne İlişkin Veriler (2018- Ekim 2022)

Veri Türü (Adet/ Milyar Ruble	2018	2019	2020	2021	Ekim 2022
Toplam Banka Sayısı	490	444	411	370	328
Toplam Varlıklar	94.084	96.581	104.023	120.537	120.310
Toplam Krediler	51.672	56.057	69.303	79.283	74.949
Toplam Mevduat	83.815	85.762	93.342	108.558	91.869
Toplam Kar, Trilyon ruble	1.500	1.300	1.600	2.400	-

Kaynak: Rusya Federasyonu Merkez Bankası, "Rusya Federasyonu Bankacılık Sektörünün İstatistiksel Göstergeleri" 2022/11, https://www.cbr.ru/statistics/bank_sector/review/, (02.12.2022)

3.2.3. Rusya Ekonomisinin Temel Göstergeleri

Bu bölümde, ülkenin ana makroekonomik göstergeleri ile Rusya Federasyonu'ndaki mevcut ekonomik durumu ele almaktayız.

Herhangi bir devlete yönelik yaptırımlar her zaman o devletin ekonomisine bir darbe olmuştur. ABD, AB ve diğer bazı ülkelerin Rusya'ya karşı uyguladığı ağır kısıtlamalar, hem sıradan vatandaşlara hem de ülkenin tamamına ciddi zararlar vermiştir.

– Enflasyon

En ciddi sorunlardan biri, enflasyonda yaşanan artış ve bu artış oranının yakın gelecekte normal hedef seviyesine dönmeyecek olmasının öngörülmesidir.

Rusya'da 2022'de enflasyon yerel zirveleri belirliyor, ancak bundan çok önce gelişmeye başlamıştır. 2021 yılı sonunda, devlet bütçesi oluşturulurken dikkate alınan %3,7'lik tahmin değerini önemli ölçüde aşarak %8,39 seviyesine ulaşmıştır. Enflasyon sürecini yavaşlatmak için Rusya Merkez Bankası, 24 Mart 2021'den bu yana oranı 8 kez, iki kez - Ağustos ve Aralık aylarındaki toplantılarda - 100 puan artırarak Aralık ayında yüzde 9,5'e getirmek zorunda kalmıştır.

Ancak, bu önlemler enflasyon oranının büyümesini engellemeyi başaramamıştır - parasal kaldıraçların güçlü küresel faktörler karşısında güçsüz olduğu ortaya çıkmıştır:

- Öncelikle Batılı ülkelerin Rus makamları tarafından gündeme getirilen güvenlik garantileri konusunu dikkate almayı reddetmesiyle kendini gösteren jeopolitik durumun hızla bozulması;
- Hammadde için dünya fiyatlarındaki artış;
- ABD (2021 sonunda, yıllık olarak %7) ve Avrupa'da (yıllık olarak %4,9) hızlanmaya başlayan enflasyon transferidir.

2022 tahminlerine göre Rusya Federasyonu Merkez Bankası'nın attığı adımların bir süre sonra etkisini göstermesi ve çeşitli kaynaklara göre enflasyon oranını %4,8-5,9'a düşürmesi gerekirdi. Ancak Ukrayna'da askeri hareketin başlaması ve Rusya'ya yaptırımların getirilmesinden sonra bu tahminlerin yersiz olduğu ortaya çıktı.

25 Şubat'ta Batılı ülkeler Rusya'ya yaptırım sözü vermeye ve uygulamaya başladı. Bu da ekonomide, finansta ve piyasalarda ciddi bir fırtınaya yol açtı. Bu

nedenle, birkaç gün boyunca USD/RUB oranı şu anda 120'nin üzerine çıkarak yeni zirveler oluşturun. Daha fazla şok beklentisiyle, vatandaşlar belirli türdeki gıda ürünlerini toplu olarak satın almaya başladı (en belirgin olanı, bazı perakende satış noktalarında ve ağırlarda fiyatı 56-60'tan 120-150 ruble/kg'a yükselen şeker kıtlığıydı) .

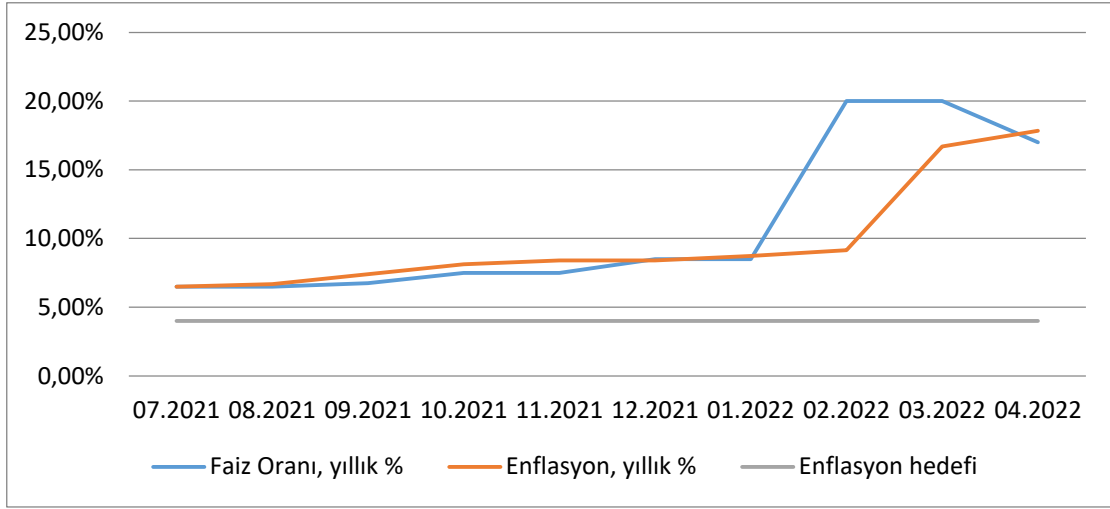
Doğal olarak, yoğun tüketici talebi enflasyonda sıçramaya neden olmuştur. Yani, 18 Şubat'ta haftalık artış %0,24 (yıllık olarak %8,84) ise, 25 Şubat'ta oranlar neredeyse iki katına çıkarak hafta boyunca %0,45'e (yıllık olarak %9,1) ulaşmıştır. Şubat sonunda aylık oran %1,17, yıllık oran ise %9,15 olmuştur. 4 Mart'ta haftalık oranlar %2.22'ye (yıllık %10.42) yükselmiştir. Diğer gelişmeler Tablo 7. yansıtılmaktadır.

Tablo 7: Enflasyon Oranı Göstergesine İlişkin Veriler

Tarih	Enflasyonda haftalık artış	Yıllık olarak
5-11 Mart	%2,09	%12,54
2-18 Mart	%1,93	%14,53
19-25 Mart	%1,16	%15,66
26 Mart - 1 Nisan	%0,99	%16,7
2-8 Nisan	%0,66	%17,49
9-15 Nisan	%0,2	%17,6
16-22 Nisan	%0,25	%17,7
13-29 Nisan	%0,21	%17,8

Kaynak: RMB, <https://www.cbr.ru>, (29.05.2022)

Grafik 2, Temmuz 2021'den Nisan 2022'ye kadar faiz oranı ve enflasyon göstergelerindeki değişimi göstermektedir. Rusya'da hedeflenen enflasyon oranı %4'tür.

Grafik 2. Rusya Federasyonu'da Faiz ve Enflasyon Oranı (2021-2022)

Kaynak: RMB, <https://www.cbr.ru/statistics/>, (31/05/2022)

Enflasyonist baskının hafifletilmesi, nüfusun ve işletmelerin enflasyonist beklentilerinde gözle görülür bir düşüşün yanı sıra ruble döviz kuru dinamikleri tarafından kolaylaştırılmaktadır. Yıllık enflasyon Nisan ayında %17,8'e ulaşmıştır, ancak 20 Mayıs itibarıyla yavaşlayarak %17,5'e gerilemiş ve Rusya Merkez Bankası'nın Nisan ayı tahmininden daha hızlı gerilemiştir.

RMB'nin tahminine göre Rusya'da 2022 yılı sonunda enflasyon %20 olacaktır. Rusya Bankası'nın izlediği para politikasının ekonominin kademeli olarak yeni koşullara uyum sağlaması için koşullar yaratması ve kontrolsüz fiyat artışlarını önlemesi beklenmektedir. Bunu göz önünde bulundurarak yıllık enflasyon 2023'te %5,0-7,0'a düşecek, 2024'te ise %4'e dönecektir.

– Faiz Oranı

27 Mayıs 2022'de Rusya Merkez Bankası Yönetim Kurulu, kilit faiz oranını 300 baz puan (baz puan) ile yıllık % 11.00'e indirmeye karar vermiştir.

Geçen yıl toplamda, Rusya Federasyonu Merkez Bankası'nın faiz oranı on bir kez değiştirilmiştir. Maksimum limit 28 Şubat 2022'de Merkez Bankası'nın faiz oranını hemen yıllık %20'lik rekor seviyeye yükselttiği zaman belirlenmiştir. Yeni değer, Rusya tarihinde mutlak bir rekor haline gelmiştir.

Tablo 8: Rusya Federasyonu'da Faiz Oranı (2021-2022)

Tarih	Faiz Oranı, yıllık %
26.04.2021	%5,00
15.06.2021	%5,50
26.07.2021	%6,50
13.09.2021	%6,75
25.10.2021	%7,50
20.12.2021	%8,50
14.02.2022	%9,50
28.02.2022	%20,00
11.04.2022	%17,00
04.05.2022	%14,00
27.05.2022	%11,00
14.06.2022	%9,50
25.07.2022	%8,00

Kaynak: RMB, <https://www.cbr.ru/statistics/>, (25/07/2022)

RMB, Rusya'nın Ukrayna'ya düzenlediği askeri operasyon nedeniyle piyasalarda yaşanan çöküş ve büyük Rus bankalarına ve daha da önemlisi Rusya Bankası'nın kendisine yönelik yaptırımlar nedeniyle olağanüstü bir toplantıda bu adımı atmıştı. Her zamanki gibi, oran toplantısı 18 Mart'ta yapılacaktı. Merkez Bankası, oran konusunda en son Aralık 2014'te olağanüstü bir karar vermiş - daha sonra gece yarısından sonra, rublenin çöküşü sırasında oranı yüzde 10,5'ten yüzde 17'ye yükseltmiştir.

RMB, enflasyonun hedefe göre fiili ve beklenen dinamiklerini, ekonomik yeniden yapılanma sürecini ve ayrıca iç ve dış koşullardan kaynaklanan riskleri ve finansal piyasaların tepkisini değerlendirerek kilit oran konusunda ilave kararlar alacaktır. Ayrıca, RMB, sonraki toplantılarda kilit oranı düşürme olasılığını kabul etmektedir. Rusya Bankası'nın kilit faiz seviyesi konusunu ele alacak bir sonraki Yönetim Kurulu toplantısının 16 Eylül 2022'de yapılması planlanmaktadır.

– Ülke İstihdam Oranı

Pandemi nedeniyle ekonomik aktivitedeki yavaşlama fonunda, nüfusun gerçek harcanabilir gelirleri azalmış ve tüketici faaliyeti önemli ölçüde düşmüş, işsizlik oranı 2020'de %5.8'e yükselmiştir (2019'da %4,6'lık rekor düşük seviyeden). 2021'de salgınla mücadele kısıtlamalarından en çok etkilenen sektörlerde istihdam toparlanmış ve ekonominin hızlı büyümesi işlerin genişlemesine katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak, Şubat 2022'deki işsizlik oranı tüm zamanların en düşük seviyesi olan %4'e ulaşmıştır. Analistler, işsizliğin 2022 sonunda %6,9'a yükselmesini beklemektedir. Gelecekte, 2023 ve 2024 sonunda sırasıyla %6,0 ve %5.5'e düşmesi beklenmektedir.

Rus ekonomisinin dönüşümü, işgücü piyasasındaki yeniden yapılanma nedeniyle işsizliğin artmasına neden olacağı tahmin edilmektedir. Değişikliklerin hem sektörel hem de bölgesel bağlamda eşit olmayacağı seçenekler arasındadır. Büyük yabancı şirketlerin beyaz yakalı çalışma alanlarından ayrılması, bu tür şirketlerin eski çalışanlarının bir kısmının işini kaybetmesine yol açacak ve bu kategorilerdeki açık pozisyonların sayısı genel olarak azalacaktır. Aynı zamanda, üretim zincirlerinin dönüşüm süreçleri (kendi üretimini kurmak, erişilemeyen ekipmanı değiştirmek için yeni ekipmana hakim olmak ve daha önce satın alınan onarımların hacmini artırmak), daha fazla mavi yakalı işçi alımını gerektirebilir.

Aynı zamanda, işsizlik artışı sabit olabilir - enflasyonda keskin bir artış koşullarında, işletmeler kural olarak, ücretleri artırarak ve nominal seviyelerini aynı bırakarak bunu telafi etmeye çalışmamaktadırlar. Bu strateji, şirketlerin mümkün olduğu kadar çok işi elinde tutarken gerçek işgücü maliyetlerini düşürmelerine olanak tanımaktadır.

Son dönemde gözlemlenen yüksek ücret artış oranı, Rus işletmelerinin ulaşılan nominal seviyeyi uzun süre korumalarını sağlayacaktır. 2021 - 2022'nin başlarında Rusya'da hem nominal hem de reel olarak ücretler hızlı bir şekilde artmıştır. Şubat ayında nominal ücret artışı, Ocak ayındaki %10,8'in ardından yıllık bazda %12,0'ye yükselmiştir. Reel ücret artışı da, Ocak ayındaki %1,9'un ardından Şubat ayında yıllık

bazda %2,6'ya yükselmiştir. Aynı zamanda, reel ücretlerin seviyesi, 2019'un dördüncü çeyreğinin salgın öncesi seviyesinin %4,9 ile üzerinde kalmaya devam etmektedir.

Rusya Merkez Bankası tarafından ankete katılan işletmelerin çoğu, yakın gelecekte personel sayısını azaltmayı planlamamaktadır. Rusya Federasyonu Hükümeti tarafından 2022 yılında alınan istihdam destek önlemleri de, krizin işgücü piyasası üzerindeki etkisinin azaltılmasına yardımcı olacaktır.

– Ekonomik Büyüme

Koronavirüs enfeksiyonunun yayılmasına karşı koymak için alınan eşi görülmemiş kısıtlayıcı önlemler ekonomi üzerinde derin bir olumsuz etki yaratmıştır. Bununla birlikte, Rusya Merkez Bankası ve Rusya Federasyonu Hükümeti'nin hızlı ve koordineli eylemleri, krizin olumsuz sonuçlarını önemli ölçüde azaltmayı mümkün kılmıştır. 2020 sonunda GSYİH, bir önceki yıl %2,0 büyüdükten sonra %2,7 azalmıştır. Bu, pandeminin başlangıcında beklenenden ve diğer birçok ülkedeki gelişmekte olan pazarlardaki düşüşten daha azdır.

Rusya'nın GSYİH'si 2020'de %2,7 düştükten sonra 2021'de %4,7 artmış ve üretim bazı sektörlerde pandemi öncesi seviyeleri bile aşmıştır. Aynı zamanda, GSYİH büyümesine en büyük katkı ticarete katma değerdeki artıştan (%8,1) gelmiştir. Hem perakende hem de toptan ticaret büyümüştür. İmalat sanayilerinde üretim önemli ölçüde artmıştır (%4,6). Üretimin genişlemesi, Rus şirketlerinin finansal sonuçlarında önemli bir artışa katkıda bulunmuştur. Bu çerçevede, duran varlıklara yapılan yatırımların hacmi %7,7 oranında artmıştır.

Rusya Bankası'na göre ekonomik aktivite, Mart 2022'de düşmeye başlamıştır. Operasyonel göstergeler, tüketici ve ticari faaliyetlerde bir daralmaya işaret etmektedir. Geçici bir yükselişin ardından tüketici talebi reel olarak düşüp nüfusun tasarruf eğilimi artmıştır. Dış ticaretin devreye girmesi ve finansal kısıtlamalar nedeniyle ithalatta yaşanan düşüş, ihracattaki düşüşü geride bırakmıştır. Aynı zamanda, yeni tedarikçi ve pazar arayışları nedeniyle ihracat ve ithalatın ülke ve emtia yapısında kademeli bir değişimin başlamasına rağmen, işletmeler üretim ve lojistik konusunda önemli zorluklar yaşamaktadır.

RMB'nin temel tahminine göre, 2022'de GSYİH %8,0–10,0 arasında daralacaktır. Düşüş, esas olarak arz yönlü faktörlerden kaynaklanacaktır. 2023'te Rus ekonomisi yapısal uyum bağlamında kademeli büyümeye geçecektir. 2023'ün dördüncü çeyreğindeki üretim, 2022'deki aynı döneme göre %4.0-5.5 daha yüksek olacaktır. Aynı zamanda, 2023 yılı için genel olarak GSYİH'deki değişim, 2022 yılının ilk çeyreğinin baz etkisi nedeniyle (-3.0)-%0.0 aralığında olacaktır. 2024'te GSYİH %2,5-3,5 oranında büyüyecektir.

– Şeffaflık

Şu anda, Rusya karşıtı yaptırımlar nedeniyle, Rusya Federasyonu Merkez Bankası, bankacılık sektörünün şeffaflığını azaltma eğilimindedir. Merkez Bankası, kamu bankalarının, sivil toplum kuruluşlarının ve devlet savunma uygulayıcılarının muhasebe hesaplarına ilişkin ciro tablosunun ayrı hesaplarını gizli tutmayı amaçlamaktadır.

Bankacılık sektörünün şeffaflığındaki azalma eğiliminin temel nedeni, döviz ve borsa takaslarını, müşterilerle döviz alım satım takaslarını, faktoring işlemlerini, türev takasları, yerleşik olmayanlar ile akreditif gereksinimlerini yansıtan bilanço hesabındaki bilgilerin gizlenmesidir.

3.2.4. Rusya Federasyonu Merkez Bankası

Rus bankacılık sisteminde, Rusya Bankası, ülkenin ana bankası ve son kredi mercii olarak tanımlanmaktadır. Devlete aittir ve ülkenin tek bir para sistemi çerçevesinde her ticari bankanın faaliyetlerinin genel düzenleme işlevleri ile görevlendirilmiştir. Merkez bankası, faaliyetlerini genel ekonomik strateji ile uyumlu hale getirmeye çalışmakta ve devletin para politikasında kilit bir ajan olarak hareket etmektedir. Ayrıca RMB, öncelikle ekonomik yönetim yöntemlerini ve yalnızca bazı durumlarda idari yöntemleri kullanmaktadır.

RMB teşkilat ve faaliyet esasları, statüsü, görevleri, yetkileri ve işlevleri Rusya Anayasası, Merkez Bankası Kanunu ve başka federal yasalar ile belirlenmektedir. Faaliyetlerini düzenleyen ana belgeler şunlardır:

- 10 Temmuz 2002 tarihli ve 86-FZ sayılı Federal Yasa “Rusya Federasyonu Merkez Bankası (Rusya Bankası)” (değiştirildiği şekliyle);
- 02 Aralık 1990 tarihli "Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında" Federal Yasası (değiştirildiği şekliyle).

Merkez Bankası, parasal dolaşımın organizasyonu alanında belirli güç işlevlerine sahip olan geleneksel (ticari) bir bankacılık kurumu ve devlet dairesinin özelliklerini bir araya getirmektedir. Merkez bankası, diğer devlet kurumlarından yüksek düzeyde bağımsızlık ile karakterize edilmektedir.

Rusya Bankası, ülkenin kredi sisteminin güçlü bir merkezidir. Rolü çok büyüktür ve mevcut ekonomide büyümeye devam etmektedir. Finans ve kredi piyasalarındaki durumu tanımlamakta ve düzenlemektedir. Ek olarak, RMB, onsuz devletin normal şekilde çalışamayacağı birçok farklı işlevi yerine getirmektedir. Bu işlevler, Merkez Bankası'na uygun yetkileri vermekte ve bunun sonucunda Rusya Bankası bankacılık sisteminin gelişiminin farklı aşamalarında farklı roller oynamaktadır. Bankacılık sisteminin gelişiminin mevcut aşamasında Merkez Bankası'nın konumunun belirlenmesi çok önemli görünmektedir.

- RMB'nin Amaçları, İşlevleri ve Araçları

“Rusya Federasyonu Merkez Bankası (Rusya Bankası)” Federal Yasası'nın 3. maddesine göre, Rusya Merkez Bankası'nın faaliyet hedefleri şunlardır:

- Rublenin korunması ve istikrarının sağlanması;
- Rus bankacılık sisteminin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi;

Ödeme sisteminin verimli ve kesintisiz çalışmasının sağlanmasıdır.

Rusya Merkez Bankası'na bu hedeflere ulaşmak için verilen görev ve yetkiler, onu bir para otoritesi, bir bankacılık düzenleme ve denetleme otoritesi ve bankacılık sistemi için bir uzlaşma merkezi haline getirmektedir.

Merkez Bankası'nın temel işlevi, ulusal bir para politikası yürütmektir (para kaynaklarının tahsisi ve para piyasası üzerinde etki oluşumu).

10 Temmuz 2002 tarihli 86-FZ sayılı “Rusya Federasyonu Merkez Bankası (Rusya Bankası)” Federal Yasasına göre, Rusya Bankası'nın amacı kar etmek değildir.

Bir para otoritesi olarak, Rusya Federasyonu Merkez Bankası aşağıdaki yasal olarak atanmış işlevleri yerine getirmektedir:

- Rublenin istikrarını korumayı amaçlayan birleşik bir devlet para politikası geliştirmekte ve uygulamaktadır (Rusya Federasyonu Hükümeti ile işbirliği içinde);
- Döviz alım ve satımı da dahil olmak üzere döviz düzenlemesini gerçekleştirmekte ve ayrıca döviz kontrolünü organize etmektedir;
- Rusya Federasyonu'nun ödemeler dengesi tahmininin geliştirilmesinde yer almakta ve Rusya Federasyonu'nun ödemeler dengesinin hazırlanmasını organize etmektedir;
- Rusya Federasyonu ekonomisinin durumunun bir bütün olarak ve bölgeye göre, özellikle parasal, finansal ve fiyat ilişkilerinin analizini ve tahminini yapmakta, ilgili materyalleri ve istatistikleri yayınlamaktadır.

Bankacılık düzenleme ve denetleme organı olarak Merkez Bankası aşağıdaki işlevleri yerine getirmektedir:

- Kredi kurumlarının devlet kaydını gerçekleştirmekte;
- Kredi kuruluşlarının faaliyetlerini denetlemekte;
- Kredi kuruluşlarının menkul kıymet ihraçlarını kaydetmekte;
- Son çare kredi kuruluşunun borç verenidir, yeniden finansman sistemini düzenlemekte;
- Bankacılık sistemi için bankacılık işlemleri, muhasebe ve raporlama kurallarını belirlemektedir.

RMB, *bankacılık sisteminin yerleşim merkezi olarak* ülkenin ödeme sisteminin organizasyonu ve işleyişinde kilit bir rol oynamaktadır. Uzlaştırma sisteminin verimli ve kesintisiz çalışmasını sağlamak için aşağıdaki işlevleri yerine getirmektedir:

- Nakit konusunu tekeline almakta ve dolaşımını düzenlemekte;

- Rusya Federasyonu'ndaki yerleşimler için kuralları belirlemektedir.

Merkez Bankası'nın bu yetkilere sahip olması, iki kademeli bir bankacılık sisteminin etkin bir şekilde işlemesine olanak sağlamaktadır. Rusya Bankası, kendisine verilen işlevleri yerine getirmek için Rusya Federasyonu Hükümeti'nin ekonomik politikasının geliştirilmesine katılmaktadır.

Buna dayanarak, Rusya Bankası'nın ana görevleri şunlardır:

- Parasal dolaşımını düzenlemek;
- Tek bir para politikası izlemek;
- Mevduat sahiplerinin, bankaların çıkarlarını korumak;
- Ticari bankaların ve diğer kredi kuruluşlarının faaliyetlerini denetlemek;
- Dış ekonomik faaliyet üzerine operasyonlar uygulamaktır.

Bankacılık sisteminin güvenilirliğini korumak için, RMB aşağıdaki araçları aktif olarak kullanmaktadır:

- Kredi kuruluşlarının faaliyetlerini düzenleyen kuralların oluşturulması;
 - Kredi kuruluşlarının faaliyetlerinin denetiminin gerçekleştirilmesi;
 - Kredi kuruluşları tarafından zorunlu ekonomik standartlara uygunluk denetiminin oluşturulması ve uygulanması;
 - Zorunlu karşılıkların belirlenmesi;
 - Kredi kuruluşlarının yeniden finansmanı;
 - Açık piyasa işlemlerinin yürütülmesi;
 - Döviz müdahalelerinin uygulanmasıdır.
- RMB'nin Bağımsızlık Kriterleri

Merkez Bankası, yukarıdaki araçları ancak yürütme organından bağımsız ve tek başına kanuna tabi olduğu takdirde etkin bir şekilde kullanabilmektedir. Hükümetin hiçbir zaman yeterli parası yoktur ve eğer merkez bankası hükümete boyun eğiyorsa,

geriye sadece para ihracı için bir sebep bulmak kalmaktadır. Mevcut Rus Anayasası'na göre, Merkez Bankası parlamentoya karşı sorumludur ve yürütme gücünden bağımsızdır.

Şu anda, Rusya Bankası'nın bağımsızlığı konusu tartışılırken, ülkenin döviz rezervlerinin büyüklüğü, Ulusal Bankacılık Konseyi aracılığıyla Rusya Bankası ile işbirliği içinde Federasyon Konseyi'ne katılım veya katılmama gibi hususlar ve Rublenin güçlenmesi veya değer kaybetmesi özellikle akut hale gelmiştir.

Rusya Federasyonu Anayasası'nın 75. maddesi, Rusya Merkez Bankası'nın bağımsızlığı ilkesini açıkça ortaya koymaktadır:

1. Rusya'da para birimi rubledir. Para münhasıran RMB tarafından gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda Rusya'da başka paraların piyasaya sürülmesine ve verilmesine izin verilmemektedir.

2. Diğer kamu makamlarından bağımsız olarak yürüttüğü Rusya Bankası'nın temel işlevi, rublenin istikrarı ve korunmasıdır.

Merkez Bankası bağımsızlığı için ana kriterler şunları içermektedir:

- Bir merkez bankasının yönetim, başkan veya müdürünün atanması;
- Görev başındaki görev süresi (süre ne kadar uzun olursa, Merkez Bankası o kadar bağımsız olur);
- Merkez Bankası ile Hükümet arasındaki ilişki (Merkez Bankasının bağımsızlığı, Hükümetin ve Maliye Bakanlığının yönetim ve karar alma süreçlerine katılma kabiliyetine göre belirlenir);
- Para politikası oluşturma prosedürü (önemi politikayı oluşturan tarafından belirlenir);
- Kanun tarafından belirlenen politika hedefleri;
- Kamu yetkililerinin doğrudan talimatları;
- Hükümete kredi sağlanmasına ilişkin kısıtlamalardır.

– RMB’nin Para Politikası: Konsept ve Araçlar

Devlet politikasının ayrılmaz bir parçası olan para politikası, Rus vatandaşlarının refahını artırmayı amaçlamaktadır. Rusya Bankası, para politikasını enflasyon hedeflemesi sistemi çerçevesinde uygulamakta ve düşük enflasyonun sürdürülebilirliğinin yanında fiyat istikrarını da öncelik olarak görmektedir. Rus ekonomisinin yapısal özellikleri dikkate alındığında hedeflenen enflasyon seviyesi %4’tür.

Para politikası, ekonomiyi faiz oranları aracılığıyla etkiler ve ana parametresi RMB kilit oranıdır. Merkez Bankası kararları, para politikasının ekonomi üzerindeki geçiş etkisi dikkate alınarak, ekonomik görünüme ve orta vadede enflasyon hedefine ulaşılmasına yönelik risklerin değerlendirilmesine ve ayrıca sürdürülebilir ekonomik büyümeye ve finansal istikrara yönelik olası tehditlere de dayanmaktadır.

Rusya Bankası, para politikası kararlarının amaçlarını ve beklenen sonuçlarını netleştiren enerjik bir iletişim politikası sürdürmektedir, çünkü bu çabaların kamuoyunda farkındalığı bu çabaların etkinliğini artırabilmektedir.

Rusya Federasyonu Merkez Bankası’nın para politikası araçları aşağıdaki gibidir:

— *faiz oranı politikası;*

Faiz oranı politikası, resmi oranları değiştirerek, Rusya Federasyonu Merkez Bankası’nın para arzını doğru yönde düzenlemeye yardımcı olmasıdır.

Yeniden finansman oranı yükselirse, bu pahalı bir para politikasıdır. Dolaşımdaki para miktarını azaltmanın gerekli olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Faiz oranı düşerse bu bir ucuz para politikasıdır ve bu durumda ülkedeki para arzı artmaktadır.

Bugün Rusya Bankası’nın para politikası, 28 Şubat 2022’den bu yana %20’lik tarihi bir rekorun ardından yeniden finansman oranındaki düşüş eğilimi ile karakterize edilmektedir.

— *rezerv politikası;*

Rezerv politikası, iki ana işlevi yerine getiren gerekli (asgari) rezervlerin normlarını (oranlarını) değiştirme politikasıdır:

- Bankacılık sisteminin asgari düzeyde likiditesinin sağlanması (sigorta işlevi);
- Dolaşımdaki para miktarının düzenlenmesidir (para arzının sterilizasyonu).

Zorunlu karşılıkların normlarında (oranlarında) bir artış, para arzında bir azalma etkisine neden olmaktadır.

— *açık piyasa işlemleri;*

Açık piyasadaki işlemler, ekonomik ilişkileri izlemek için bir tür araç işlevi görmektedir. Açık piyasada işlem yaparken, Rusya Bankası menkul kıymetler almakta ve satmaktadır. Rusya Federasyonu Hükümeti sistemin istikrarını sağlamaya çalışmaktadır. Para arzındaki azalma ile Rusya Federasyonu Merkez Bankası devlet tahvillerini satın almakta; artışla birlikte piyasaya yeni bir yığın devlet tahvili göndermektedir. Böylece para arzı düzenlenmektedir.

— *hedefleme;*

Hedefleme, merkez bankası tarafından belirlenen hedeflerdir:

- Para biriminin hedeflenmesi (döviz kuru);
- Enflasyonun hedeflenmesi (yıllık yüzde);
- Parasal hedeflemelerdir (parasal taban).

— *döviz müdahaleleri.*

Para birimi müdahaleleri, devletin iç (ruble) dolaşımının düzenlemeyi amaçlayan para politikasının bir parçasıdır. Para politikası, dış ekonomik faydalara ve iç çıkarlara dayalı olarak ulusal döviz kurunu optimal düzeyde oluşturmaktır.

4. BÖLÜM

TÜRK VE RUS BANKACILIK DENETİM SİSTEMİ: DENETİM UYGULAMALARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. Türk Bankacılık Denetim Sistemi

Bankalar, sadece Türkiye'de değil, neredeyse her ülkede mali sistem ve ekonomide önemli oyuncular ve bu açıdan onlara özel önem verilmektedir. Çünkü bankacılık sektörü sağlıklı olursa ekonomi bütününde olumlu yönde gelişecektir. Bankacılık sektörüyle ilgili sorunlar ortaya çıkarsa, ülke ekonomisini de etkileyebilmektedir.

Bankacılık işlemleri belirli bir düzen içinde gerçekleştirilerek ekonominin sağlıklı işleyişini sağlamak mümkündür. Ülkelerin en büyük korkusu olan savaş, 21. yüzyılda yerini ekonomik kriz korkusuna bırakmıştır. Ulusal huzursuzluk büyüdükçe bankacılık sektörüne müdahale artacak, denetleyici ve düzenleyici kurumların sayısı artacak veya en azından yetkinlikleri artacaktır.

Bankaların denetimi, mevcut ekonomik koşullara, izlenen ekonomi politikalarına, bankacılığın kurumsal yapısına ve benimsenen ekonomik sisteme bağlı olarak ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Dahası, konjonktürel koşullara ve yapısal değişikliklere bağlı olarak kredi ve para denetim teknikleri de zaman zaman revize edilmektedir.

Bankalarda güvenlik amacıyla gerçekleştirilen denetim, bankanın mevduat sahipleri, alacaklıları ve müşterilerinin haklarının sağlanmasına yanı sıra bankanın varlığının ve ekonominin genel çıkarlarının sağlanmasına yöneliktir.

Banka gözetimi ve denetimin bir diğer hedefi, bankaların ekonomide önemli finansal güçler haline gelmelerini engellemektir. Büyük meblağlarda para toplayan bankalar, ekonomide kaynak ayırma konusunda büyük ekonomik güce sahiptir. Ekonomide kaynakların dağılımında gücün bulunması, belirli hizmet ya da mal piyasasında tekeli olmaktan çok daha etkilidir. Ayrıca bankalar bazı şirketlerin

büyümesini hem sağlayıp hem de sınırlandırarak böylece ekonomide varlık ve kaynakların dağılımında orantısızlıklara yol açabilmektedir.

4.1.1. Türk Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Kurumlar

Türkiye'de bankaların gözetim ve denetiminden sorumlu kurumlar Merkez Bankası ve Bakanlık olup, bunlara Hazine ve Maliye Bakanlığı eşlik etmektedir. Dahası, eşgüdüm ve gözetim organı olarak TBB eklenebilir. Denetim ve gözetim, bankanın kuruluşundan tasfiyesine kadar sürmektedir.

Türk bankaları ve özel finans kuruluşlarının düzenlenmesi, gözetimi ve denetimi 31 Ağustos 2000 tarihinde faaliyete başlayan BDDK'nın yetki ve sorumluluğundadır. Önemli bir düzenleyici araç olan TMSF'nin yönetimi de bağımsız bir kurum olarak faaliyet gösteren BDDK tarafından yürütülmektedir. BDDK'nın sorumlulukları ve yetkilerinin Bankalar Kanunu ile uyumlu olması halinde, HM ve TCMB'nin bankacılık sistemini düzenleme yükümlülükleri ve yetkileri bulunmaktadır. Türkiye'de faaliyet gösteren bankalardan oluşan TBB, düzenleyici kurum olarak da finansal sistemde yer almaktadır.¹³⁰

25 Nisan 2001 tarihli ve 4651 sayılı Kanun'da değişiklik yapılması ile son halini alan Merkez Bankası Kanunu'na göre Merkez Bankası'nın görevleri şunlardır: finansal piyasaların istikrarını sağlamak için mali ve para piyasalarının izlenmesi ve döviz piyasalarının düzenlenmesine yönelik tedbirler alınmasıdır. Tüm bunlara ek olarak TCMB, finansal piyasaları izlemek amacıyla bankalardan ve bunların denetim ve düzenlemesi ile görevli kuruluşlardan gerekli tüm bilgileri isteme yetkisine sahiptir.¹³¹

4.1.2. Türk Bankacılık Sektöründe İç Denetim ve İç Kontrol ile İlgili Düzenlemeler

2000 yılında BDDK'nın kurulmasının ardından Türkiye'de bankacılık sektörüne ilişkin birçok düzenleme yapılmış ve uluslararası geçerliliği olan bankacılık düzenlemeleri revize edilerek ülke ve sektör ihtiyaçlarına göre uyarlanmıştır.

¹³⁰ ASLAN, a.g.e., s.55.

¹³¹ ASLAN, a.g.e., s.55.

4.1.2.1. Bankacılık Kanunu

4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun daha detaylı düzenleme gerektiren ve Basel II düzenlemelerine uyum gerektiren bazı ihtiyaçları karşılamaması üzerine yeni bir kanun ve ilgili düzenlemeler hızla uygulanmaya başlanmıştır. Böylece, 19 Ekim 2005 tarihinde kabul edilen ve 1 Kasım 2005 tarih ve 25983 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu yürürlüğe girmiştir.¹³²

Bankacılık Kanunu'nun temel amacı, mali piyasaların güven ve istikrarını, kredi sisteminin etkin işleyişini ve tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasını sağlayacak usul ve esasları belirlemektir.

Kanun'un 3. bölümünde kurumsal yönetime ilişkin maddeler listelenmekte ve düzenlemeler yer almaktadır. 22. madde, kurumsal yönetime ilişkin yapı ve süreçlerin Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)'nın görüşü alınarak Kurul tarafından belirleneceğini belirtmektedir.

23. madde, Yönetim Kurulu'nun görevlerine ilişkindir. Buna göre en az 5 kişiden oluşması gereken Yönetim Kurulu'nun asıl sorumluluğu; mevzuata uygun olarak iç kontrol, iç denetim ve risk yönetimi sistemlerinin oluşturulması, işlerliğinin, yeterliliğinin ve uygunluğunun sağlanması, mali raporlama sistemlerinin güvenliğinin sağlanması, banka içi sorumluluk ve yetkilerin belirlenmesidir.

Denetim Komitesi'nin görev ve sorumlulukları 24. maddede düzenlenmiştir. Denetim ve gözetim faaliyetlerinin yürütülmesinde yönetim kuruluna yardımcı olmak üzere denetim komitesi oluşturulmuştur. Komite en az 2 üyeden oluşmalıdır. Denetim komitesi üyeleri, icrada görevli olmayan yönetim kurulu üyeleri arasından seçilmeli ve nitelikleri yönetim kurulu tarafından belirlenmelidir.

Denetim komitesi, yönetim kurulu adına bankanın risk yönetimi, iç denetim ve iç kontrol sistemlerinin yeterliliğini ve etkinliğini, bu sistemler ile raporlama ve muhasebe sistemlerinin Kanun ve ilgili düzenlemeler çerçevesinde işleyişini ve alınan bilgilerin bütünlüğünü, bağımsız denetim kuruluşlarına ilişkin ön değerlendirmeleri

¹³² “Bankacılık Kanunu (5411 S.K.)”, Resmi Gazete, 25983, 01 Kasım 2005.

yaparak gözetmektedir. Denetim kuruluşlarının faaliyetlerinin düzenli olarak izlenmesinden ve konsolide denetime tabi kuruluşların iç denetim fonksiyonlarının konsolide bir şekilde sürdürülmesi ve koordine edilmesinden sorumludur.

Denetim Komitesi, ihtiyaç duyduğu bilgi ve belgeleri ve ilgili birim ve kurumlardan düzenli raporlar alarak, banka faaliyetlerinin sürekliliğini ve güvenliğini olumsuz yönde etkileyebilecek hususlar ile iç düzenlemelere ve mevzuata aykırı olası hususları ve altı ayı geçmemek kaydıyla denetim faaliyetlerinin sonuçları ve tavsiyelerini yönetim kuruluna bildirmekle yükümlüdür. Ancak, denetim komitesinin yetki, görev ve sorumlulukları ile çalışma esasları ve prosedürleri yönetim kurulu tarafından düzenlenmelidir.

Bankacılık Kanunu'nun 2. kısmı, bankaların iç sistemleri ile ilgilidir:

- 29. madde (İç Sistemlere İlişkin Yükümlülükler) kapsamında bankalar, konsolidasyona tabi tutulacak tüm şube ve ortaklıklarını kapsayacak şekilde, yapılarına ve faaliyetlerine uygun, yeterli ve etkin iç denetim, iç kontrol ve risk yönetimi sistemlerini kurmak ve sürdürmekle yükümlüdür. Oluşturulacak sistemlere ilişkin ana hususlar da Kurul tarafından belirlenmiştir.
- 30. madde (İç Kontrol Sistemi), bankanın yönetim kuruluna bağlı olarak faaliyet gösterecek bir iç kontrol sisteminin kurulmasını ve buna bağlı olarak bankanın sorunsuz çalışmasını sağlayacak risklerin tespit edilmesi, değerlendirilmesi ve yönetimi için gerekli altyapının hazırlanmasını içermektedir.
- 31. madde (Risk Yönetimi Sistemi), yönetim kuruluna bağlı olarak çalışacak ve risk yönetim politikası ve bunların uygulanmasından ve gerektiğinde raporlanmasından sorumlu olacak risk yönetim sistemini tanımlamıştır.
- 32. madde (İç Denetim Sistemi), banka müfettişlerinin, tüm birim, şube ve ortaklıkların mevzuat, iç düzenlemeler, ana sözleşme ve ilkelerinin gerekliliklerine uygunluğunu kontrol etmekten sorumlu olduğunu ifade edilmektedir. İç denetim faaliyetlerinin bağımsız ve tarafsız bir şekilde gerekli özen gösterilerek yürütülmesi, iç denetim raporlarının Kurul

tarafından belirlenen ölçüde hazırlanarak en az üç ayda bir denetim komitesi aracılığıyla yönetim kuruluna sunulması zorunludur.

Yetkili kuruluşlar, Bankacılık Kanunu'nun 3. kısımda tanımlanmış ve bununla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir:

- 33. madde (Bağımsız Denetim Kuruluşları) kapsamında, bağımsız denetim kuruluşlarının faaliyet esasları ilgili meslek kuruluşlarının görüşleri alınarak Kurul tarafından düzenlenmektedir. Ayrıca bağımsız denetim kuruluşları, faaliyetlerinden etkilenen üçüncü kişilerin tazmininden de sorumludur. Bağımsız denetim kuruluşları, denetledikleri bankanın faaliyetlerini tehdit eden durumları kuruma bildirmekle yükümlüdür.
- 34. madde (Derecelendirme ve Değerleme Kuruluşları), düzenlemelerde öngörülen değerlendirme ve derecelendirme faaliyetlerinin, belirlenecek esas ve usullar dahilinde değerlendirme ve derecelendirme kuruluşlarınca yürütüleceğini belirtmektedir.

6. bölümünde ise Kurum tarafından yapılacak denetim ve olası aksaklıklara karşı alınacak önlemler yer almaktadır:

- 65. madde (Denetim) uyarınca; bu Kanun'a tabi tüm kuruluş ve kurumlar Kurum'un denetim ve gözetimine tabidir.
- 66. madde (Konsolide Denetim), Kurum'un konsolide denetim organına atıfta bulunarak, ilgili kuruluş ve kurumların denetlenmek üzere Kanun'a uygun olarak gerekli bilgi ve belgeleri muhafaza etmeleri gerektiğini belirtmektedir.

10. Bölüm, BDDK'a ilişkin düzenlemeleri içermektedir. 4. bölümün yetki, görev ve sorumlulukları düzenleyen 95. maddesinde "Yerinde Denetim ve Gözetim" faaliyetine ilişkin hükümler yer almaktadır. Buna göre; Kanun'a tabi tüm finansal kuruluşların faaliyetlerinin gözetim ve denetimi Kurum'un sorumluluğundadır. Bunun yanı sıra, bağımsız denetim firması raporları da Kurum tarafından alınmalı ve değerlendirilmelidir. Ayrıca, Kurum tarafından talep edilen her türlü belge ve bilginin sağlanması zorunludur.

4.1.2.2. Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik

1 Kasım 2006 tarihinde yayımlanan “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik”, bankaların iç denetim, iç kontrol ve risk yönetimi sistemlerine ilişkin düzenlemeler içermektedir.¹³³

İç sistemler kapsamındaki birimlerin yönetim kuruluna bağlı olarak faaliyet göstermesi zorunludur. İç sistemler görevlisi olarak İcrada görevli olmayan bir iç sistemler görevlisi atanabileceği gibi yönetim kurulu üyelerinden oluşan komiteler veya denetim komitesi kurulabilmektedir.

Yönetim Kurulu'nun sorumlulukları Yönetmeliğin 5. maddesi çerçevesinde belirlenmiştir. Yönetim Kurulu, iç sistemlerin kurulmasından, finansal raporlama ve muhasebe sistemlerinin sağlıklı bir şekilde işlemlerinden, görev ve yetkilerin usulünce tanımlanmasından sorumludur.

Yönetim Kurulu, iç sistem birimlerinin kurulmasını ve etkin bir şekilde çalışmasını sağlamanın yanı sıra, her birinin temel yetkilerini, sorumluluklarını ve görev alanlarını, çelişkiye yer vermeyecek şekilde tanımlamalıdır. Ayrıca, bankanın risk yönetimi strateji ve politikaları ile bunlara ilişkin prosedürlerin yönetim kurulu tarafından yazılı olarak belirlenmesi zorunludur.

Denetim komitesi; yönetim kurulu adına gözetim ve denetim faaliyetlerinde bulunmak üzere icrada görevli olmayan en az iki yönetim kurulu üyesinden oluşmaktadır. Denetim Komitesi'nin görev ve sorumluluklarından bazıları şunlardır:

- Bankanın iç sistemlerinin, muhasebe ve raporlama sistemlerinin işleyişinin ve yönetim kurulu adına üretilen bilgilerin güvenilirliğinin etkinliğinin ve yeterliliğinin gözetilmesi, yönetim kurulu tarafından uygun kurumların seçiminde gerekli ön değerlendirmelerin yapılması ve bu kurumların faaliyetlerini düzenli olarak izlemek, konsolidasyona tabi ortaklıkların iç denetim faaliyetlerinin konsolide olarak esgüdümünü ve sürdürülmesini sağlamak,

¹³³ “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik”, **Resmî Gazete**, Sayı: 26333, (01 Kasım 2006).

- İç denetim biriminin yükümlülüklerini yerine getirmesini izlemek,
- Banka içi politikalar ve uygulama prosedürlerini dikkate alarak alınması gereken eylemler konusunda Yönetim Kurulu'na önerilerde bulunmak,
- İç denetime ilişkin banka içi kurallarını incelemek ve iç denetim sisteminin riskleri kapsayıp kapsamadığını izlemek,
- İç sistemler çerçevesinde birim personelinin kendileriyle doğrudan ulaşabilmesini sağlayacak iletişim kanallarını oluşturmak,
- Üst düzey yönetimden iç sistemlere ilişkin öneri ve görüşlerini almak ve değerlendirilmek,
- Denetim komitesine bağlı birimlerin yöneticilerinin seçimi konusunda Yönetim Kurulu'na önerilerde bulunmak ve görevden alınmaları hakkında görüş vermek,
- İç denetim planlarını gözden geçirmek,
- Müfettişlerin görevlerini tarafsız ve bağımsız bir şekilde yerine getirip getirmediğini izlemek,
- Banka içi ihlallerin raporlanmasını sağlayacak iletişim kanallarının kurulmasını sağlamak,
- İç denetim raporlarında belirlenen hususlarla ilgili olarak üst düzey yönetimi ve bunlara bağlı birimleri tarafından alınan önlemleri izlemek,
- Banka muhasebe uygulamalarının Kanun'a ve ilgili diğer düzenlemelere uygun olup olmadığı çerçevesinde bağımsız denetim kuruluşunun değerlendirmesini gözden geçirmek ve tespit edilen tutarsızlıklar hakkında üst düzey yönetimden gerekli açıklamaları almak,
- Risklerin tespit edilmesi, izlenmesi, kontrol edilmesi ve ölçülmesi için gerekli araç, yöntem ve uygulama prosedürlerini değerlendirmek,
- Bağımsız denetim sonuçlarını, üçer aylık ve yıllık finansal tabloları ve bunlara ilişkin belgeleri, bağımsız denetim raporunu üst düzey yönetim ve bağımsız denetçiler ile birlikte değerlendirmek ve bağımsız denetçinin şüphe duyduğu diğer konuları çözmek.

– İç Kontrol Sistemi

Yönetmeliğin ikinci bölümü iç kontrol sistemini kapsamaktadır. Buna göre; İç kontrol sisteminin amacı, bankanın varlıklarını korumak, faaliyetlerini Bankacılık Kanunu ve ilgili diğer mevzuat, banka iç politika ve kuralları ile bankacılık uygulamalarına uygun olarak etkin ve verimli bir şekilde yürütmek, finansal raporlama sisteminin ve muhasebe bütünlüğünü, güvenilirliğini ve bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini sağlamaktır.

Yönetmeliğin 9. maddesine göre iç kontrol sisteminin amaçlarına ulaşabilmesi için aşağıdaki uygulamaların yapılması beklenmektedir:

- Banka içinde işlevsel görevler ayrımının tesis edilmesi ve sorumlulukların paylaştırılması,
- İç kontrol faaliyetlerinin oluşturulması,
- Etkin işleyen muhasebe ve finansal raporlama sistemleri, bilgi sistemleri ve banka iç iletişim kanallarının kurulması,
- Beklenmedik durum ve acil durum planları geliştirilmesi,
- Bankanın yurt dışı ve yurt içi şubelerini, genel müdürlük birimlerini, konsolide edilecek ortaklıklarını ve tüm faaliyetlerini içerecek şekilde yeniden yapılandırılması,
- Banka iş süreçlerindeki kontrolleri ve iş aşamalarını gösteren iş akım şemalarının oluşturulmasıdır.

İç kontrol faaliyetlerinin kapsamı 14. maddede tanımlanmıştır. Buna göre; faaliyetler için işlem kontroller, muhasebe ve bilgi sistemleri üzerindeki kontroller ve uyum kontrolleri bu çerçevede değerlendirilmelidir. Ayrıca, iç kontrol uygulamalarının öncelikle ilgili işi yapmakla yükümlü personel tarafından uygulanacak şekilde kurgulanmalı ve sonrasında iç kontrol personeli tarafından kontrol sürecinin işletilmesi gerekmektedir. Bu nedenle ilgili personelin risk faktörleri ve bunlara karşı alınabilecek önlemler ile görev ve sorumluluklarının farkında olması sağlanmalıdır.

Operasyonel faaliyetlerin uygulanmasına ilişkin olarak belirlenen kontrol faaliyetleri; fiziki kontrol, yetkilendirme ve onaylama, raporlama, mutabakat ve

sorgulama sağlama ve limitlere uygunluk incelemeleri, aykırılıkların ve aşım takibinden oluşmaktadır.

İç kontrol faaliyetlerinin sürdürölmesi için bir iç kontrol birimi kurulmalı ve yeterli sayıda iç kontrol personeli istihdam edilmelidir. Söz konusu personelin faaliyetlerinin kapsamı kontrol uygulamaları ile sınırlandırılmalıdır.

– İç Denetim Sistemi

İlgili Yönetmelik'te üçüncü bölüm iç denetim sisteminin faaliyetlerine ayrılmıştır. Buna göre, iç denetim sisteminin amacı, üst yönetime banka faaliyetlerinin düzgün bir şekilde yürütölölölöl ve risk yönetimi ve iç kontrol sistemlerinin yeterli ve etkin düzeyde çalıştölöl konusunda güvence vermektir. Bu nedenle; bankaların yurt dışı ve yurt içi şubeleri ve genel müdürlük birimleri dahil olmak üzere tüm faaliyetlerinin riske odaklı bir yaklaşım kapsamında düzenli ve koşulsuz olarak denetlenmesi gerekmektedir. Belirlenen olası risk faktörlerinin ortadan kaldırılması ve tekrarlanmalarının önlenmesine yönelik öneri ve görüşler yönetimin uygun kademelerinin dikkatine sunulmalıdır.

Bankaların iç denetim birimlerinde; bankanın faaliyetlerinin yapısına, büyüklölölüne ve risk düzeyine bağılı olarak, yasal düzenlemelerle sağılanan denetim hizmetlerinin sürekli olarak sağılanabilmesi için yeterli sayıda personelin görev alması gerekmektedir.

İç denetim birimi başkanının en az 7 yıllık bankacılık tecrübesine sahip olması ve denetim faaliyetlerinin uygulama prosedürleri ve politika ile iç denetim planları kapsamında yürütölölmesini sağılaması gerekmektedir. Ayrıca denetim komitesi veya yönetim kurulunun talebi üzerine iç denetimin amacına uygun olarak özel incelemeler yapmaktan da sorumludur.

Yönetmelik'in 25. maddesine göre, bankaların riske dayalı ve dönemsel iç denetim faaliyetleri; iç denetim planının hazırlanması ve yürürlölölge konulması, sonuçlarının iç denetim birimi yönetimine, ilgili birim yönetimine ve iç sistemin ilgili çalışanına, denetim komitesine, denetim komitesi aracılığıyla yönetim kuruluna

sunulması ile ilgili birim yönetimleri tarafından alınan tedbirlerin denetim raporları çerçevesinde izlenmesini kapsamaktadır.

Etkin bir iç denetim sistemi, bankanın maruz kaldığı riskler ve ilgili kontrollerin dikkate alınarak öncelikli alanların, dikkat edilmesi gereken detayların ve gözden geçirme sıklıklarının belirlenmesi olarak tanımlanmıştır. Her yıl itibarıyla risk değerlendirmelerinin yapılması beklenmektedir. İç denetim birimi başkanı, uygunluğunu onaylamak için risk değerlendirmelerini ve değişiklikleri gözden geçirmelidir.

27. madde uyarınca, yıllık iç denetim planı, iç denetim birimi tarafından hazırlanmakta ve yönetim kurulu onayı ile uygulanmaktadır. Gerektiğinde plan güncellenerek iç sistemler sorumlusuna sunulmalı ve yönetim kurulu onayı alınarak uygulamaya konulmalıdır.

Müfettişler, denetim önerilerini ve bulgularını içeren denetim raporlarını en kısa sürede ilgili taraflara paylaşmak ve yönetim kurulu ile denetim komitesine iletmekle yükümlüdürler.

İç denetim birimi başkanı, en az üç ayda bir, iç denetim fonksiyonu tarafından gerçekleştirilen çalışmalar hakkında denetim komitesine bir rapor sunmalı ve bunu denetim komitesi ile değerlendirmelidir. Bu arada, denetim komitesi en geç 10 iş günü içinde yönetim kuruluna bir rapor sunmak zorundadır.

Müfettişler denetim bulgularına ilişkin gelişmeleri takip etmelidir. İlemler faaliyetleri ve değerlendirme sonuçları, denetim komitesine havale edilmek üzere iç denetim birimine raporlanmalı ve bu raporlar gelecekteki iç denetim planlarında dikkate alınmalıdır.

İç denetim birimleri, yeni hizmetler, ürünler, uygulama prosedürleri ve politikalar hakkında tavsiyelerde bulunabilir. Ancak verilen danışmanlık hizmetleri, kapsam içindeki hususların onaylandığı anlamına gelmemektedir.

– Risk Yönetim Sistemi

Risk, bir kurumun hedeflerine ulaşmasını engelleyen herhangi bir olay veya durumdur. Risk, gelecekte meydana gelebilecek olası sorunları, tehditleri ve tehlikeleri ifade etmektedir. Risk yönetimi ise, kurum hedeflere ulaşılmasını olumsuz yönde etkileyebilecek her türlü riski tanımlayan, bunların gerçekleşme olasılıklarını ve olumsuz etkilerini ölçen ve uygun iç kontrol yöntemleriyle hafifleten sistematik bir yönetim şeklidir.¹³⁴

Bu süreç, risklerin tanımlanması ve ölçülmesi, risk yönetimi politikasının oluşturulması ve uygulanması ve risklerin analizi, raporlanması, onaylanması, araştırılması, izlenmesi ve denetlenmesine yönelik aşamalarından oluşmaktadır.

BDDK'nın Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmeliğinin 31. maddesinde; risk yönetim sistemi ile ilgili olarak aşağıdaki ifade yer almaktadır;

"Risk yönetim sisteminin bir parçası olarak, bankaların risk yönetimi politikalarını Yönetim Kurulu tarafından belirlenen esaslar çerçevesinde oluşturmaları, uygulamaları ve raporlamaları gerekmektedir. Risk yönetimi faaliyetleri, Yönetim Kurulu'na bağlı görev yapacak risk yönetimi birimi ve personeli tarafından yürütülür."

Bankanın risk yönetim sistemi idari açıdan bağımsız olarak organize edilmiştir. Risk tanıma ve değerlendirme fonksiyonları, öncelikle risk yönetim sistemi çerçevesinde çalışan risk yönetimi grubu tarafından yürütülmektedir. Banka iş akışının bir parçası olan risklerin etkin bir şekilde tespit edilmesi, tanımlanması ve değerlendirilmesi sürecinde, iç kontrol ve risk yönetimi grubu üyelerinin etkileşimi, Yönetim Kurulu tarafından belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde sağlanmaktadır. Müfettişler gerektiğinde yasal ve operasyonel riskler başta olmak üzere özellikli alanlardaki riskleri de değerlendirir.

Banka bünyesinde üst düzey risk komitesi, bankanın uygulayacağı risk yönetimi strateji ve politikalarının konsolide ve konsolide olmayan bazda

¹³⁴ Meryem FİKİRKOCA, **Bütünsel Risk Yönetimi**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003, s.25.

hazırlanmasından, Yönetim Kurulu onayına sunulmasından ve uygulamaların gözetiminden sorumludur. Üst düzey risk komitesi, iç denetim sisteminin devamlılığından sorumlu bir yönetim kurulu üyesinin başkanlığında, aktif pasif yönetimi komitesi başkanı, kredi komitesi başkanı ve konsolidasyona tabi kuruluşların üst düzey risk komitelerinin veya benzeri organlarının başkanından oluşmaktadır.

Banka ve kontrol ettiği bağlı istirakler grubunun maruz kaldığı tüm riskler, risklerin belirlenmesi ve değerlendirilmesinde konsolide bazda dikkate alınmaktadır. İç kontrol süreci, bankanın kontrol ettiği tüm konsolidasyon kuruluşları ve karşılaştıkları riskleri kapsar.

Banka işletmelerinin karşılaştığı risk türleri olan likidite riski, piyasaya ilişkin likidite riski, kredi riski, transfer riski, ülke riski, işlemin sonuçlandırılması öncesi oluşan risk, işlemin sonuçlandırılmaması riski, piyasa riski, fonlamaya ilişkin likidite riski, mevzuata ilişkin yetersiz bilgi riski, operasyonel risk, itibar riski gibi riskler banka üst düzey yönetimi ile birlikte bankanın risk yönetim merkezi tarafından belirlenmektedir.

4.1.3. Türk Bankacılık Sektöründe Denetim-Basel Yaklaşımı

– Basel I'in Türk Bankacılık Sistemine Etkisi

1988 yılında kabul edilen Basel I kriterleri 1989 yılında Türkiye'de imzalanmış olmasına rağmen, ancak 1992 yılı sonundan itibaren tam olarak uygulanabilmiştir. Sermaye yeterlilik oranının 1989'da %5, 1990'da %6, 1991'de %7 ve 1998'de %8 olarak varsayıldığı, üç yıllık aşamalı bir süreci içeren kurallar getirilmiştir. Ayrıca bankacılık sektörünün kurumsal ve yasal düzenlemelerin değişen uluslararası normlara ve koşullara uyumlu hale getirilmesi için de önemli adımlar atılmıştır.

Basel I kriterlerinin Türkiye'de uygulanmasıyla birlikte bankaların risk kültürü oluşturmaları ve finans kuruluşlarının iş almaları, banka sahipleri ve yöneticilerinin

bakış açılarının yeni düzenlemeler doğrultusunda geliştirilmesi, teknoloji yatırımlarının tamamlanması, personel eğitimi gibi konular daha önemli hale gelmiştir.¹³⁵

– Basel II’nin Türk Bankacılık Sistemine Etkisi

Mart 2003'te BDDK, çeşitli bankalarda risk yönetiminden sorumlu üst düzey yöneticileri ve yetkililerinin katılımıyla TBB bünyesinde Basel II Yönlendirme Komitesi'ni kurmuştur.¹³⁶

Türkiye, kredi ve operasyonel riski ölçmek için standartlaştırılmış ve basit yaklaşımlar kullanarak 2008 yılında aslında Basel II kriterlerine geçmiştir. Fakat Türk bankacılık sektörü uzun zamandan beri ana çalışma alanları dışında iş yaparak yüksek kâr elde etmeye alışmış olduğundan hedeflenen tarihte uygulamaya konulabilmesi mümkün olmamıştır.¹³⁷

Türkiye, 1 Temmuz 2012'den bu yana Basel II standardını tam olarak uygulamıştır ve kredi riskinin ölçülmesinde derecelendirmeye dayalı standart bir yöntem uygulamaktadır.

– Basel III’ün Türk Bankacılık Sistemine Etkisi

2008 yılında başlayan küresel krizin etki ve maliyetlerini en aza indirmek amacıyla yayımlanan Basel III kriterleri, genel olarak bankacılık operasyonlarını önemli ölçüde etkilemiştir. 2008 Dünya Krizi'nden sonra oluşturulan Basel III kriterleri, bir bankanın elinde bulundurması gereken sermaye miktarına değinmekle kalmamakta, aynı zamanda yeni düzenlemeler getirmektedir.

Türk bankacılık sisteminin Basel III kriterlerinin getirdiği düzenlemelere çok yüksek düzeyde uyum sağlamanın arkasında 2001'de bankacılık krizinden çıkarılan dersler ve sistemin etkin disiplini ve yeniden yapılandırılması yatmaktadır.¹³⁸

¹³⁵ Oğuz YILDIRIM, “Türk Bankacılık Sisteminde Basel Kriterleri“, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt.52, Sayı.609, Kasım 2015, s.12.

¹³⁶ Kerem ALKİN ve Esin OKAY, **Türkiye’de Kobi’lerin Basel II’ye Uyum Süreci ve Öneriler**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2008, s.34.

¹³⁷ YILDIRIM, a.g.e., ss.15-16.

¹³⁸ YILDIRIM, a.g.e., s.18.

4.2. Rus Bankacılık Denetim Sistemi

Bankacılık faaliyetlerinin devlet tarafından düzenlenmesi ihtiyacı, önemi özellikle devlet ekonomisinde kriz olaylarının gelişimi döneminde artan birçok neden ile ilişkilidir.

Bankacılık denetiminin yasal temeli, tüm bankacılık denetimi sisteminin birliğini sağlar ve genel yapıya organik olarak entegre edilmiş ayrı bir bağımsız unsurdur. Hukuki dayanak, her şeyden önce, denetimin konularını ve kapsamını, denetimi uygulayan organların görev ve haklarını tanımlayan yasal düzenlemeleri içerir. Ayrıca, denetim konusu ve nesnesinin hak ve yetkilerini düzenleyen yasal düzenlemeleri de içerir.

Rusya Federasyonu'nda, Rusya Bankası, bankacılık faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi için tek organ olarak yasal olarak onaylanmıştır. Düzenleyici işlevler, RMB Bankacılık Denetleme Komitesi aracılığıyla gerçekleştirilir; bu amaçla Komite, her bir bankacılık denetimi türüne özgü belirli bir dizi görevi çözmede uzmanlaşmış alt bölümler oluşturmuştur.

4.2.1. Rusya Federasyonu Merkez Bankası

Rusya Bankası'na ilişkin düzenleme, Rusya Federasyonu tarafından yayınlanan Federal Kanun ile gerçekleştirilmiştir (Rusya Federasyonu Merkez Bankası'na İlişkin Federal Kanun). Buna göre; RMB, Rusya Anayasası, söz konusu Federal Kanun ve diğer federal kanunlara göre faaliyet göstermektedir. RMB'nin bağımsızlığı Federal Kanun ile garanti altına alınmıştır. Banka'nın mali anlamda bağımsızlığına Kanun'da doğrudan atıfta bulunulmuş olup sermayesi 3 Milyar Ruble'dir.¹³⁹

4.2.2. Rusya Federasyonu Merkez Bankası'na İlişkin Federal Kanun

Söz konusu Kanun'a göre RMB'nin kar hedefi bulunmamaktadır. Asli görevleri ise şunlardır:

- Ruble'yi korumak ve istikrarını sağlamak,

¹³⁹ Rusya Federasyonu Merkez Bankası'na İlişkin Federal Kanun, Bölüm II, Madde 10.

- Rusya Federasyonu Bankacılık Sistemi’ni korumak ve güçlendirmek,
- Ödemeler sisteminin etkin ve kesintisiz olarak çalışmasını sağlamak.

Para politikasını belirlemek, takas işlemlerini gerçekleştirmek, nakit para basmak, son kredi makamı olmak ve uluslararası rezervleri yönetmek gibi asli merkez bankacılığı unsurlarının yanı sıra, Rusya’da bankacılık operasyonlarının yönetilmesi, kredi kuruluşlarının ve bankacılık sisteminin gözetimi, bankacılık muhasebe ve raporlama standartlarının belirlenmesi sorumluluğu da RMB’nindir.

RMB, Rusya Federasyonu Duma Federal Meclisi’ne karşı sorumludur. Rusya Devlet Başkanı’nın önerisi üzerine RMB Başkanı atanır ve görevden alınmaktadır.

Kanun’un 7. maddesi ile RMB’ye tüm Rusya Federasyonu’nda esas kabul edilecek düzenlemeleri yapma yetkisi verilmiştir. Düzenlemelere ilişkin uygulama kurallarını belirleme konusunda da RMB yetkili kılınmıştır.

Yönetim Kurulu tarafından doğrudan yapılan düzenlemeler dışındaki düzenlemeler RMB’nin yayın organı olan RMB Bülteni’nde yayımlandıktan 10 gün sonra yürürlüğe girmektedir.

Ulusal Bankacılık Kurulu RMB’nin bütünleşik organı olarak oluşturulmuş olup RMB Başkanı da dahil olmak üzere 12 üyeden teşkil edilmiştir. RMB Başkanı dışındaki Kurul üyeleri tam zamanlı olarak görev yapmamakta ve maaş almamaktadır. Kurul’un kararları en az 7 üyenin aynı yöndeki kararına bağlı olarak alınmaktadır. Oyların eşit olması halinde ise Kurul Başkanı’nın oyu 2 oy olarak değerlendirilmektedir.

RMB Başkanı 4 yıllık bir süre ile görevine atanmaktadır. Atama kararı Duma’da ve oy çokluğu ile alınmaktadır. Başkan’ın en fazla 3 ardışık dönem görev yapma imkanı bulunmaktadır.

Kanun’un 10. bölümünde RMB’nin bankacılık düzenlemeleri ve gözetimi ile ilgili faaliyetlerine yer verilmektedir.¹⁴⁰ Buna göre;

¹⁴⁰ Rusya Federasyonu Merkez Bankası’na İlişkin Federal Kanun, Madde 56.

- 56. maddede RMB'nin bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve gözetiminden sorumlu olduğu belirtilmektedir. Buna bağlı olarak RMB tarafından, kanunlar ve zorlayıcı düzenlemelere uyum konusunda düzenli olarak gözetim faaliyeti sürdürülmelidir. Bankacılık düzenlemeleri ile gözetiminin temel amacı olarak Rusya bankacılık sisteminin ve mudiler ile kredi veren tarafların çıkarlarının korunması ön plana çıkmaktadır. Federal kanunlar ile belirlenen durumlar dışında Rusya Bankası tarafından kredi kuruluşlarının günlük faaliyetlerine müdahale edilmemesi esastır.

Kanun ile üstlenilen gözetim faaliyeti, RMB'ye bağlı olarak çalışan Bankacılık Gözetim Komitesi tarafından yerine getirilmelidir. Bankacılık Gözetim Komitesi'nin yapısı ise Yöneticiler Kurulu tarafından onaylanmalıdır. Komite Başkanı, RMB Başkanı tarafından, Yöneticiler Kurulu üyeleri arasından seçilmektedir.

- 57. madde uyarınca RMB tarafından kredi kuruluşları ile bankacılık grupları tarafından uyulması zorunlu olan kurallar belirlenmektedir. Bu kurallar bankacılık faaliyetlerinin yürütülmesi, muhasebe işlemleri, mali raporlama, iç kontrol yönetimi ve veri saklama konularını içermektedir.

RMB tarafından kredi kuruluşlarından sağlanan verilerin ve bilginin teyidinin talep edilmesi mümkündür. Konsolide mali rapor üreten kuruluşlardan, yürütülen faaliyetlere ilişkin veri ve bilgi talep edilerek konsolide verilerin doğrulanması yapılabilecektir.

RMB, Rusya bankacılık sistemine ilişkin verileri toplama ve yayınlama hakkına sahiptir. Bu hüküm Rusya Federal Hükümeti'nin talebi üzerine uluslararası finans kuruluşları ile paylaşılacak verileri de içermektedir.

- 58. maddeye göre, bankaların sürdürmekte olduğu her türlü uygunsuz faaliyetin sonlandırılması ve bunlara ilişkin bilgilerin RMB tarafından talep edilmesi mümkündür. RMB tarafından Federal Kanunlar kapsamında olmayan bir talepte bulunulması imkanı bulunmamaktadır.

- 59. maddede, kredi kuruluşlarının lisans almasına, lisanslarına geçici olarak el koyulmasına veya lisanslarının iptal edilmesine RMB tarafından karar verilmesi hükmüne bağlanmıştır.

- 60. madde uyarınca, kredi kuruluşunda çalışan genel müdür ve yardımcıları, finansal işler sorumlusu, yönetim kurulu üyeleri gibi görevlerin gerektirdiği özelliklerin belirlenmesinden RMB sorumludur.

- 61. maddede, herhangi bir ilişkiye istinaden bir kredi kuruluşunun hisselerinin en az %1'ine sahip olunması halinde RMB'ye bilgi verilmeli, bu oran %20'yi aştığında ise RMB'nin onayı alınmalıdır.

- 62. maddeye göre, bir kredi kuruluşunun istikrarlı şekilde faaliyet gösterebilmesi için RMB'nin belirlediği standartlar bulunmaktadır:

- 1) Yeni kredi kuruluşları için asgari başlangıç sermaye tutarı, faaliyet göstermekte olan kredi kuruluşları için yeni iştirak edinmeleri veya şube açmaları için asgari sermaye tutarı,

- 2) Bir kredi kuruluşunun sermayesi içerisinde yer alabilecek azami maddi duran varlık tutarı,

- 3) Müşteri veya ilişkili müşteriler bazında azami risk tutarı,

- 4) Azami kredi riski,

- 5) Kredi kuruluşları için likidite oranları,

- 6) Sermaye yeterlilik oranı,

- 7) Kur, faiz ve diğer mali riskler,

- 8) Riskler için asgari karşılık tutarı,

- 9) Diğer kurumların satın alınmasında kullanılabilecek fon miktarı,

- 10) Grup firmaları ve hissedarlara kullandırılacak azami kredi tutarları.

Bu maddenin 1. paragrafında belirlenmiş olan zorunlu standartlar RMB tarafından bankacılık grupları için kullanılabilir.

- 63. maddede; bir kredi kuruluşunun şube açma, yurtdışında veya ülkede iştirak edinme gibi faaliyetleri için gerekli sermaye tutarının RMB'nin düzenlemelerine bağlı olduğu ifade edilmektedir.

- 64. maddeye göre, bir kredi kuruluşunun belirli bir müşteri veya risk grubuna kullandırabileceği azami kredi tutarı sermayesinin %25'i ile sınırlandırılmıştır. Kredi tutarının hesaplanmasında, kredi kuruluşu tarafından borçluya veya risk grubuna kullandırılan gayrinakdi krediler de dahil edilmelidir.

- 65. maddede, azami kredi riskinin, büyük kredilerin toplam tutarının sermayeye oranı olarak takip edilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Yüksek kredi riskleri, sermaye tutarının %5'ini aşan kredilerdir. Azami kredi risk tutarı sermayenin 8 katını aşmamalıdır. RMB tarafından yüksek kredi risklerinin kayıtları tutulmalıdır.

- 66. maddede; likidite oranlarının hesaplanmasında, kredi kuruluşunun varlıklarının yükümlülüklerine oranının yanı sıra, likit varlıklarının yükümlülüklerine oranı da dikkate alınmalıdır.

- 67. maddeye göre; sermaye yeterlilik oranı; kredi kuruluşunun sermayesi ile risk ağırlıklı aktifleri arasındaki orandır.

- 68. madde uyarınca, RMB, kredi kuruluşlarının yabancı para, faiz ve diğer mali riskleri ile ilgili açık pozisyon kuralları ile muhasebe prosedürlerini belirlemeye yetkilidir.

- 69. maddede RMB'nin federal kanunlara uygun olarak faiz, döviz ve diğer mali riskler için gerekli vergi öncesi karşılık hesaplama prosedürünü ve karşılık oranını belirlemesi gerekmektedir.

- 70. madde, bir kredi kuruluşunun, başka bir kurumun hisselerine yatırım yapması halinde, bu hisselerle yapılan yatırım tutarının da kredi kuruluşunun sermayesinin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bir kredi kuruluşunun başka bir kurumun hisselerini almak için kullanabileceği tutar, kendi sermayesinin %25'ini aşmamalıdır.

- 71. maddeye göre; bir kredi kuruluşunun kendi hissedarlarına kullanılabileceği kredilerin azami tutarı sermayesi ile sınırlıdır ve bu oran %50'yi aşamaz.

- 72. maddede; RMB tarafından kredi kuruluşunun sermayesinin hesaplanmasında uluslararası düzenlemelerin, kredi kuruluşları ve meslek birlikleri ile yapılan görüşmelerin dikkate alınması hususuna yer verilmiştir.

RMB tarafından farklı kredi kuruluşları için farklı oranlar hesaplanmasına karar verilebilmesi mümkündür. RMB tarafından hesaplama yöntemlerinde yapılan değişiklikler, kullanılmaya başlamadan en az 1 ay önce duyurulmalıdır. Ayrıca, bir kredi kuruluşunun sermayesini hesaplayabilmek için RMB, RMB'nin kanunları ile düzenlenen yöntemleri kullanmaktadır.

Kredi kuruluşunun sermaye tutarı Kredi Kuruluşları için Tasfiye Hakkındaki Federal Kanun'a uygun olmalıdır.

- 73. maddeye göre; RMB tarafından kredi kuruluşlarının denetim ve gözetimi sürdürülecektir. Buna göre, belirlenmiş olan düzenlemelere uygun hareket etmeyen kredi kuruluşlarına, bu Kanun kapsamında yaptırımlar uygulanabilecektir. Denetim çalışmaları RMB tarafından veya RMB'nin görevlendireceği bir dış denetim firması tarafından gerçekleştirilebilecektir.

RMB tarafından yetkilendirilen denetçinin kredi kuruluşunun mali kayıtlarını ve diğer dokümanlarını inceleme, bunun yanı sıra, kopyalarını temin etme hakkı bulunmaktadır. Yapılacak denetimler için belirlenecek yöntem Yönetim Kurulu yetkisindedir.

Yapılacak olan denetimler, denetim yılı ve öncesindeki 5 yıllık dönemi kapsayabilecektir.

- 74. maddede; RMB tarafından yapılan düzenlemeler ile Federal Kanunlara uygun hareket etmeyen kredi kuruluşlarına para cezalarının yanı sıra, 1 yıla kadar faaliyetten men cezası verilebileceği karara bağlanmıştır.

Söz konusu aksaklığın giderilememesi ve bankacılık sektörünü tehdit etmeye devam etmesi halinde ise RMB tarafından uygulanabilecek yaptırımlara yer verilmiştir. Buna göre:

- 1) Sermayenin %1'ine kadar para cezasına çarptırmak,
- 2) Kredi kuruluşundan mali tedbirler alınmasını istemek, gerekirse varlık kompozisyonunun değiştirilmesi önermek, ayrıca üst düzey yöneticilerin değiştirilmesi talep etmek,
- 3) Zorunlu standartların sağlanabilmesi için azami 6 aylık süre tanınması,
- 4) Kredi kuruluşunun bankacılık operasyonlarının 1 yıla kadar bir süreyle askıya alınmasının yanı sıra, şube açma izninin de 1 yıla kadar dondurulması,
- 5) Kredi kuruluşunu yönetmek üzere 6 aylık bir süre ile yönetici atanması ve bu yöneticilerin yetkilerinin RMB düzenlemeleri ve Federal Kanunlar çerçevesinde düzenlenmesi,
- 6) Kredi kuruluşunun, RMB tarafından belirlenmiş düzenlemeler çerçevesinde çözünebilirlik uygulamalarına uygun hareket edememesi durumunda, kredi kuruluşunun yeniden organizasyonuna izin verilmez,
- 7) Kredi kuruluşunun sahibi ve hissedarlarına gerekli sermayenin konulması ve sermaye yeterlilik oranının beklenen seviyeye çıkarılması için gerekli önerilerde bulunmak ve tedbirlerin alınmasının sağlanması,

8) 1 yıla kadar varan bir süre için mevduat hesaplarına ödenebilecek azami faiz oranlarına sınır getirilebilecektir. Bu uygulama sadece müşterilere yapılan faiz ödemelerini değil, faiz dışı ödemeleri de kapsamına almaktadır.

RMB tarafından bu Kanun uyarınca, bir kredi kuruluşunun faaliyet lisansının iptal edilmesi mümkündür. Buna yönelik olarak prosedür RMB tarafından belirlenerek uygulanır.

- 75. maddeye göre; RMB tarafından kredi kuruluşlarının faaliyetleri takip edilerek mudilerin ve kreditorlerin hakları ile Rusya bankacılık sisteminin istikrarının korunması sağlanmalıdır.

- Olumsuz koşulların ortaya çıkması durumunda RMB tarafından 74. madde hükümleri uygulanarak kredi kuruluşlarının mali açıdan uygun seviyeye getirilmesi gerekmektedir.

- 76. madde uyarınca; mudilerin ve kreditorlerin haklarını koruyabilmek adına RMB tarafından gerek görülen kredi kuruluşuna temsilci ataması yapılabilir. Söz konusu temsilcinin yetkileri Federal Kanunlar ile RMB tarafından yapılan düzenlemeler ile belirlenmiştir.

Temsilcinin faaliyet gösterdiği süre boyunca, kredi kuruluşu, RMB'nin onayı ile federal kanunlar ile Bankalar ve Bankacılık İşlemleri ile ilgili kanun çerçevesinde işlemler gerçekleştirebilir.

- 11. Bölüm'de, RMB'nin kredi kuruluşları ile ilişkileri düzenlenmiştir. 77. maddede RMB'nin kredi kuruluşları ve diğer meslek örgütleri ile birlikte önemli düzenlemeler konusunda birlikte hareket etmekte, bankacılık ile ilgili düzenlemeler konusunda teklifler ve açıklamalar yapılmaktadır.

- 78. madde uyarınca RMB tarafından, kredi kuruluşlarından temsilcilerin de katılımıyla bankacılığa ilişkin çeşitli konularda çalışma grupları oluşturulması mümkündür.

- 79 numaralı maddede RMB tarafından güvence verilmediği sürece kredi kuruluşlarının yükümlülüklerinden sorumlu tutulamayacağı, kredi kuruluşlarının da benzer bir güvenceyi vermedikleri sürece RMB'nin yükümlülüklerinden sorumlu tutulamayacakları belirtilmektedir.

4.2.3. İç Denetim Yapılanmasına İlişkin Düzenleme

Rusya Bankası tarafından yapılan düzenlemede iç kontrol faaliyetlerinin temel uygulanma nedenleri şu şekilde ifade edilmektedir:¹⁴¹

- Mali ve ekonomik aktivitelerin etkinliği ve üretkenliği ile aktif-pasif yönetiminin etkinliğinin sağlanması ve banka risklerinin yönetilmesi,
- Mali kayıtlar ile muhasebe işlemlerinin doğruluğunun ve bilgi sistemlerinin güvenli faaliyet göstermesinin sağlanması,
- İç düzenlemelerde kamu otoritesi ve bağlayıcı diğer otoritelerin düzenlemelerine yer verilmesinin sağlanması,
- Bankanın ve personelinin etik kurallar ve yasal düzenlemeler çerçevesinde faaliyet göstermesinin sağlanması.

İç denetim uygulamaları, bankacılık faaliyetlerinin yasalar çerçevesinde sürdürülmesini temin etmenin yanı sıra, bankacılık gruplarının da bütüncül ve etkin risk yönetimi sistemlerine sahip olmasını temin etmek durumundadır.

Federal Kanun'un ilgili maddeleri uyarınca kredi kuruluşlarının yönetmeliklerinde iç kontrol organizasyon yapısı ile yetkilerine yer verilmelidir. Ayrıca, yönetim kurulu ile diğer organların yetkileri belirginleştirilerek sorumluluk alanları da tespit edilmiş olmalıdır.

¹⁴¹ Regulations of the Central Bank of Russia No. 242-P of December 16, 2003 for the Organization of Internal Control in Credit Organizations and Banking Groups, ss. 2-9.

RMB'nin düzenlemesi uyarınca iç denetim sistemi aşağıdaki koşulları sağlamalıdır:

- Yönetim kademeleri tarafından uygulanan kontrol faaliyetlerinin gözetimi,
- Bankanın risklerinin ve risk değerlendirme sistemlerinin değerlendirilmesi,
- Yetkilerin belirlenmesi,
- Bilgi akışının sağlanması ve bilgi sistemlerinin güvenliğinin temin edilmesi,
- İç denetim faaliyetlerinin kredi kuruluşunun faaliyetleri çerçevesinde ve yasal düzenlemelere uyum konusunda düzenli olarak değerlendirilmesi ve eksikliklerin giderilmesi konusunda zamanında önlemlerin alınması.

Bankanın risk yönetim sistemleri üzerinde belirlenmiş olan prosedürler kapsamında düzenli olarak kontrol faaliyetleri sürdürülmelidir. Risklerin değerlendirilmesi aşamasında bankanın özellikleri dikkate alınmalı, ayrıca bankayı etkilemesi muhtemel dış faktörlere de yer verilmelidir. Yapılan değerlendirmeler bankanın risk düzeyi hakkında gerekli bilgilendirmeyi sağlayacak nitelikte olmalı ve konsolide bazda gerçekleştirilmelidir. Ayrıca, bankanın faaliyetleri ve işlemleri ile ilgili yetki düzeyleri ve bunlara ilişkin kontrol uygulamaları da belirlenmiş olmalıdır.

İç denetim sisteminin düzenli olarak gözetimi için etkin bir sistem kurulmalıdır. İç denetim faaliyetlerinin etkin olarak sürdürüldüğü konusunda güvence verebilecek fonksiyonlar oluşturularak değerlendirme yöntemleri dokümante edilmelidir. Gözetim ve değerlendirme ilgili yönetim kademeleri ile birlikte, tüm personelin sorumluluğunda olmalıdır. Yapılacak raporlamaların dönemleri ile muhatapları belirlenmelidir.

İç denetim sisteminin organizasyon yapısı ve amaçları dokümante edilmelidir. Faaliyetlerin ulusal düzenlemeler çerçevesinde yürütülmesini sağlayacak standartlara ve yöntemlere ilgili dokümanlarda yer verilmelidir. Ayrıca, iç denetim biriminin organizasyon yapısındaki yeri, sorumluluğu ve bağlı olduğu yönetim kademesi de belli

olmalıdır. İç denetim birimi, yapılan çalışmalar sonucunda elde ettiği sonuçları ilgili yönetim kademesine sunmalıdır.

İç denetim birimi, iç kontrol faaliyetlerinin etkinliğinden sorumludur. Ayrıca, mevcut uygulamaların ve yöntemlerin, bankanın risklerini kapsadığını ve uygulanan yönetim prosedürlerinin de bu çerçevede yeterliliğini kontrol etmelidir. Ayrıca, bilgi sistemleri ile ilgili kontrol faaliyetleri de gerçekleştirilmelidir.

İç denetim biriminin görevleri arasında uyum kontrollerinin gerçekleştirilmesi ve iç denetim ile ilgili süreç ve prosedürlerin incelenmesi de bulunmaktadır. Bu çerçevede, kontrol faaliyetlerinin yasal düzenlemelere uygun olarak sürdürüldüğü teyit edilmelidir.

İç denetim biriminin bağımsızlığının sağlanması gerekmektedir. İç denetim birimi yönetim kurulu veya yönetim kuruluna karşı sorumlu bir üst düzey yöneticiye bağlı olarak faaliyet göstermelidir. Yapılan çalışmaların raporlaması konusunda bağımsız olmalı ve belirlediği standartlar çerçevesinde raporlama gerçekleştirmelidir. Bununla birlikte, bağımsız denetime tabi tutulması gerekmektedir.

İç denetim faaliyetleri bankacılık faaliyetlerinin dışında yer almalıdır. İcra amaçlı görevler üstlenmemeleri gerekmektedir. İç denetim biriminin bağımsızlığı ve ortaya çıkacak anlaşmazlıklar durumunda banka yönetim kurulu tarafından alınacak aksiyonlar, yönetmelik çerçevesinde belirli standartlara oturtulmalıdır.

İç denetim sistemi tarafından asgari olarak kapsama alınması gereken hususlar ise şunlardır:

- Muhasebe politikaları,
- Risk yönetimi,
- Kredi ve mevduat politikaları,
- İlişkili kişilerin kredilendirilmesi,
- Hesap açma ve kapama işlemleri,
- Faiz politikası,
- Nakden ve hesaben ödemeler,

- Parasal işlemler,
- Yabancı para işlemlerin gerçekleştirilmesi,
- Menkul kıymet işlemleri,
- Banka garantilerinin düzenlenmesi,
- Kara para ile mücadele uygulamaları,
- Bilgi sistemlerinin güvenliğinin sağlanması.

4.2.4. Rus Bankacılık Sektöründe Denetim-Basel Yaklaşımı

Rusya'da bankacılık denetimi, dünya bankacılık sistemlerinin çoğu tarafından takip edilen ve etkin bankacılık denetimi için ön koşul olarak tanımlanan¹⁴², genel kabul görmüş Basel ilkeleri temelinde yürütülmektedir.¹⁴³

- Basel I'in Rus Bankacılık Sistemine Etkisi

Rusya'da ilk kez Basel Anlaşmaları, RMB'nin 30 Nisan 1991 tarih ve 1 No'lu "Ticari Bankaların Faaliyetlerini Düzenleme Usulü Hakkında" yönergesinde Basel I'in ortaya çıkışı ile bağlantılı olarak yansıtılmıştır (belge 1 Nisan 2004'te geçersiz hale gelmiştir).

Rusya Bankası'nın 16 Ocak 2004 tarih ve 110-I sayılı "Bankaların Zorunlu Oranları Hakkında" talimatına göre, bankaların sermaye yeterliliği rasyosuna günlük olarak uymaları ve gerektiğinde Rusya Bankası'nın bölge şubesini, ihlal edildiğine dair gerçeklerin varlığı hakkında zamanında bilgilendirmeleri gerekmektedir. 110-I sayılı Talimatın müteakip değişiklikleriyle birlikte yürürlüğe girmesinden sonra, RMB, sermaye yeterliliğini değerlendirme metodolojisini Basel I ve ardından Basel II'nin gerekliliklerine yaklaştırmayı amaçlayan sert önlemler almıştır.¹⁴⁴

İlk kez, RMB, 1998 yılında uluslararası standartların gerekliliklerini karşılayan asgari miktarda sermaye belirlemiştir. Ancak, 1998 mali krizinin ardından Rus bankacılık sisteminin karşılaştığı zorluklar ve ardından gelen iflaslar, bu

¹⁴² Russian Journal of Money and Finance, "Banking supervision: what should it be?", Sayı.4, 2007, ss.7-19.

¹⁴³ Bank of Russia Bulletin, "Methodology of the Basic Principles for Effective Banking Supervision of the Basel Committee on Banking Supervision", Sayı.23, 2002.

¹⁴⁴ On the mandatory ratios of banks: Instruction of the Bank of Russia dated January 16, 2004 No. 110-I

gereksinimlerin revize edilmesine ve 01/01/2001 tarihine kadar geçici olarak askıya alınmasına yol açmıştır. Ayrıca, 1991-2000 yıllarında sermaye yeterliliği gerekliliklerini belirlerken, RMB, niteliksel büyümeyi sağlayan ekonomik koşullar yaratmadan yalnızca bunları yükseltmiştir. Bir önceki bölümde odak esas olarak etkin bankacılık denetimi ilkelerini ihlal eden nicel göstergeler üzerindeydi. Bu göstergeyi dinamiklerde ele alacak olursak:

- 1991-1995'te Rus bankaları için sermaye yeterlilik oranı %4;
- 1996'da - %5;
- 1997'de - %6;
- 1998'de - %7;
- 1999'da sermayesi 5 milyon avroya kadar - %9 ve 5 milyon avronun üzerinde - %8 olan bankalar için;
- 2000'den 22.08.2009'a kadar sermayesi en az 5 milyon Avro - %10 ve 5 milyon Avro'dan az - %11 olan bankalar için;
- 23 Ağustos 2009'dan bugüne, sermayesi en az 180 milyon ruble olan bankalar için. - %10 ve 180 milyon rubleden az. - %11'tir.

Rus bankaları için daha katı sermaye yeterlilik oranı olduğu (bu, ülkedeki ekonomik durumun istikrarsızlığından kaynaklanmaktadır) ve izin verilen minimum değerinin sermaye miktarına bağlı olarak belirlendiği belirtilmelidir. Ayrıca, öz sermaye yeterliliğini değerlendirmeye yönelik Rus yaklaşımı, Basel I'den ayrı tavsiyeler kullanmaktadır. Bununla birlikte, Rus bankacılık sisteminin dünya topluluğuna entegrasyonu, değerlendirmenin gereksinimlerine mümkün olduğunca yakın hale getirilmesini gerekli kılarken, ikincisinden önemli ölçüde ayrılmaktadır.

- Basel II'nin Rus Bankacılık Sistemine Etkisi

Bankacılık mevzuatındaki değişen eğilimler, yani her bankanın kabul ettiği riskleri ve yönetim kalitesini dikkate alan risk temelli nitelikte sermaye yeterliliği denetiminin sağlanması, 2004 yılında "Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Yakınsaması: Yeni Yaklaşımlar" (Basel II) belgesinde yansıtılan ekonomik sermaye kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Rusya'da, Basel II Anlaşmasını uygulamak için, Ticaret ve Sanayi Odası'nın Finansal Piyasalar ve Kredi Kuruluşları Komitesi, Rus Bankalar Birliği'ni (RBB) ve Rusya Bankası'nın bireysel bölümlerini içeren Basel II çalışma grubunu oluşturdu. Rusya ve RBB, derecelendirmelerin uygulanması için bir ön koşul olarak düzenleyici otoritelerin bankaların doğasında bulunan risklerin değerlendirilmesine ilişkin kararlar alma hakkını belirlemektedir. RMB ve RBB, ekonomik sermaye kavramına dayalı yaklaşımın esasını kabul etmekte ve AB düzenleyicilerinin deneyimlerine dayanarak, aşamalı olarak uygulanmasını önermektedir. Nisan 2008'de RMB, Avrupa Merkez Bankası (AMB) ile bankacılık gözetimi ve iç denetimi konusunda bir işbirliği programı başlattı ve bu program kapsamında Basel II'nin Rusya'da kullanımını teşvik etmeyi amaçlayan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme (Basel II) projesi başlatılmıştır. Mali piyasaların durumunu ve bankacılık sisteminin gelişmişlik düzeyini ve ayrıca komite tarafından Basel II'nin sermaye yeterliliği üzerindeki nicel etkisi üzerine düzenlenen anketlerin sonuçlarını dikkate alarak, Rusya Bankası 2008-2009'da kredi riski için basitleştirilmiş, standartlaştırılmış bir yöntem ile operasyonel risk değerlendirmeleri için temel bir gösterge yöntemini içeren bir uygulama seçeneği ve ikinci ve üçüncü unsurların kademeli olarak uygulanmasını öngörmüştür.

Basel II'de risk değerlendirme yöntemlerinde değişkenlik vardır, bu nedenle banka kendisi için en uygun yöntemleri seçebilir: iç veya dış değerlendirmelere dayalıdır. Dahili derecelendirmelerin kullanımı, güncel bilgi kaynakları oluşturma ve sürdürme becerisini gerektirmektedir. Rusya için bu, ülkede yeterli veritabanlarının olmaması nedeniyle bir sorun teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra, Rusya'daki dış derecelendirmeler konusunda Rusya'da Basel Komitesi tarafından belirlenen kriterleri karşılayan derecelendirme kuruluşu bulunmaması sorunu vardır. Bu nedenle, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Rusya Federasyonu'nda da, hem yeterli kalitedeki bilginin eksikliği hem de bankalarda iyi yapılandırılmış risk yönetimi süreçleri nedeniyle Basel risk değerlendirme yöntemlerinin uygulanmasında sorunlar yaşanabilmektedir.

Ayrıca birçok bankanın henüz sadece Basel II standartlarıyla değil, uluslararası finansal raporlama sistemine geçişle bile baş edemediğini belirtmekte fayda vardır.

Yalnızca menkul kıymetleri şu anda borsalarda işlem gören bankalar (Sberbank, VTB, «Vozrozhdenie», «St. Petersburg») gereksinimleri karşılamaktadır.

– Basel III'ün Rus Bankacılık Sistemine Etkisi

2014'ten bu yana, RMB, sermaye hesaplama kurallarından yeni sermaye yeterliliği ve likidite standartlarının getirilmesine kadar, düzenleyici standartları sürekli olarak Basel Bankacılık Denetleme Komitesi'nin tavsiyelerine yaklaştırmıştır. 2017 yılında, Rusya Bankası, Basel III uyarınca sistemik olarak önemli kredi kuruluşlarının (SOKK) halka açık bir listesini onaylamıştır. Kısa vadeli likidite göstergesine uyum gereklilikleri ve sermaye yeterliliğine yönelik ilave artan gereksinimler SOKK'lere uygulanmaya başlanmıştır. Aynı zamanda, düzenleyici, kısa vadeli likidite gereksinimini karşılamak için SOKK'a geri alınamaz bir kredi limiti elde etme fırsatı vermiştir.

Basel III'ün piyasaya sürülmesinin sektörün kapitalizasyonu üzerinde gözle görülür bir olumlu etkisi olmuştur - 1 Ocak 2014'te sistemdeki bankaların ortalama sermaye yeterlilik marjı yaklaşık %2 ise, 1 Temmuz 2019'da zaten %4 oranındaydı. Bir yandan, bu süre zarfında, RMB, H1.0 oranı gerekliliklerini (% 10'dan % 8'e) indirmiş, diğer yandan sektörün varlıkları beş yıl içinde gözle görülür bir %60 yükseltmiştir.

2018 yılında, Rusya Bankası, ilk kez orantılı düzenleme ilkelerini uygulamaya koymuş ve tüm kredi kuruluşlarını özkaynak düzeyine, kendileri için gereklilik hacmine ve izin verilen faaliyet türlerine göre iki gruba ayırmıştır. Bu tür bir düzenlemeye duyulan ihtiyaç ve uygulanması için seçenekler hakkındaki tartışmalar yaklaşık on yıl sürmüştür. Sonuç olarak, sermayesi 1 milyar rubleden az olan bankalar standartlar ve raporlama için daha az katı gereksinimler almış (özellikle daha az sayıda standart hesaplar ve IFRS'ye göre rapor hazırlamaları gerekmemektedir), ancak yerleşik olmayanlarla çalışırken aldıkları risk düzeyinde sınırlı kalmışlardır.

Beş yıllık dönemin (2014-2018) sonuna bir kilometre taşı olayı damgasını vurmuş - 2018'in başından beri UFRS 9 Mali Araçlar Rusya'da yürürlüğe girmiştir. Mali yükümlülük ve varlıklar için mali tabloların hazırlanmasına ve sunulmasına ve bir finansal aracın ömrü boyunca beklenen kredi zararlarının muhasebeleştirilmesine ilişkin

ilkeleri belirlemektedir. Resmi olarak, yeni raporlama standardına geçiş 2019'un Ocak ayında gerçekleşmiştir. Ancak, tüm Basel III değişikliklerini içeren bankalar için düzenleyici gerekliliklerin tamamının düzenleyici tarafından yalnızca 2022'de uygulanması planlanmaktadır.

Rusya'da bankacılık denetiminin son yıllarda gelişmiş ülkelerin uygulamalarıyla büyük ölçüde uyumlu hale gelmesine rağmen, sürekli olarak iyileştirilmeye devam etmesi gerekmektedir. Şimdiye kadar, Basel III tavsiyelerinde bulunan bankaların finansal istikrarını değerlendirmenin doğruluğunu artırmaya yönelik anlamlı riske dayalı denetim geliştirmeye yönelik tedbirler henüz yeterince uygulanmamıştır. Bu sorunları çözmenin önemi, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ye katılmasından ve düşük fonlama maliyetine sahip olan Rus bankalarıyla ciddi şekilde rekabet edebilecek yabancı kredi kuruluşlarının Rusya pazarına girmesinden sonra daha da artmaktadır.

Basel standartlarını Rusya Federasyonu mevzuatında uygulama sürecinde var olan bazı sorunları şu şekilde vurgulayabilmekteyiz:

- Rus denetim uygulamasında Basel II ve Basel III'ün uygulanmasına ilişkin ilkeler henüz kesinleşmemiştir;
- Rus finans kurumları, Basel Anlaşmasını (Basel II ve Basel III) oluşturan tüm düzenleyici belgeleri aynı anda uygulama göreviyle karşı karşıyayken, Avrupa ülkeleri bu standartları 10 yıldan fazla bir süredir tutarlı bir şekilde uygulamaktadır.

4.3. Türk-Rus Bankacılık Sisteminin Denetim Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması

İç kontrol ve iç denetim sistemi, banka yönetimi tarafından belirlenen hedeflere ulaşmak için banka çalışanlarının faaliyetlerinin doğrulanması ve değerlendirilmesini sağlamak gibi önemli bir işlevi yetkinliğinde içermektedir.

Öncelikle iç denetim ve iç kontrol departmanı aşağıdaki bilgilerin doğrulanmasını içermektedir:¹⁴⁵

- Mevcut mevzuatın ilkelerine uygunluk;
- Banka tarafından gerçekleştirilen işlemlerin yansımalarının ve bunların muhasebeye yansımalarının doğruluğunun ve güvenilirliğinin doğrulanması;
- Yeni hizmet türlerinin tanıtılması ihtiyacının ve uygunluğunun belirlenmesi;
- Risklerin belirlenmesi, bunların önlenmesi ve kontrolü için yöntemlerin geliştirilmesidir.

4.3.1. Bankacılık Sektörü Finansal Gelişme Rasyoları Açısından Karşılaştırılması

Türk bankacılık sistemi Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra en önemli yapısal değişiklikleri yaşamıştır. 2001 krizi öncesinde Türk bankacılık sisteminin öz sermaye yetersizliği, sorunlu krediler, düşük aktif kalitesi, yüksek görev zararları, piyasa risklerine kırılganlık ve hassasiyet, yetersiz iç kontrol sistemi gibi olumsuz etkileri vardı.

Güçlü Ekonomiye Geçiş programı, krizin aşılması, enflasyonla kararlılıkla mücadele edilmesi, sürdürülebilir büyüme koşullarının sağlanması ve gelir dağılımının iyileştirilmesi amacıyla 15 Mayıs 2001 tarihinde oluşturulmuştur. BDDK tarafından uygulanan bu program kapsamında bankacılık sistemi dört temel üzerine oturtulmuştur:

- Kamu bankalarının operasyonel ve mali olarak yeniden yapılandırılması,
- Özel bankalar için sağlıklı bir yapı sağlanması,
- Bankacılık sektöründe denetim ve gözetimin etkinliğinin artırılmasına yönelik kurumsal ve yasal düzenlemelerin uygulanması,
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kapsamındaki bankaların en kısa sürede sanitasyonudur.

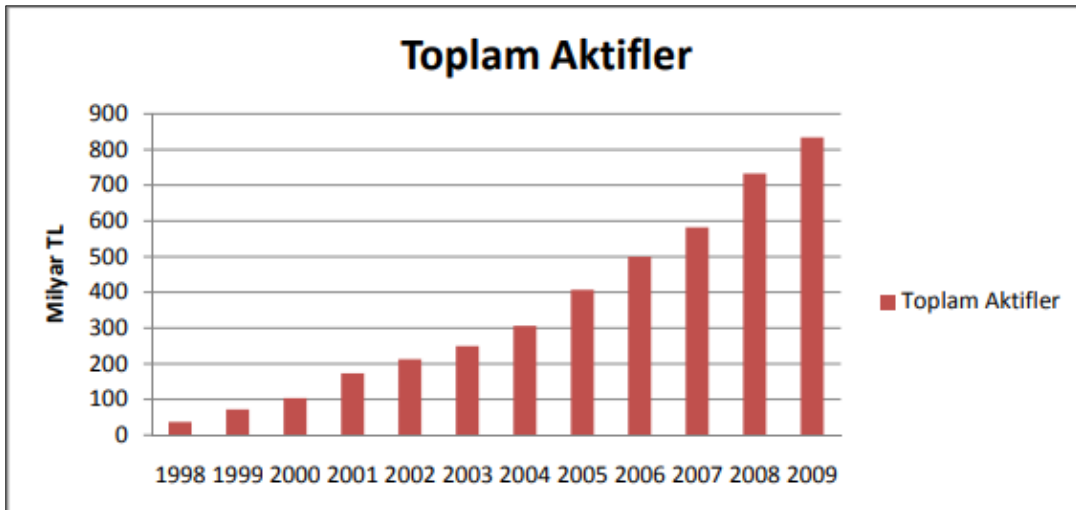
¹⁴⁵ A.Yu. KİDYAEVA, "Ticari Bankalarda İç Kontrol Sistemi", **Economy and Business Dergisi**, Sayı.12, 2017, s.95-99.

2001 yılından sonra yapılan kurumsal, yasal ve mali düzenlemeler sonucunda Türkiye'nin bankacılık sistemi önemli ölçüde iyileştirilmiş ve 2008 küresel krizi özellikle güçlendirilmiş özkaynak yapısı sayesinde büyük zarar görmeden atlatabilmiştir.

Bunun yanı sıra, 2000'li yıllarda Türk bankacılık sisteminin faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetimi uluslararası standartlara yaklaştırılmıştır. Sorunlu bankaların sistemden çekilmesi, rehabilitasyonu, konsolide edilmesi ve problem çözümü için önemli kararlar alınmıştır.

Bankaların tasfiye edilmesi, birleştirilmesi ve satılması faaliyetlerine bağlı olarak, 1999 yılı sonunda 81 olan banka sayısı Aralık 2009 itibarıyla 49'a gerilemiştir. Toplam 49 bankanın 3 tanesi kamu sermayeli, 11 tanesi özel sermayeli, 17 tanesi yabancı sermayeli olmak üzere 32 tane ticaret bankası, 4 tanesi katılım bankası, 13 tanesi de kalkınma ve yatırım bankası ve bir tanesi de Birleşik Fon Bankasıdır (TMSF).

Azalan banka sayısına rağmen, aşağıdaki şekilden de görülebileceği üzere, 2000 yılı sonunda 104 milyar TL olan Türk bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğü ise 2009 yılı sonunda 834 milyar TL'ye yükselmiştir. Bu gelişimde, sayıları artan yabancı ortaklı bankaların artan sayısının da önemli payı bulunmaktadır.

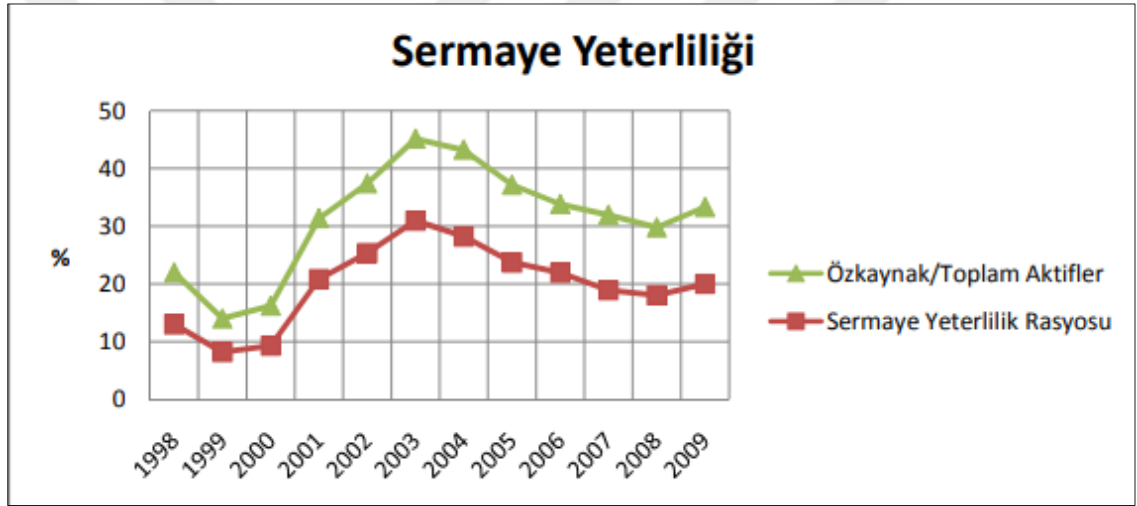

Şekil 2. Türk Bankacılık Sektörü Toplam Aktiflerin Gelişimi

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, Aralık 2009, <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=3>, (20/12/2022)

Toplam aktifler 2009 yılında bir önceki yıla göre %13,8'lik bir büyüme göstermiştir. Bu artışın 9,4 puanı menkul değerler portföyünden kaynaklanırken, 3,4 puanı kredilerdeki artıştan gelmiştir. 2008 küresel kriz etkisi ile bankaların kredi yönünde büyümeleri azalma göstermiş, ancak menkul kıymet yatırımları artış göstermiştir.

2001-2009 yılları arasında gerek finansal oran anlamında özsermayenin aktiflere oranı ve gerekse Basel kriterleri kapsamında hesaplanan oranlara bakıldığında, Türk bankacılık sektöründe sermaye yeterlilik oranlarının hızlı bir şekilde yükseldiği görülmektedir (Şekil 3). Hatta, bir sermaye fazlalığından bahsetmek dahi mümkündür.

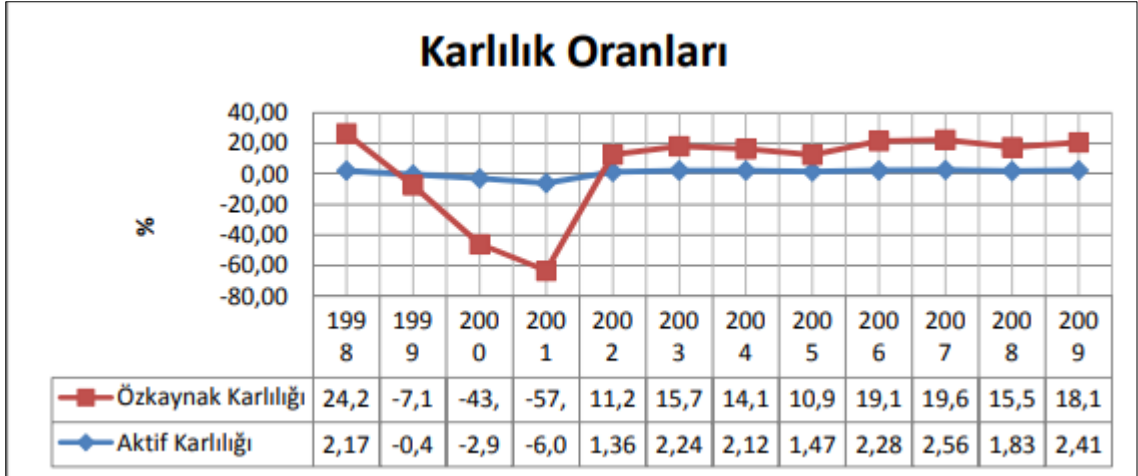

Şekil 3. Türk Bankacılık Sektörü Sermaye Yeterliliği Gelişimi (1998-2009)

Kaynak: BDDK, “Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, Çalışma Tebliği”, 2. Baskı, Aralık 2009

Ancak, sermaye yeterliliğinde görülen bu gelişme bankaların aktiflerini hızla büyütme imkanı tanımıştır. 2001-2009 döneminde bankaların aktif büyüklükleri yaklaşık 8 kat artmış ve artmaya devam etmektedir.

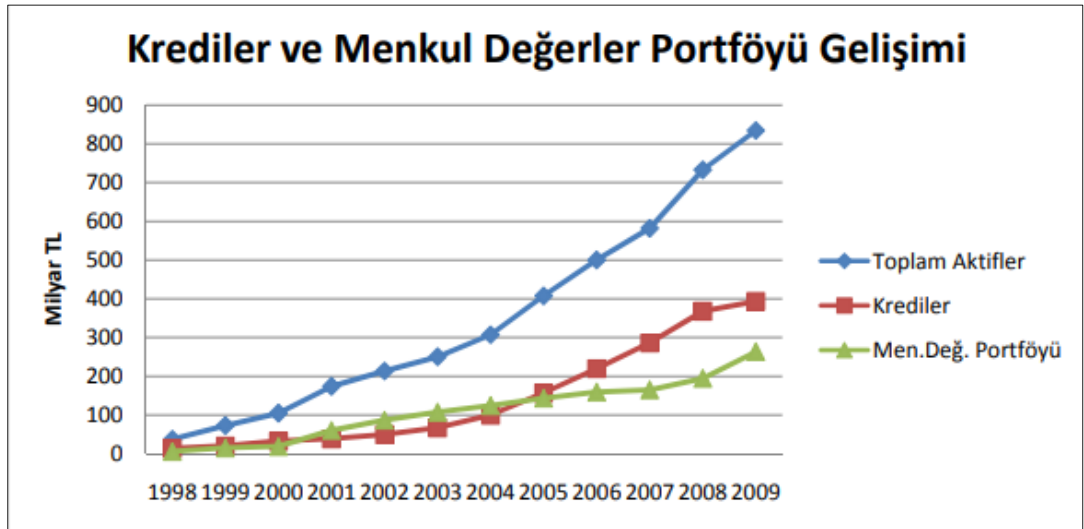
Sermaye miktarının hızla artmasının yarattığı azalan kaldıraç etkisinin yanı sıra, faiz oranlarındaki düşüş bankaların nominal sermaye karlılıklarının da azalmasına neden olmuştur (Şekil 4). Ancak, 2004 yılından sonra, banka toplam aktiflerinde görülen büyümeye paralel olarak sermaye rasyolarında görülen azalma özellikle 2004-2009 yıllarında banka karları üzerinde önemli bir kaldıraç etkisi yaratmıştır.

Şekil 4. Türk Bankacılık Sektörü Toplam Aktiflerin Gelişimi (1998-2009)

Kaynak: BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Sayı:16, Aralık 2009,
<https://www.bddk.org.tr/Duyuru/EkGetir/377?ekId=385>, (20/12/2022)

Enflasyona paralel olarak faiz oranlarında görülen düşüşler, bankaların kredi kullandırmalarına önemli bir ivme kazandırmıştır. Özellikle, ekonomik büyümeye paralel olarak reel sektörün büyüyen finansman ihtiyacı, bankaların ticari kredilerinde hızlı bir artış yaşanmasını sağlayarak, 2005 yılı sonrasında, bankaların kredi portföyü bankaların devlet tahvili portföyünü aşan bir büyüklüğe ulaşmıştır (Şekil 5).

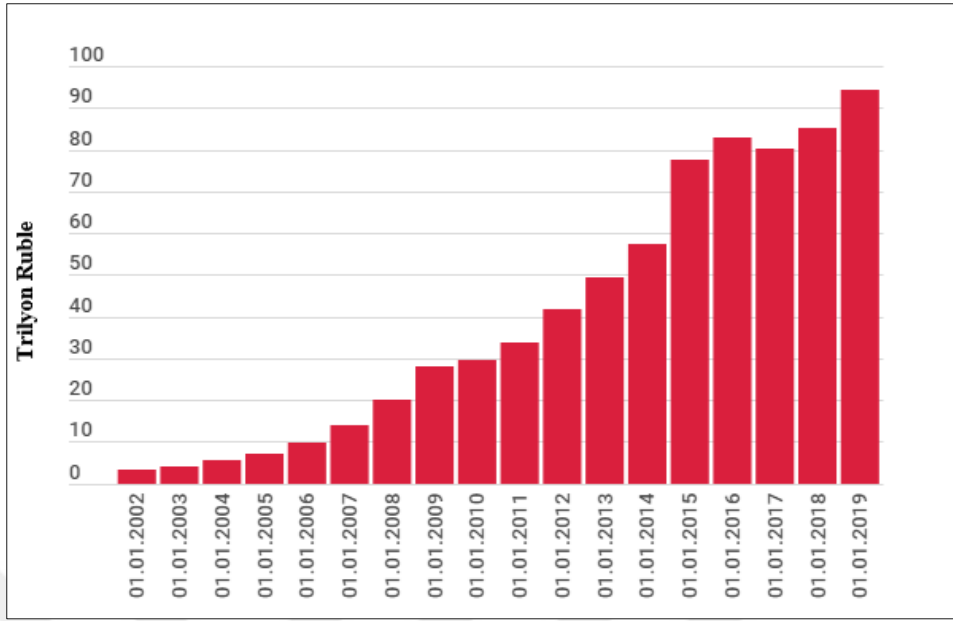
Şekil 5. Krediler ve Menkul Değerler Portföyü Gelişimi (1998-2009)

Kaynak: BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Sayı:16, Aralık 2009,
<https://www.bddk.org.tr/Duyuru/EkGetir/377?ekId=385>, (20/12/2022)

Düşen enflasyon ve faiz oranları ile global ekonomik büyümeye paralel olarak Türk ekonomisinde yaşanan büyüme, bankaların bireysel kredi kullandırmalarını da 2001-2009 döneminde arttırmıştır. Bireysel kredilerdeki bu büyüme esas olarak kullandırılan konut kredilerinden kaynaklanmaktadır.

Rus bankacılık sistemi, Türk bankacılık sistemi gibi 1990'larda krizinden sonra en önemli yapısal değişiklikleri yaşamıştır. Rusya Federasyonu'nun modern bankacılık sistemi, serbest piyasa ekonomisi modeline geçiş aşamasında şekillenmeye başlamıştır. Açık kavramsal yaklaşımların eksikliği, devlet sisteminin derin krizi ve bankacılık sisteminde ciddi yapısal sorunların varlığı, Rus bankacılık sisteminin oluşumunu büyük ölçüde engellemiştir. Ayrıca, 1998 krizi, bankacılık sistemini yönetmek için yerleşik mekanizmaların tüm kusurlarını ortaya çıkarmıştır. 2001 yılından sonra yapılan kurumsal, yasal ve mali düzenlemeler sonucunda ile Rusya'nın bankacılık sistemi önemli ölçüde iyileştirilmiştir.

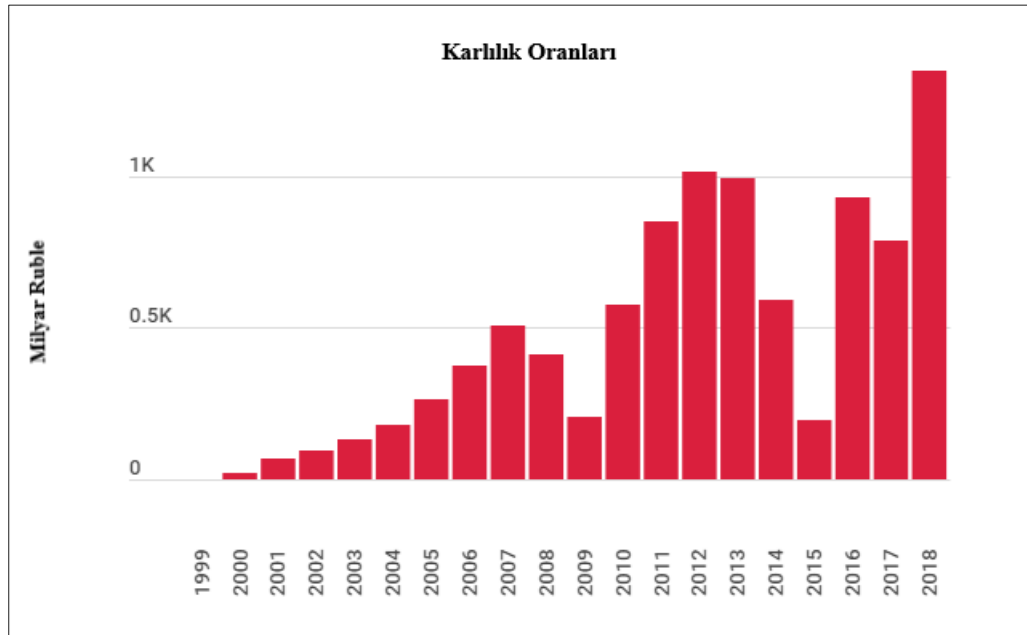
Bankaların tasfiye edilmesi, birleştirilmesi ve satılması faaliyetlerine bağlı olarak, 2000 yılı başında 1349 olan banka sayısı Ocak 2010 itibarıyla 1058'a gerilemiştir. Azalan banka sayısına rağmen, aşağıdaki şekilden de görülebileceği üzere (Şekil 8.), 2002 yılı başında 3.2 trilyon ruble olan Rus bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğü ise 2010 yılı başında 29.4 trilyon ruble'ye yükselmiştir. 2002-2010 döneminde bankaların aktif büyüklükleri yaklaşık 9 kat artmış ve artmaya devam etmektedir.

Şekil 6. Rus Bankacılık Sektörü Toplam Aktiflerin Gelişimi

Kaynak: CBR, <https://www.cbr.ru/statistics/>, (20/12/2022)

Bankacılık aktif büyüklüğünün GSYİH'ye oranı açısından ise, Rus bankacılık sektörü Türk bankacılığının gerisinde kalmaktaydı. Rusya'da 2000'den 2011'e kadar olan dönemde Aktifler/GSYH oranı %32,9'dan %76,3'e yükselirken, Türkiye'de aynı dönemde %62,5'ten %89,4'e yükselmiştir.

Şekil 7. Rus Bankacılık Sektörü Kârlılık Oranların Gelişimi (1999-2018)

Kaynak: CBR, <https://www.cbr.ru/statistics/>, (20/12/2022)

Yukarıda yer alan Şekil 9'da kârlılık oranları gelişimine yer verilmiştir. Türk ve Rus bankacılık sistemlerinin kârlılık göstergeleri karşılaştırıldığında, 2000-2009 döneminde Rus bankacılık sektöründeki varlıkların Türk bankacılık sistemindeki varlıklara göre daha yüksek düzeyde kâr yarattığı görülmektedir (Şekil 4., Şekil 9.). 2000 yılının başında Rus bankalarının aktif kârlılığı %0,9 seviyesinde olurken, aynı tarihte Türk bankalarının aktif kârlılığı %-2,9 olmuştur. 2002 yılında Rus bankalarının aktif kârlılığı %2,69, Türkiye'nin aktif kârlılığı ise %1,36 seviyesindedir. Rusya ve Türkiye'de müteakip ekonomik toparlanma, 2009 yılında Rus bankacılık sisteminin aktif kârlılığını %2,4'e ve Türk bankacılık sisteminin %2,41'e çıkarmasına olanak sağlamıştır.

Bankaların işleyişinin verimlilik derecesi, varlıkların kalitesini karakterize eden sorunlu kredilerin seviyesinin bir göstergesi ile karakterize edilebilmektedir. Batı finansal piyasalarında 2007 yılında başlayan istikrarsızlığın neden olduğu ekonomik kriz (2008-2009) öncesinde, Rus bankacılık sistemi bu göstergenin en düşük seviyelerine sahipti. Fakat kriz sırasında, aktif kalitesi sorunu yerli kredi kurumları için daha şiddetli hale gelmiştir. Rus bankacılık sisteminde sorunlu kredi seviyesi 2006'da %2,4'ten 2009'da %9,5'e yükselmiştir. Türkiye bankacılık sektöründe ise kredilerin takibe dönüşüm oranı 2000 yılında %11,5 iken, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ile birlikte %29,3 seviyesine yükselmiştir. 2009 yılsonu itibarıyla bireysel kredilerin takibe dönüşüm oranı %6, kurumsal/ticari kredilerin takibe dönüşüm oranı ise %3,6 seviyesinde gerçekleşmiştir.

4.3.2. İç Kontrol Sisteminin Uygulanması Açısından Karşılaştırılması

İlk olarak Türk ve Rus bankalarında iç denetimin yapılanması incelenmiştir. Karşılaştırmalı analiz yapılırken, aktif büyüklüğü açısından önde gelen Rus bankaları arasından Sberbank, VTB Bank, Gazprombank, Alfa-Bank, Russian Agricultural Bank, Rosbank, Moscow Credit Bank, Raiffeisen Bank, Promsvyazbank ve Tinkoff Bank seçilmiştir. Türk bankacılık sisteminden ise Ziraat Bankası, Vakıfbank, İş Bankası, Halkbank, Garanti BBVA, Yapı ve Kredi Bankası, Akbank, QNB Finansbank, Denizbank ve Türk Ekonomi Bankası (TEB) seçilmiştir.

Rus ve Türk bankaları arasındaki iç denetim sisteminin organizasyonundaki benzerlikleri ve farklılıkları belirlemek için karşılaştırmalı analizleri yapılmıştır (Tablo 9,10).

Tablo 9: Rus Bankaların İç Denetim Sisteminin Yapısı

Banka Karş. Konusu	Sberbank	VTB Bank	Gazprom- bank	Alfa-Bank	Russian Agricul- tural Bank	Rosbank	Credit Bank of Moscow	Raiffeisen Bank	Promsvy azbank	Tinkoff Bank
Yönetim Organı	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu
Y.K. üye sayısı	14	11	11	8	9	9	8	5	12	7
Yönetim Organı Komitelerinin Sayısı	4	3	2	2	3	4	3	2	3	2
İç Denetim Kontrolü	Denetim Komitesi; İç Denetim Birimi	Denetim Komitesi; İç Denetim Birimi	Denetim Komitesi; İç Denetim Birimi	Denetim ve Risk Komitesi	Denetim Komitesi	Denetim Komitesi; İç Denetim Departma- nı	Denetim ve Risk Komitesi; İç Denetim Departmanı	İç Denetim Departmanı	Denetim Komitesi	Denetim ve Risk Komitesi
Risk Kontrolü	Risk Yönetim Komitesi; Risk Yönetimi Birimi	Risk Yönetimi Birimi	Risk Yönetimi Birimi	Denetim ve Risk Komitesi	Risk Yönetimi Birimi	Risk Yönetim Komitesi	Denetim ve Risk Komitesi	Operasyonel Risk Komitesi	Risk Yönetimi Birimi	Denetim ve Risk Komitesi
Ücretlendirme Kontrolü	İnsan Kaynakları ve Ücretlendir- me Komitesi	İnsan Kaynakları ve Ücretlendir- me Komitesi	Ücretlendir- me Komitesi	İnsan Kaynakları ve Ücretlendir- me Komitesi	İnsan Kaynakları ve Ücretlendir- me Komitesi	İnsan Kaynakla- rı ve Ücretlend- irme Komitesi	Ücretlendir- me, Kurumsal Yönetim ve Aday Gösterme Komitesi	Ücretlendir- me Komitesi	İnsan Kaynakla- rı ve Ücretlend- irme Komitesi	İnsan Kaynakları ve Ücretlendir- me Komitesi
Stratejik Yönetim Kontrolü	Stratejik Planlama Komitesi	Strateji ve Kurumsal Yönetim Komitesi	-	-	Stratejik Yönetim ve Geliştirme Komitesi	Strateji Komitesi	Strateji ve Sermaye Piyasası Komitesi	-	Strateji Komitesi	-
Denetim Organı	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu
İç Kontrol Birimleri	İç Kontrol Birimi	-	İç Kontrol Birimi (Compliance Birimi)	İç Kontrol Birimi	İç Kontrol Birimi	-	-	İç Kontrol Birimi	İç Kontrol Birimi	İç Kontrol Birimi
Likidite Yönetimi Kontrolü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kredi Kontrolü	-	-	-	Kredi Komitesi	-	-	-	Yönetici Kredi Komitesi	-	Kredi Komitesi
Sosyal Faaliyetlerin Denetimi	-	-	-	Yatırım Komitesi	-	-	-	-	Yatırım Komitesi	-

Diğer Denetim Organları	-	-	-	İhale Komitesi; Aktif Pasif Yönetim Komitesi; BT Yönlendirme Komitesi vb.	-	-	-	Sorunlu Borç Yönetim Komitesi; Aktif Pasif Yönetim Komitesi vb.	-	Finans Komitesi
--------------------------------	---	---	---	---	---	---	---	--	---	-----------------

* Örnek gösterilen bankalar verileri dikkate alınarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Tablo 10: Türk Bankaların İç Denetim Sisteminin Yapısı

Banka Karş. Konusu	Ziraat Bankası	Vakıfbank	İş Bankası	Halkbank	Garanti BBVA	Yapı Kredi	Akbank	QNB Finansbank	Denizbank	TEB
Yönetim Organı	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu
Y.K. üye sayısı	9	9	11	9	11	12	10	11	13	12
Yönetim Organı Komitelerinin Sayısı	5	25	9	14	20	15	4	7	6	10
İç Denetim Kontrolü	Denetim Komitesi; İç Denetim Birimi	Denetim Komitesi; İç Denetim Birimi	Denetim Komitesi	Denetim Komitesi; İç Denetim Birimi	Denetim Komitesi	Denetim Komitesi	Denetim Komitesi	Denetim Komitesi	Denetim ve Risk Komitesi	Denetim Komitesi; İç Denetim Birimi
Risk Kontrolü	Risk Kontrolü Komitesi	Operasyonel Risk Yönetim Komitesi; Piyasa Riski Yönetim Komitesi	Risk Komitesi	Operasyonel Risk Komitesi	Risk Komitesi; Risk Yönetimi Birimi	Risk Komitesi	Üst Düzey Risk Komitesi	Risk Komitesi; Operasyonel Risk Yönetim Komitesi	Denetim ve Risk Komitesi	Risk Komitesi; Piyasa ve Likidite Risk Komitesi
Ücretlendirme Kontrolü	-	Ücretlendirme Komitesi	Ücretlendirme Komitesi; İnsan Kaynakları Komitesi	Ücretlendirme Komitesi	Ücretlendirme Komitesi	Ücretlendirme Komitesi	Kurumsal Yönetim Komitesi	-	Ücretlendirme Komitesi	Kurumsal Yönetim Komitesi
Stratejik Yönetim Kontrolü	-	Sürdürülebilirlik Komitesi	Sürdürülebilirlik Komitesi	Sürdürülebilirlik Komitesi	Sorumlu Bankacılık ve Sürdürülebilirlik Komitesi	Sürdürülebilirlik Komitesi; Analitik komitesi	Kurumsal Yönetim Komitesi	-	Sürdürülebilirlik Komitesi	-
Denetim Organı	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu	Teftiş Kurulu
İç Kontrol Birimleri	İç Kontrol Birimi	İç Kontrol Birimi	İç Kontrol Birimi	İç Kontrol Birimi	İç Kontrol Birimi	-	-	-	-	İç Kontrol Birimi
Kurumsal Yönetim İlkeleri	-	Kurumsal Yönetim Komitesi	Kurumsal Yönetim Komitesi	Kurumsal Yönetim Komitesi	Kurumsal Yönetim Komitesi	Kurumsal Yönetim Komitesi	Kurumsal Yönetim Komitesi	-	Kurumsal Yönetim ve Atama Komitesi	Kurumsal Yönetim Komitesi
Kredi Kontrolü	Kredi Komitesi	Kredi Komitesi	Kredi Komitesi	Kredi Komitesi	Kredi Komitesi	Kredi Komitesi;	Kredi Komitesi	Kredi Komitesi	Kredi Komitesi	Kredi Komitesi

						Kredi İzleme Komitesi				
Sosyal Faaliyetlerin Denetimi	Yatırım Komitesi	AR-GE Yönetim Komitesi	-	Bilgi Sistemleri Strateji Komitesi	Veri Paylaşım Komitesi; Etik ve Doğruluk Komitesi	Disiplin Komitesi; Bilgi Sistemleri Yönlendirme Komitesi	-	-	-	-
Diğer Denetim Organları	Likidite Yönetim Komitesi	Tasarruf Komitesi; Acil ve Beklenmedik Durum Komitesi vb.	Bilgi Sistemleri Strateji Komitesi; Kurumsal Sosyal Sorumluluk Komitesi	İş Sürekliliği ve Acil Durum Komitesi; Aktif Pasif Komitesi vb.	Kurumsal Kriz ve İş Sürekliliği Komitesi; Aktif Pasif Komitesi vb.	Gider Yönetimi ve Verimlilik Komitesi; İş Sürekliliği Komitesi vb.	-	Aktif-Pasif Komitesi; Kurumsal Kredi Politikaları Komitesi; Bireysel Kredi Politikaları Komitesi	İcra Komiteleri (Aktif Pasif Komitesi, Satınalma Komitesi, Terfi Komitesi, İletişim Komitesi vb)	Üst İcra Komitesi; Seçim ve Mali Haklar Komitesi; Uyum Komitesi; Aktif Pasif Komitesi; Yeni Ürün Komitesi

* Örnek gösterilen bankalar verileri dikkate alınarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre, bankada iç denetimin aşağıda belirtilen birimler tarafından yürütüldüğü ortaya çıkmıştır. Bu birimler;

- Bankanın yönetim organları;
- Bankanın Yönetim Kurulu;
- Teftiş Kurulu;
- Bankanın yöneticileri ve baş muhasebecileri;
- İç denetim birimi;
- İç kontrol birimi;
- Denetim ve Risk Komitesi;
- Diğer birimler ve iç denetimi uygulayan çalışanlardır.

İç denetim biriminin işlevselliği, Yönetim Kurulu tarafından onaylanan özel bir gizli programa dayanmaktadır. Örneğin, Yönetim Kurulu'nun yapısında çoğunlukla aşağıdaki komiteler oluşturulmaktadır:

- Denetim komitesi;
- Kurumsal Yönetim Komitesi;
- Stratejik Planlama ve Sermaye Piyasaları Komitesi;
- İnsan Kaynakları ve Ücretlendirme Komitesi;
- Bankanın risk yönetim komitesi;

- Kredi komitesi;
- Teknoloji komitesi;
- Likidite yönetim komitesi;
- Yatırım komitesi vb.

Ayrı bir bölüm olarak, komitelerin her birinin kendi Başkanı vardır. Bu komiteler düzenli olarak toplanmakta ve yükümlülüklerini yerine getirmektedir.

Hem Rus hem de Türk bankalarında, bankanın faaliyetlerini yetkinliklerine uygun olarak yöneten yönetim organı olarak Yönetim Kurulu'nun görevlendirildiği görülmektedir. Rus bankalarında Yönetim Kurulu üye sayısı minimum 5, maximum üye sayısı 14'tür. Türk bankalarında ise, minimum üye sayısı 9 ve maximum 13'tür.

Ayrıca, Rus ve Türk bankalarının Denetim Kurulu üyeleri ve komiteler hakkında bağımsız yöneticiler de dâhil olmak üzere ayrıntılı bilgileri yansıttıkları ve komite ve hizmetlerin faaliyetlerini düzenleyen tüm dâhili belgeleri web sitelerinde kamuya açık hale getirmedikleri tespit edilmiştir.

İki ülkede Yönetim Kurulu'nu oluşturan komitelerin bileşimi önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Rus bankalarında, devredilen yetkilerin sınırlandırılmasına bağlı olarak 3-4 komite tahsis edilmektedir. Buna karşın Türk bankaları bu komitelerin kendi içinde ayrılması ile karakterizedir ve Rus bankalarıyla karşılaştırıldığında komitelerin sayısı çok daha yüksektir.

Söz konusu bankaların resmi web sitelerinden alınan iç denetim sistemindeki hükümlerin analizine dayanarak, Türk ve Rus bankalarının faaliyetleri, iç denetim sisteminin yapısı ve özellikleri, Yönetim Kurulu ve komitelerinin üye sayısı ile birlikte oluşumlarındaki bağımsız yöneticilerin oranı hakkında büyük miktarda bilgi sağladıkları sonucuna varılabilmektedir.

Teftiş Kurulu hariç olmak üzere tüm komiteler ve birimler, Genel Kurul'a rapor veren Yönetim Kurulu'na karşı sorumludur. Rusya'da Teftiş Kurulu münhasıran banka Hissedarlarının Genel Kurulu'na karşı sorumluyken, Türkiye'de ise Yönetim Kurulu'na karşı sorumludur.

Genel olarak, Rus ve Türk bankalarının iç kontrol sisteminin organizasyonu önemli benzerliklere sahiptir. Böylece, Tablo 11'de aşağıdaki benzerlik ve farklılıklar ayırt edilebilmektedir.

Tablo 11: Türk ve Rus Bankaların İç Kontrol Sistemlerin Benzerlik ve Farklılıklar

	Benzerlikler	Farklılıklar
1	Tüm komite ve birimlerin doğrudan sorumlu olduğu merkezi yönetim organı, bu komitelerden oluşan Yönetim Kurulu'dur.	Türk bankalarında Rusya'daki gibi yaygın olan komiteler birliği yoktur; komiteler faaliyet alanlarına göre ayrı ayrı oluşturulmaktadır.
2	Teftiş Kurulu oluşturulması uygulanmaktadır.	Rusya'da Teftiş Kurulu münhasıran banka Hissedarlarının Genel Kurulu'na karşı sorumluyken, Türkiye'de ise Yönetim Kurulu'na karşı sorumludur.
3	İşlevsellik bakımından benzer olan, ancak tek bir komitede birleştirilebilen veya ayrı olarak çalışabilen denetim komiteleri ve risk yönetimi komitelerinin oluşturulmasıdır.	Rus bankalarından farklı olarak Türk bankalarında kredi kontrolü ve likidite kontrolü için ayrı komiteler oluşturulmuştur.
4	Görevlendirme ve ücretlendirme sorunlarını çözen, tek bir komitede birleştirilebilen veya ayrı olarak çalışabilen benzer işlevlerde komitelerin oluşturulmasıdır.	Rus bankalarında sosyal faaliyetler üzerindeki denetim sorunlarını çözen ayrı bir komite bulunmamaktadır.

* Örnek gösterilen bankalar verileri dikkate alınarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Türk ve Rus bankalarının iç kontrol sistemlerinin organizasyonunun analizinden sonra ele alınacak konu Rusya, Türkiye ve Batı'nın iç kontrol modellerinin karşılaştırmalı karakteristikleridir.

COSO modeli, iç kontrolün ana Batı modelidir. 1992 yılında, etkili bir iç kontrol yapısının özelliklerini ve kapsamını tanımlamak için COSO İç Kontrol Yapısı yayınlamıştı. Daha önce zorunlu olmayan bu yapı, sonunda, bağımsız denetçi raporlarının Sarbanes-Oxley (SOx) Yasası uyarınca uyması gereken çerçevenin temelini oluşturmuştu. İş dünyasının giderek küreselleşmesi ve bilgi teknolojileri ile

iletişimin hızla gelişmesi nedeniyle COSO, bu gelişmelere uyum sağlayacak şekilde Mayıs 2013'te yeniden yapılandırılmıştır.

COSO modelindeki iç kontrolün bileşenlerinden biri olan “Risklerin Değerlendirmesi”, işletmenin maruz kaldığı risklerin belirlenmesi, etkinliklerine göre önceliklendirilmesi ve uygun müdahale yöntemlerine karar verilmesini içermektedir. Bir yandan işletmenin sürekliliğini sağlamak için mevcut fırsatların farkında olmak, diğer yandan faaliyet sonuçlarını önemli ölçüde etkileyebilecek tehditleri fark ederek gerekli önlemleri almak olarak görülebilmektedir.

COSO modelinin esası, riskleri öngören iç denetim kavramıdır ve iç denetim işletmenin (ticaretin) ayrılmaz bir parçasıdır. COSO prensiplerine uygunluk ticari kuruluşlar için zorunlu bir şart olmamıştır, ancak bu model ve prensipleri kredi kuruluşları için denetim makamları tarafından günümüzde belirlenen iç kontrol sistemi modelleri dahil, daha sonra önerilen tüm denetim modellerinin temelini oluşturmaktadır. Böylece hem Türkiye, hem de Rusya’da Batı’nın deneyimi ve tavsiyelerinden yararlanılarak, günümüzde çeşitli iç kontrol modelleri geliştirilmiştir.

Rusya kredi-finance sektöründe iç kontrol sistemi aşağıdaki 3 modele ayrılmaktadır:

1. Bankanın ticari süreçlerinin verimliliğinin optimize edilmesini ve artırılmasını, bunun yanı sıra masrafların düşürülmesini, bankanın kar ve harcamalarının merkezi tarafından tahsis edilmesini, maksimum verimlilik elde etmek için banka içindeki finansal akışların uyumlu hale getirilmesi gibi bir iç kontrol görüşünü temel alan, verimli iç kontrol modelidir.

2. Bankanın faaliyetinin iç ve dış çevrenin göstergelerine (faktörlerine) bağlılığının analizini, bankanın rekabet avantajı olarak çevresel parametrelerin maksimum düzeyde kullanılmasını, göstergelerin etkisinde kalkınma faktörleriyle etkileşim modelleri oluşturulması görüşünü temel alan gösterge niteliğindeki iç kontrol modelidir.

3. Bankacılık işlemlerinin değişmez bir bileşeni olarak herhangi bir bankanın faaliyetinde bulunan risklerin iç kontrolü görüşünü temel alan riske dayalı iç kontrol modelidir. Bu modelde iç kontrol, iş süreçleri prosedürleri ve limitlerinin ihlali

hakkında İç Kontrol Birimine otomatik sinyal gönderilmesini sağlayan bir yazılımın Bankada kurulmasıyla risklerin oluşmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Diğer taraftan riske dayalı iç kontrol modeli, sadece mevzuata aykırılıkların önlenmesi açısından değil, aynı zamanda yasal risk bileşenlerinden biri olarak ve daha geniş olarak düzenleyici risk de dahil olmak üzere, iş süreçlerinin verimliliğinin değerlendirilmesi açısından, keskin şekilde artış gösteren risklerin, iş süreçlerinin analiziyle en aza indirilmesine odaklıdır.

Bununla birlikte Rusya'nın temel teorik kavramı riske dayalı iç kontrol modelidir (RDİKM). Söz konusu model, bu yüzyılın başında geliştirilmeye başlanmış ve zorunlu olarak 2014 yılında onaylanmıştır. Riske dayalı iç kontrol, hem güncel bir denetim şekli olarak (Risk Yönetimi Birimi ve Finansal Takim Birimi), hem de son denetim şekli olarak (İç Denetim Birimi ve İç Kontrol Birimi) bir bankada herhangi bir iş sürecinin unsuru halinde gelmiştir.

İç Kontrol Birimleri, cari denetim açısından iş süreci limit ve mevzuat ihlallerine anında müdahale etmekte ve durdurmaktadır, son denetim açısından ise bir bütün olarak yönetim sisteminde gelecekte oluşabilecek risklerin önlenmesine yönelik öneriler geliştirmektedirler.

Riske dayalı iç kontrol modeli günümüz konseptinde aşağıdaki beş unsuru içermektedir:

1. Uyumluluk denetimi – Yasal ve düzenleyici riskin denetimi,
2. İç denetim birimi – Potansiyel ve gerçek risklerin toplamının denetimi,
3. İç kontrol birimi – Prosedür ve sapmalara uyumun denetimi,
4. Risk yönetimi birimi – Risk değerlendirmesi,
5. Finansal takip birimi – Kara para aklamanın önüne geçmek için işlemlerin gerçek zaman modunda denetlenmesi.

COSO'nun riske dayalı iç kontrol modelinden genel olarak farkları şu şekildedir:

— COSO iç ortama (internal environment) büyük önem vermektedir. İç ortam kuruluştaki atmosferdir ve kuruluşun çalışanları tarafından riskin nasıl algılandığını ve nasıl tepki verildiğini tanımlamaktadır. Risk yönetimi felsefesini ve risk iştahını,

dürüstlüğü ve etik değerleri, ayrıca bunların mevcut olduğu ortamı içermektedir. Riske dayalı iç kontrol modelinde bankanın iş süreçlerine daha fazla önem verilmektedir. Bundan dolayı Batı modelinde yönetim en önce çevreyi, riske dayalı iç kontrol modeli ise bankanın gelişim olanaklarını dikkate almaktadır. Riske dayalı iç kontrol modeli bankayı hissedarlarına kar sağlamak, müşterilerine hizmet vermek ve ülkenin ekonomi mekanizmasının bir parçası olarak sosyal misyonu gerçekleştirme aracı olarak ele almaktadır. Riske dayalı kontrol modelinde bankaya araçsal yaklaşım konumu güçlüdür.

— COSO bir takip şekli olarak iç kontrolün takibine çok daha fazla önem vermektedir. Takip COSO modelinin başlıca unsurlarından biridir. Riske dayalı iç kontrol modelinde ana nokta iç kontrol sisteminin kendisini oluşturmaktadır. Riske dayalı iç kontrol modeli ayrıca takibin önemini de inkar etmemektedir, ancak asıl konu sistemin kendisinin bir araç, kaldıraç gibi işlemesidir.

— COSO Yönetim Kurulu'nun çalışmasına büyük önem vermektedir, riske dayalı iç kontrol modelinde ise bankanın tüm yönetim organlarının etkileşim sürecine önem verilmektedir. Rus bankalarında Yönetim Kurulu genellikle oynanması gereken rolü oynamamaktadır, bu nedenle riske dayalı iç kontrol modelini bankanın yönetim sistemine entegre bir organ olarak algılamaktadır. Rus bankalarının çoğu her ne kadar halka açık olsalar da, aslında kurumsal yönetim açısından kamu kuruluşu değillerdir.

— COSO modeli esasen şu şekilde ifade edilebilir: "Risk değerlendirildiği ve yönetildiğinde siz yönetmiş olursunuz". Rusya riske dayalı iç kontrol modelinin esası ise: "Yönetimin sizde olmasının bir risk olduğu"dur.

Türkiye'de ise iç kontrol yapısına ilişkin ilk düzenleme 1996 yılında yayımlanan Seri: X, No: 16 sayılı "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ"dir. Daha sonra Seri: X, No: 19 sayılı tebliğ ile SOx düzenlemelerinin etkisinin SPK'nın mevzuatına yansıdığı görülmektedir.¹⁴⁶ SPK düzenlemelerinde iç kontrol yapısının unsurları COSO modeli ile benzerlikler göstermektedir. Dolayısıyla risk değerlendirme süreci, iç kontrol çevresi, iletişim faaliyetleri ve finansal raporlama, kontrol işlemleri ve kontrol gözetimi iç kontrol yapısının unsurlarıdır.

¹⁴⁶ Tamer AKSOY, **Derecelendirme ve Kurumsal Yönetim Süreci ile KOBİ'ler, Bankalar ve Kurumsal İşletmeler Işığında Basel ve İç Kontrol**, Ankara: TÜRMOB Yayınları, Grup Matbaacılık A.Ş, 2010.

SPK'nın 3 Ocak 2014 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan II.17.1 sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği'nin 4.1. maddesinde tanımlandığı üzere Yönetim Kurulu, ihtiyatlı bir risk yönetimi anlayışı ile şirketin risk, büyüme ve kârlılık dengesini en uygun düzeyde tutmakta, uzun vadeli menfaatlerini gözeterek şirketi idare ve temsil etmektedir.

Ayrıca Yönetim Kurulu, yönetimin performansını denetlemekte, şirketin uzun vadeli hedeflerini tanımlamakta ve ihtiyaç duyacağı işgücü ile finansal kaynakları belirlemektedir.

SPK'nın aynı tebliğinin 4.5. maddesi "Riskin erken saptanması komitesi" kurulmasını öngörmektedir. Bu komitenin görevleri şunlardır:

- Şirketin varlığını, gelişmesini ve devamını tehdit eden risklerin erken teşhisi;
- Belirlenen risklerle ilgili gerekli önlemlerin alınması;
- Risk yönetilmesi amacıyla çalışmaların yapılması;
- Risk yönetim sisteminin yılda en az bir kere gözden geçirilmesi.¹⁴⁷

Bankada iç kontrol organizasyonu düzenleyici bir çerçeveye dayanmaktadır. Bankanın iç düzenleyici belgeleri, denetimi organize etmek için böyle bir iç düzenleyici çerçeve görevi görmektedir.

Bankacılık Kanunu, iç kontrol yapısının kanuna uygun olarak planlanması, tesis edilmesi, etkin bir şekilde uygulanması ve finansal raporlama sistemlerinin sağlamlığı konusunda Yönetim Kurulu'na sorumluluk vermektedir. Bankalar, maruz kaldıkları riskleri izlemek ve yönetmek için faaliyetlerinin yapısı ve kapsamıyla uyumlu, etkin ve yeterli iç kontrol sistemlerini kurmak ve işletmek ile yükümlüdürler. Ayrıca bankalar, faaliyetlerinin bankacılık teamüllerine, iç düzenlemelere ve mevzuata uygun olarak yürütülmesini, muhasebe ve raporlama sistemlerinin etkin bir şekilde çalışarak raporların zamanında üretilmesini ve her kademedeki çalışanının uymak zorunda olduğu kontrol faaliyetlerine uygun olarak sağlamaktadır.

¹⁴⁷ Sermaye Piyasası Kurumu (SPK), "II-17.1 Sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği", 03.01.2014 tarihli, 2887103 Sayılı Resmi Gazete, (2015).

BDDK, 8 Şubat 2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete'de “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik”i yayımlamıştır. İç denetim, iç kontrol ve risk yönetimi sistemlerine ilişkin ayrıntılı yönergeler içeren bu yönetmelik daha sonra yürürlükten kaldırılarak 1 Kasım 2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik” ile değiştirilmiştir. Bu düzenleme, etkin bir iç kontrol yapısının özelliklerini, bağımsız denetçinin bu kapsamdaki sorumluluklarını ve denetim sürecinde dikkate alınması gereken faktörleri tanımlamaktadır.

Basel Bankacılık Denetimi Komitesi'nin tavsiyelerine istinaden Rusya Merkez Bankası, 2014'ün Temmuz ayından itibaren “Kredi Kuruluşlarında ve Banka Gruplarında İç Kontrol Organizasyonu” hakkında 16.12.2003 tarih ve 242-P No.lu Yönetmeliğin yeni baskısını uygulamaya başlamıştır. (Bundan böyle Yönetmelik No. 242-P) olarak anılacaktır. Yeni baskıda iç kontrol sisteminin organizasyonuna ilişkin daha sıkı şartlar ve net kriterler mevcuttur. Bu şartlara göre tüm kredi kuruluşları için iç kontrol sisteminde aşağıdaki üç servisin işleyisi zorunlu hale gelmiştir: İç kontrol birimi, iç denetim birimi, risk yönetimi birimidir. Bundan başka Rusya Merkez Bankası Bankalara Yönetim Kurulu'na bağlı özel bir denetim komitesi oluşturmalarını tavsiye etmiştir.

4.3.3. İç Denetim Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nda denetim uygulamalarının, Rusya Federasyonu Merkez Bankası ile “merkez bankalarının bankası” konumundaki Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) ve uluslararası standartlara uygunluk açısından karşılaştırması daha önceki bölümlerde verilen bilgiler ışığında Tablo 12'de özet olarak sunulmuştur.

Tablo 12: TCMB ile RMB'nin Denetim Uygulamalarının Uluslararası Standartlara Uygunluk Açısından Karşılaştırılması

	Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS)	Rusya Federasyonu Merkez Bankası (RMB)	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)
Yasal ve diğer düzenlemelerde iç denetimin tanımı	IIA tanımı ile aynı	IIA tanımı ile aynı	IIA tanımı ile aynı

Etik Kod (İç denetim meslek ahlaki kuralları)	IIA'ya uyum zorunlu	IIA'ya uyum zorunlu	IIA'ya uyum zorunlu
İç denetim biriminin bağlı olduğu örgüt birimi	Banka Genel Müdürü ve Yardımcısı	Doğrudan RMB Başkanı'na bağlı olan İç Denetim Komitesi	Banka Başkanı
İç Denetim Birimi Yönetmeliği	Var	Var	Var
İşlevsel ve idari raporlama	Raporlamalarını Denetim Komitesi'ne yapmaktadır	İç Denetim Birimi, Yönetim Kurulu'na veya Denetim Komitesi'ne raporlama yapmaktadır	Doğrudan Banka Başkanı'na bağlıdır ve raporlama yapmaktadır. Denetim sonuçları hakkında Denetleme Kurulu'na da bilgi verilmektedir, ancak Kurul'a doğrudan raporlama yapılmamaktadır.
Bağımsızlık	Vurgulanmış	Vurgulanmış	Vurgulanmış
Tarafsızlık	Vurgulanmış	Vurgulanmış	Vurgulanmış
IIA standartlarına uyum	Tam	Tam	Tam (Zorunlu tutulmuştur)
İç denetçilerde sertifika aranması	-	Zorunlu	Zorunlu
İç denetimin kapsamı	Bankanın tüm işlemleri	Bankanın tüm işlem ve faaliyetleri	Banka'nın tüm işlem ve etkinlikleri
Faaliyet denetimi	Dahil	Dahil	Dahil
Finansal tabloların denetimi	Dahil	Dahil	Dahil
Uygunluk denetimi	Dahil	Dahil	Dahil
Bağımsız denetim uygulamaları	Yıllık hesapları bağımsız denetimden geçmektedir.	Yıllık hesapları bağımsız denetimden geçmektedir.	Yıllık hesapları bağımsız denetimden geçirilmektedir.
Kamu denetimi uygulamaları	-	Faaliyetleri için, Rusya Bankası, Rusya Federasyonu Hesap Odası tarafından RMB'nin faaliyetlerinin denetlenmesine karar veren Devlet Duması Federal Meclisine rapor vermektedir. Ayrıca, RMB'nin bir denetim kuruluşu ile etkileşimi - RMB'nin yıllık mali tablolarının denetçisidir	Başbakanlık Banka'nın işlem ve hesaplarını denetletirebilmektedir. Banka para politikası faaliyetleri hakkında yılda 2 kez Bakanlar Kurulu'na rapor sunmakta, ayrıca faaliyetleri hakkında TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'na yılda 2 kez bilgi vermektedir

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnternet Sitesi, <https://www.tcmb.gov.tr>, (01.11.2022); Rusya Federasyonu Merkez Bankası İnternet Sitesi, <https://www.cbr.ru>, (01.11.2022).

Tablo 12’de görüleceği üzere, TCMB’de iç denetimin tanımı RMB’ye paralel olarak IIA’nın yapmış olduğu tanıma uygundur. Bu tanım, standartlarda da belirtildiği şekilde oluşturulan İç Denetim Yönetmeliği’nde yer almaktadır. Yönetmelik, Rus ve Türk merkez bankalarında olduğu gibi IIA tarafından yayınlanan İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları ve Etik Kodlara uyulmasını zorunlu kılmaktadır. RMB ve TCMB İç Denetim Yönetmeliği’nde standartlar iç denetçilerin bağımsızlığına ve tarafsızlığına vurgu yapmakta ve buna ilişkin özel hükümler içermektedir. İç denetim faaliyetlerinin kapsamı, standartların düzenlenmesine paralel olarak diğer merkez bankalarında olduğu gibi faaliyet denetimler, mali denetimler ve uygunluk denetimleri de dahil olmak üzere "bankanın tüm işlem ve etkinlikleri" olarak tanımlanmıştır.

Tablo 12, TCMB'nin iç denetim fonksiyonunun diğer merkez bankaları veya uluslararası standartlarla tam olarak uyumlu olmayan özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Birincisi, iç denetim biriminin Banka'nın en yüksek karar organı olan Yönetim Kurulu'na ya da onunla ilişkili Denetim Komitesi'ne değil, doğrudan icra kurulu başkanı olan Başkan'a raporlama yapmasıdır. Bu konu, hem IIA standartları hem de Kurumsal Yönetim İlkeleri tarafından yönetilen yapıdan farklı bir bakış açısını temsil etmektedir. Benzer şekilde BIS iç denetim birimi bankanın Genel Müdürü'ne ve yardımcısına bağlıyken, RMB'de doğrudan RMB Başkanı'na bağlı olan İç Denetim Komitesi'ne raporlama yapmaktadır. Öte yandan, Denetim Komitesi'nin varlığı da vurgulanmalıdır. TCMB'nin Yönetim Kurulu'na bağlı olan bağımsız denetim komitesi bulunmamaktadır. Rusya Bankası'nda ise, iç denetim birimi, İç Denetim Departmanını da içeren Rusya Bankası Baş Denetçi Servisi'ne karşı sorumludur ve iç denetimden sorumlu RMB Başkanı'na karşı sorumludur. TCMB'nin Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre oluşturulmuş, bankanın işlem ve hesaplarının gözetiminden sorumlu bir Denetleme Kurulu bulunmaktadır. Ancak bu Kurul, Yönetim Kurulu'ndan ayrı bir organdır ve iç denetim birimi ile organik bir ilişkisi yoktur. Bunun yerine, iç denetimin sonuçları hakkında bilgi almakta, fakat görüş alışverişinde bulunmamakta veya denetim planının hazırlanmasına katılmamaktadır. Ancak iç denetim birimi, görevlerinin ifasına yönelik olarak Denetleme Kurulu ile gerekli iletişimi kurmak ve denetimlerin sıklığını ve kapsamını belirlemek hakkına sahiptir.

Bağımsızlık, iç denetim başarısının başladığı ve bittiği yerde yer almaktadır. İç denetimin etkinliğindeki en önemli faktör, onun organizasyonel konumudur. İç denetçinin kurum/işletme içindeki rapor verebilirliği ne kadar yüksek olursa, denetlenecek alanın seçiminde ve denetim sonuçlarından çıkarılacak sonuçların seçiminde bağımsızlığını o kadar etkin kullanmaktadır. İç denetim fonksiyonunun nasıl kurulduğu yönetim kurulu yapısı, organizasyon yapısı, yönetim becerileri, büyüklüğü ve uyum programı gibi faktörlere bağlıdır. Dikkate alınması gereken hususlar arasında yönetim kurulu düzeyinde onay alınması, denetim komitesi oluşturulması, denetim komitesi ve iç denetim yönetmelikleri hazırlanması, iç denetime ihtiyaç duyulan kaynakların belirlenmesi, risk değerlendirmelerinin yürütülmesi ve iç denetim planının dahili olarak hazırlanması yer almaktadır. Ayrıca, IIA standartlarına göre Yönetmelikte iç denetim faaliyetlerinin amacı, yetkileri ve sorumlulukları ile iç denetim biriminin kurum/işletme içindeki konumu yönetmeliklerle belirlenmeli, yönetmelik yönetim kurulu tarafından onaylanmalı, Etik Kurallar'ın ve Standartlar'ın zorunlu olduğu belirtilmelidir. İç denetim biriminin tarafsızlığı ve bağımsızlığı düzenlenmeli, denetim yöneticisi kurum/işletme içinde en üst düzeye raporlama yapması sağlanmalı ve iç denetime her türlü bilgi, belge, personel ve varlığa sınırsız erişim hakkı verilmelidir.

Avrupa Birliği tarafından Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ile ortak girişim sonucunda kurulan Yönetişim ve Yönetimin Geliştirilmesi İçin Destek Programı (SIGMA) kapsamında PIFC433 (Kamu İç Finansal Kontrol) Grubu tarafından hazırlanmış olan “Aday Ülkelerde İç Kontrol Sistemleri” başlıklı raporda yer alan “İç Denetim için Modern Düzenlemeler” tebliğine göre iç denetimin etkili olduğunun söylenebilmesi için;

- İç denetimin hedefleri kurum/işletmede en üst düzeyde kabul edilmeli, personel ve yönetimin her kademesinde anlaşılmalıdır: bir iç yönetmeliğin yayımlanması ve yaygınlaştırılması bu amaca kısmen ulaşabilir.
- İç denetim, kurum/işletme çapındaki tüm bilgi ve belgelere sınırsız erişime sahip olmalıdır.
- İç denetimin kapsamı kurum/işletme çapında olmalıdır.

- İç denetim yöneticisi, kurum/işletmenin başkanıyla ve uygun hallerde denetim komitesi başkanıyla doğrudan raporlama kanalı olmalıdır.
- İç denetim, denetim dışında herhangi bir görev almamalıdır.
- İç denetim, kurum/işletmenin günlük faaliyetlerinden bağımsız olmalıdır.
- İç denetimin sonuçları etkili bir şekilde iletilebilmelidir.¹⁴⁸

Yukarıdaki kriterler ışığında özetleyecek olursak, TCMB'nin İç Denetim Yönetmeliği, Banka'nın en üst karar organı olan Yönetim Kurulu tarafından onaylanmaktadır. Yönetmeliğin 7. maddesine göre bankaların tüm işlem ve faaliyetleri denetime tabidir. Yönetmeliğin 10. maddesi İç Denetim Genel Müdürlüğü'nün Banka'nın her türlü fonksiyon ve işlemleri ile tüm belge, kayıt ve defterlerine sınırsız erişimi olduğunu düzenlemektedir. 8. Madde, Genel Müdürlüğün doğrudan Başkan'a karşı sorumlu olduğunu ve denetim sonuçlarını Başkan'a rapor ettiğini belirlemektedir. Aynı maddede Genel Müdürlüğün Banka'nın diğer birimlerinden bağımsız olduğu, 10. maddede ise denetçilerin Banka teşkilatında herhangi bir operasyonel görev üstlenemeyeceği, muhasebe işlemlerini başlatamayacağı, onaylayamayacağı ve Genel Müdürlüğe bağlı olmayan personelin işlerini yönetemeyeceği belirtilmektedir.

“Rusya Federasyonu Merkez Bankası (Rusya Bankası)” Federal Yasası'nın 95. Maddesi ve 6 Nisan 2012 tarihli ve 376-P sayılı Rusya Merkez Bankası Yönetmeliği “Rusya Federasyonu Merkez Bankasında İç Denetim Hakkında” uyarınca, Rusya Bankası'nın iç denetimi, Rusya Bankası Başkanı'na karşı sorumlu olan doğrudan Rusya Bankası'nın Baş Denetçi Servisi tarafından gerçekleştirilmektedir. İç Denetim Departmanı, sırayla, RMB Baş Denetçi Hizmetinin bölümlerinin çalışmalarının koordinatörü ve organizatörüdür. İç Denetim Departmanı, Rusya Merkez Bankası'nda tarafsızlık, bağımsızlık ve risk temelli yaklaşım ilkelerine uygun olarak iç denetimi organize etmekte, bu da RMB'nin artan risklere tabi faaliyetlerinin stratejik olarak önemli alanlarına odaklanmayı mümkün kılmaktadır.

¹⁴⁸ The PIFC Expert Group (Sub-group of the Working Group on Audit Manuals), "Internal Control Systems in Candidate Countries", Vol. II (February 2004), s.79.

İç denetimin amaç, yetki ve sorumlulukları, IIA Standartları'nda öngörüldüğü üzere Yönetmelik ile düzenlenmiştir. Bununla birlikte, IIA Nitelik Standardı, denetim yöneticisinin bankanın yönetim kurulu ile doğrudan temasa geçmesi ve iletişim kurması gerektiğini vurgulamaktadır. Tablo 12'de özetlendiği gibi, iç denetim biriminin, önde gelen merkez bankası uygulamalarındaki standartların gerekliliklerine paralel olarak doğrudan bankanın yönetim kuruluna (veya denetim komitesine) rapor verdiği görülmektedir. TCMB'de iç denetim biriminin bağımsızlığının artırılması bağlamında daha üst organ olan Yönetim Kurulu'na karşı sorumlu tutulması standardın ideallerine daha uygun olacaktır.

Yönetmeliklerde yer alan iç denetim tanımı ile IIA tanımının örtüştüğü görülmektedir. Ayrıca, Yönetmeliğin 9. maddesi, iç denetim biriminde IIA'nın Ahlaki Kuralları ve Standartları'nın esas alınacağını düzenlemektedir.

Bu değerlendirmeler ve inceleme neticesinde, TCMB ve RMB'nin iç denetim birimlerinin, IIA tarafından yürütülen Uluslararası İç Denetim Mesleki Standartları'na büyük ölçüde uyumlu olduğu değerlendirilmektedir. Salt iç denetim biriminin iç yapısı bağlamında bakıldığında, raporlama ilişkileri dışında (TCMB için) Standartlar'a tam olarak uyulmaktadır.

4.3.4. İç Denetim ve İç Kontrol Uygulayıcıları Açısından Karşılaştırılması

Önceki bölümlerde Türk ve Rus bankalarında iç denetim ve iç kontrolün yapısını ele aldıktan sonra, bu bölümde iç denetim ve iç kontrol uygulayıcıları için temel gereksinimler, işlevler ve niteliklere geçmekteyiz. Türkiye ve Rusya'da iç denetim ve iç kontrol uygulayıcıları açısından karşılaştırması Tablo 13'de özet olarak sunulmuştur.

Tablo 13: Türk ve Rus İç Denetim ve İç Kontrol Uygulayıcıları Açısından Karşılaştırılması

		Türkiye’de	Rusya’da
İç Denetim Uygulayıcıları	İç Denetim Biriminin Üye Sayısı	İç denetim biriminin çalışan sayısı, bankanın ölçeğine, faaliyetlerinin niteliğine ve karmaşıklığına bağlı olarak denetim komitesi tarafından atanmaktadır	Yapılan işlemlerin niteliğine ve ölçeğine, üstlenilen risklerin düzeyine göre kredi kuruluşu tarafından belirlenmektedir
	Başkanın Kime Karşı Sorumluluğu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu
	Yüksek Öğrenim Gereksinimi	Var, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nden ya da Mühendislik Fakültesi'nden mezun olmak gerekmektedir	Var, Devlet üniversitesinden İktisadi Fakültesi'nden mezun olmak gerekmektedir
	Gerekli İş Deneyimi	24 aylık süre boyunca denetim yapan birinin yanında eğitim almak gerekmektedir	Muhasebeci yardımcısı veya denetçi yardımcısı olarak en az 3 yıl deneyimli
	İç Denetçilerde Sertifika Aranması	Zorunlu	Zorunlu
	Yabancı Dil Bilgisine Sahip Olma Şartı	Yüksek düzeyde yabancı dil bilgisi	Yüksek düzeyde yabancı dil bilgisi
	İç Denetçilerin Niteliklerinin Geliştirilmesi	Çalışanların düzenli olarak eğitilmesi ve geliştirilmesi	İç denetim birimi başkanının ve çalışanlarının mesleki eğitiminin (yeniden eğitim) düzenli olarak yapılması tavsiye edilmektedir
	Gerekli Bilgiler	Ekonomi, finans, mevzuat ve vergi, muhasebe ve yönetim muhasebesi ilkeleri alanlarında bilgi sahibi olmaktadır	Ekonomi, finans, mevzuat ve vergi, muhasebe ve yönetim muhasebesi ilkeleri alanlarında bilgi sahibi olmaktadır
İç Kontrol	İç Kontrol	Bankanın büyüklüğü ve	Çalışan sayısı Banka

Uygulayıcıları	Biriminin Üye Sayısı	işlem hacmi doğrultusunda çalışanların sayısı azabileceği gibi, artabilmektedir.	Yönetim Kurulu Başkanı tarafından belirlenir. Hedeflere etkin bir şekilde ulaşmak ve iç kontrol sorunlarını çözmek için yeterli olmalıdır.
	Başkanın atanması	Yönetim Kurulu tarafından atanmaktadır	Yönetim Kurulu tarafından atanmaktadır
	Başkanın Kime Karşı Sorumluluğu	Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu
	Yüksek Öğrenim Gereksinimi	Var, Kamu Yönetimi, İktisat, İşletme ve ilgili bölümlerinden mezun olmalıdır	Var, İktisat ve Hukuk bölümlerinden mezun olmalıdır
	Yönetici için Gerekli İş Deneyimi	En az 7 yıllık iş tecrübesi	Risklerin kredi kuruluşu tarafından kabul edilmesi, analiz edilmesi veya risklerden korunma ile ilgili bir kredi kuruluşunun bir bölümünde en az 3 yıllık iş deneyimi
	Diğer Gereklilikler	İç kontrol uygulayıcıları, iç kontrol faaliyetleri dışında bir faaliyette bulunamazlar.	İç kontrol uygulayıcıları, iç kontrol faaliyetleri dışında bir faaliyette bulunamazlar.

Kaynak: Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik ve 30 Aralık 2008 tarihli 307-FZ sayılı "Denetim Üzerine" Federal Yasası verileri dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Tablo 13’de görüleceği üzere, genel olarak, Türkiye ve Rusya’daki iç denetim ve iç kontrol uygulayıcılarının görev ve nitelikleri için temel gereksinimler benzerdir. Genel olarak iç denetim ve iç kontrol birimlerinin çalışan sayısı, banka’da yapılan işlemlerin niteliğine ve ölçeğine, üstlenilen risklerin düzeyine göre belirlenmektedir. Başkan’ın talebi ve denetim komitesi talebi ile çalışan personel sayısında değişiklik yapılabilmektedir. İç denetim ve iç kontrol birimleri çalışanları, belirli nitelik ve yeterliliklere sahip elemanlardan oluşturulmaktadır. Birime katılma şartları ve taşınması zorunlu olan özellikler yazılı olarak belirlenmelidir.

Her iki ülkede de, iç denetim ve iç kontrol biriminin yöneticileri, kredi kuruluşunun Yönetim Kurulu’na (Denetim Kurulu) karşı sorumludur. Ayrıca Bankaların

İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik¹⁴⁹ ve 30 Aralık 2008 tarihli 307-FZ sayılı "Denetim Üzerine" Federal Yasası¹⁵⁰ uyarınca:

- Müfettişler görev ve sorumluluklarını tarafsız ve bağımsız olarak icra etmektedir. Bu amaçla müfettişlerin iç denetim birimi yöneticisi, ilgili iç sistemler sorumlusu ve yönetim kurulu haricinde banka yönetiminde yer alan hiçbir kişiye karşı hesap verme sorumluluğu bulunmaması ve görevlerinin icrasında kişisel veya akrabalık ilişkileri ya da bankadaki konumu gibi hususlardan kaynaklı menfaat çatışmalarından uzak olmaları sağlanmaktadır.
- Müfettişler, bağımsızlıklarını ve tarafsızlıklarını zedeleyici nitelikteki hususların bulunması halinde bunları denetim öncesinde iç denetim birimi yöneticisine ve denetim komitesine bildirir ve görevden çekilmektedir. Müfettişler, daha önce bulunduğu görevler nedeniyle sorumluluğu bulunan işlemlerin denetiminde yer alamazlar.
- İç denetçiler iç kontrol sisteminin düzenlenmesi ya da uygulanması süreçlerine ve iç kontrol tedbirlerinin seçimine dahil edilemez. İç kontrol uygulayıcıları ise, iç kontrol faaliyetleri dışında bir faaliyette bulunamazlar.

İç kontrol personeli, denetlediği şube veya birimde bağımsız ve doğrudan İç Kontrol Merkezine bağlı çalışmakta, şube veya birimde herhangi bir yöneticiye bağlı çalışmamaktadır. Denetim yetkisini Yönetim Kurulu'ndan almaktadır. İç kontrol personeli olarak görevlendirilen eleman, bu görevlendirme ile denetim yetkisine sahip olup bu görevlendirme sona erdiğinde veya atamayla görev değiştirdiğinde, denetim yetkisi de kendiliğinden ortadan kalkmaktadır. Denetim yetkisinin kullanılmasında, iç kontrol elemanları unvanlarına bakılmaksızın eşit haklara sahiptirler.¹⁵¹

Türkiye ve Rusya'da İç Kontrol Birimi Başkanı, Banka Yönetim Kurulu tarafından atanmakta ve görevden alınmaktadır. Aynı zamanda, İç Kontrol Servisi başkanının atanması ve görevden alınması prosedürü, kendisinin ve İç Kontrol Birimi'nin görevlerini Banka'nın yürütme organından bağımsız olarak yerine getirmesini

¹⁴⁹ Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik, Md. 23.

¹⁵⁰ 30 Aralık 2008 tarihli 307-FZ sayılı "Denetim Üzerine" Federal Yasası, 1b., Md. 11.

¹⁵¹ Gürdoğan YURTSEVER, "Banka İç Kontrol Birimleri", **İç Denetim Dergisi**, Sayı.17, 2007, s.28.

sağlamalıdır. İç Kontrol Birimi, faaliyetlerinde yılda en az bir kez faaliyetleri hakkında rapor sunduğu Banka Yönetim Kurulu'na karşı sorumludur.

Ayrıca iç denetim ve iç kontrol birimi yöneticileri, birimde, mesleki yeterliliğin gereklerini karşılayan ve uygun düzeyde iç denetimi ve iç kontrolü gerçekleştirebilen yüksek düzeyde nitelik ve becerilere sahip çalışanlarla görevlendirmekle sorumlu olmalıdır. Yönetici, çalışanların gerekli beceri düzeyini sürekli olarak izlemeli ve değerlendirmelidir.

İç denetim personeli, yöneticisi ve başkanı için farklı önemde olan diğer bazı genel yetkinlikler de söz konusudur. Örneğin iç denetim personeli için ekonomi, finans, mevzuat, vergi, bilgi teknolojileri, muhasebe ve yönetim muhasebesi konularının çerçeveleri, araç ve teknikleri konusunda yetkin olmak önemlidir. İç denetçiler denetim çalışmalarında bu yetkinliklere ihtiyaç duyacaklardır. İç denetim yöneticileri ve başkanı içinse, yönetim becerileri, çatışma çözme ve müzakere becerileri, personelin eğitimi ve gelişimine katkı sağlamak gibi beceriler de önemli beceri alanları arasında sayılabilir. Bunun yanı sıra belirli düzeyde yabancı dil becerileri de iç denetçiler için günümüzde önemli olan yetkinlikler arasındadır. Yabancı dil becerileri de, iç denetçilerin yurtdışındaki uygulamaları daha güncel ve hızlı bir şekilde takip etmesine, yabancı kaynaklar ile kendini daha fazla geliştirmesine, geliştirilen çeşitli ürünleri daha kolay anlamasına imkan tanıyacaktır.

Türk ve Rus iç denetim ve iç kontrol uygulayıcıları arasında birçok benzerliğe rağmen farklılıklar da bulunmaktadır. Örneğin, farklılıklar esas olarak eğitim ve gerekli iş deneyimi gibi alanlarda görülmektedir. Türkiye’de iç denetçi olmak isteyen kişilerin üniversitelerin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nden ya da Mühendislik Fakültesi'nden mezun olmak, Rusya’da ise devlet üniversitesinden İktisadi Fakültesi'nden mezun olmak gerekmektedir. Bunun yanında, Rusya’da iç denetçi olmak için muhasebeci yardımcısı veya denetçi yardımcısı olarak en az 3 yıl deneyimli olmalıdır. Türkiye’de ise, 24 aylık süre boyunca denetim yapan birinin yanında eğitim almak gerekmektedir.

Ayrıca Türkiye’de iç denetçi unvanına sahip olarak görev yapabilmek için Türkiye İç Denetim Enstitüsü tarafından verilen Sertifikalı İç Denetçi (CIA)

sertifikasına sahip olması talep edilmektedir. Kamu kurumlarında iç denetçi unvanı ile çalışabilmek için de Maliye Bakanlığı İç Denetim Koordinasyon Müdürlüğü tarafından belirlenen şartları yerine getirmek gerekmektedir. Rusya'da, bir CIA sertifikası almak bir ön koşul değildir, ancak varlığı, sahibinin statüsünü yükseltir ve mesleki niteliklerini onaylayarak başarılı bir kariyer gelişimine giden yolu açmaktadır. Ancak, bir iç denetçi olabilmek için bir uzmanın, denetçilerden oluşan bir özdenetim kuruluşu tarafından verilen bir denetçi yeterlilik sertifikası alması gerekmektedir. Bunu elde etmek için, başvuru sahibinin yüksek öğrenim görmüş (devlet akreditasyonuna sahip bir üniversitede alınmış) ve denetim faaliyetlerinin uygulanması veya muhasebe (finansal) tablolarının muhasebeleştirilmesi ve hazırlanması ile ilgili en az üç yıllık iş deneyimine sahip olması ve yeterlik sınavını geçmesi beklenmektedir. Aynı zamanda, belirtilen hizmet süresinin son üç yılının en az iki yılı, bir denetim kuruluşunda işe girmelidir.¹⁵²

Türkiye'de iç kontrol uygulayıcı olmak isteyen kişilerin üniversitelerin Kamu Yönetimi, İktisat, İşletme ve ilgili bölümlerinden mezun olmak, Rusya'da ise İktisat ve Hukuk bölümlerinden mezun olmak gerekmektedir. Türkiye'de en az 7 yıllık bankacılık tecrübesine sahip olması gereken iç denetim birimi yöneticisi, kendi kapsamındaki iç denetim faaliyetlerini, gerçekleştirilecek faaliyetlere yönelik olarak politika ve uygulama usulleri ile iç denetim planları çerçevesinde yürütmektedir. Rusya'da ise, iç kontrol birimi yöneticisinin da İktisat veya Hukuk alanında yüksek öğrenim görmüş olması ve kredi kuruluşunun risk alması, risklerin kredi kuruluşu tarafından kabul edilmesi, analiz edilmesi veya risklerden korunma ile ilgili bir kredi kuruluşunun bir bölümünde en az 3 yıllık iş deneyimine sahip olması beklenmektedir.

¹⁵² 30 Aralık 2008 tarihli 307-FZ sayılı "Denetim Üzerine" Federal Yasası, 1b., Md. 11.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, Türk ve Rus bankacılık sisteminin gelişim tarihine, seçilmiş ülke merkez bankalarının mevcut yapısı ve bankaların genel durumuna, denetim ve kontrolün kavramsal çerçeveye ve bunların oluşumuna kısa bir özet sunmakta ve ayrıca bankacılık denetimi çalışmasına ayrılmış bilimsel literatürün kapsamlı bir analizini yapmaktadır. Çalışmada, Türk-Rus bankacılık sisteminin denetim uygulamaları çerçevesinde iç denetim ve iç kontrol sisteminin yapısı karşılaştırılmaktadır.

Bankacılık faaliyetlerinin devlet tarafından düzenlenmesi ihtiyacı, önemi özellikle devlet ekonomisinde kriz olaylarının gelişimi döneminde artan birçok neden ile ilişkilidir. Bankacılık denetim sistemlerinin ortaya çıkması ve kurumlarda iç kontrol sistemlerinin kurulması açısından 2001 mali krizi gündeme gelmektedir. 2001 krizinde bankacılık sorunları, başta kredi riskleri odaklı bankalar olmak üzere, bankalardaki risk yönetim ve iç denetim sistemlerinin olumsuz bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bankalar, sermayelerinin taşıyabileceğinden risklerin çok ötesinde kredi vererek nihayetinde ulusal ekonomik krize katkıda bulunmuştur. Bankalarda risk yönetimi ve iç denetim departmanlarının etkisiz ve sadece kağıt üzerinde olması bu kurumları kriz karşısında güçsüz kılmış ve ayrıca bankacılık sektörünün karşılaştığı sorunlar, sektörün toplum ve kamuoyu nezdinde prestij kaybetmesine neden olmuştur.

Bankacılık sektöründe yaşanan aksaklıkların önüne geçilmesi, ancak tüm bankacılık sektöründe etkin bir iç kontrol sistemi kurulması ve söz konusu sistemin sağlıklı bir iç denetim mekanizması eliyle sürekli olarak denetlenmesi ile mümkün olacaktır. Örneğin, Türkiye’de özellikle 2001 krizinden sonra, bağımsız yapısı ile dikkat çeken BDDK tarafından uygulamaya konulan düzenlemeler, finansal sektörde görece güçlü bir yapının oluşmasına önemli katkılar sağlamıştır. Bugün Türk bankacılık sektöründeki iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin yapısı ve işleyişi, 2012 yılında yayınlanan "Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik" çerçevesinde dünya uygulamalarına paralel olarak şekillendirilmiştir. Yönetmeliğin amacı, sektörde etkin ve yeterli iç sistemler mekanizması kurulmasını temin etmektir. Rusya’da, ticari bankalarda iç kontrol sisteminin genel organizasyonu, Rusya Merkez Bankası’nın 16 Aralık 2003

tarhli ve 242-P sayılı "Kredi kurumlarında ve bankacılık gruplarında i kontrolün organizasyonu hakkında" Yönetmeliği ile belirlenmektedir.

Bu alışma ile iç denetim ve iç kontrol rollerinin ve pratik görevlerinin ele alınması, Türk-Rus bankacılık sisteminin denetim uygulamaları açısından karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için Türk ve Rus iç denetim ve iç kontrol uygulayıcıları, iç denetim uygulamaları ve iç kontrol sisteminin uygulanması açısından daha derin bir karşılaştırılma yapılmıştır. Rus ve Türk bankaları tarafından sağlanan bilgiler, düzenleyici yasal düzenlemeler ve bankaların iç sistemlerine ilişkin düzenlemeler kullanılarak toplanmıştır.

Araştırma kapsamında uygulanan analiz neticesinde;

1. İç kontrol sisteminin uygulanması açısından, genel olarak, Rus ve Türk bankalarının iç kontrol sisteminin organizasyonu önemli benzerliklere sahiptir. Hem Rus hem de Türk bankalarının, yıllık hissedar toplantıları arasındaki dönemde bankanın faaliyetlerini yetkinliklerine uygun olarak yöneten bir yönetim organı olarak Denetim Kurulunun oluşturulmasıyla karakterize edildiği sonucuna varabiliriz. Ayrıca, Rus ve Türk bankalarının Denetim Kurulu yeleri ve komiteler hakkında bağımsız yöneticiler de dahil olmak üzere ayrıntılı bilgileri yansıttıkları ve komite ve hizmetlerin faaliyetlerini düzenleyen tüm dahili belgeleri web sitelerinde kamuya açık hale getirmedikleri tespit edilmiştir.

Söz konusu bankaların resmi web sitelerinden alınan bankaların iç denetim sistemindeki hükümlerin analizine dayanarak, Türk ve Rus bankalarının faaliyetleri, iç denetim sisteminin yapısı ve zellikleri, Yönetim Kurulu ve komitelerinin ye sayısı ile birlikte oluşumlarındaki bağımsız yöneticilerin oranı hakkında büyük miktarda bilgi sağladıkları sonucuna varılabilmektedir. Teftiş Kurulu hariç olmak üzere tüm komiteler ve birimler, Genel Kurul'a rapor veren Yönetim Kurulu'na karşı sorumludur. Rusya'da Teftiş Kurulu münhasıran banka Hissedarlarının Genel Kurulu'na karşı sorumluyken, Türkiye'de Yönetim Kurulu'na ise karşı sorumludur.

2. İç denetim uygulamaları açısından, Rus ve Türk i denetim departmanları, bankalarda tarafsızlık, bağımsızlık ve risk temelli yaklaşım ilkelerine uygun olarak i

denetimi organize etmekte, bu da bankaların artan risklere tabi faaliyetlerinin stratejik olarak önemli alanlarına odaklanmayı mümkün kılmaktadır.

Her iki ülkede de yönetmelikte IIA Standartları'nda öngörüldüğü üzere iç denetimin amacı, yetki ve sorumlulukları düzenlenmiştir. Ayrıca yönetmeliklerde iç denetim tanımının IIA tanımıyla örtüştüğü görülmektedir. Ancak IIA Nitelik Standardı'nda denetim yöneticisinin doğrudan kurulla (Banka Meclisi) iletişim ve bağlantı kurması gerektiği hususu düzenlenmiştir. TCMB'de iç denetim biriminin bağımsızlığının güçlendirilmesi bağlamında daha üst organ olan Banka Meclisi'ne karşı sorumlu olması Standart'ın getirdiği ideale daha uygun olacaktır.

Böylece, tüm inceleme ve değerlendirmeler sonucunda TCMB ve RMB'de iç denetim biriminin IIA tarafından düzenlenen uluslararası iç denetim meslek standartlarına büyük ölçüde uyum gösterdiği anlaşılmıştır. Salt iç denetim biriminin içsel yapısı bağlamında bakıldığında raporlama ilişkisi dışında (TCMB için) Standartlarla arasında tam uyum olduğu görülmektedir.

3. İç denetim ve iç kontrol uygulayıcıları açısından, Türkiye ve Rusya'daki uygulayıcılarının görev ve nitelikleri için temel gereksinimler benzerdir. Genel olarak iç denetim ve iç kontrol birimlerinin çalışan sayısı, banka'da yapılan işlemlerin niteliğine ve ölçeğine, üstlenilen risklerin düzeyine göre belirlenmektedir. Başkan'ın talebi ve denetim komitesi talebi ile çalışan personel sayısında değişiklik yapılabilir. İç denetim ve iç kontrol birimleri çalışanları, belirli nitelik ve yeterliliklere sahip elemanlardan oluşturulur. Birime katılma şartları ve taşınması zorunlu olan özellikler yazılı olarak belirlenmelidir. Her iki ülkede de, iç denetim ve iç kontrol biriminin yöneticileri, kredi kuruluşunun Yönetim Kurulu'na karşı sorumludur.

Birçok benzerliğe rağmen, Türk ve Rus iç denetim ve iç kontrol uygulayıcıları arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Farklılıklar esas olarak eğitim ve gerekli iş deneyimi gibi alanlarda görülmektedir. Türkiye'de iç denetçi olmak isteyen kişilerin üniversitelerin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nden ya da Mühendislik Fakültesi'nden mezun olmak, Rusya'da ise devlet üniversitesinden İktisadi Fakültesi'nden mezun olmak gerekmektedir. Bunun yanında, Rusya'da iç denetçi olmak

için muhasebeci yardımcısı veya denetçi yardımcısı olarak en az 3 yıl deneyimli olması beklenmektedir. Türkiye'de ise, 24 aylık süre boyunca denetim yapan birinin yanında eēitim almak gerekmektedir. Ayrıca, Türkiye’de en az 7 yıllık bankacılık tecrübesine sahip olması gereken i denetim birimi yöneticisi, kendi kapsamındaki i denetim faaliyetlerini, gerçekleştirilecek faaliyetlere yönelik olarak politika ve uygulama usulleri ile iç denetim planları çerçevesinde yürütmektedir. Rusya’da ise, iç kontrol birimi yöneticisinin da İktisat veya Hukuk alanında yüksek ērenim görmüş olması ve kredi kuruluşunun risk alması, risklerin kredi kuruluşu tarafından kabul edilmesi, analiz edilmesi veya risklerden korunma ile ilgili bir kredi kuruluşunun bir bölümünde en az 3 yıllık iş deneyimine sahip olması gerekmektedir.

Tüm bu bulgular çerçevesinde, gelişmiş ülkelerde, bankacılık sistemi uzun bir süre içinde şekillenmiş ve ancak bir dizi banka iflasından sonra, bir düzenleme ve kontrol sistemi oluşturulmaya başlanmıştır. Rusya ve Türkiye'deki bankacılık sisteminin gelişiminin bir zelliēi ise, reform süreçleri ve onun düzenlenmesi ve kontrolüne ilişkin bir sistemin oluşturulması eşzamanlı olarak gerçekleşmesidir.

Günümüzde denetim, özellikle iç denetim, Türkiye ve Rusya için nispeten yeni bir olgudur. Bu ülkelerde, iç denetim gelişme aşamasındadır ve bölgesel düzeyde bu sorun daha da ciddidir. Türkiye ve Rusya'da ekonomik sorunların finans sektörünü olumsuz etkilemesi, mevcut yasal normların uluslararası normlara tam olarak uymaması, bankacılık faaliyetleri ile ilgili karar veren birimlerin yeteri kadar özerk olmaması, kanundan kaynaklanan yaptırım güçlerini, yetkilerini öngörülen süreler içinde kullanamaması yeni düzenleyici yasal düzenlemelerin hazırlanmasını zorunlu kılmıştır.

Her iki ülkede de denetim sistemlerinin gelişmesine paralel olarak karlılık düzeyinde ve aktif byklēnde artış, sorunlu kredi düzeyinde ise azalış olduēu görülmektedir. Ayrıca mali sıkıntı nedeniyle banka iflaslarının daha az karşılaşılan bir durum olduēu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

AKSOY, Tamer. **Derecelendirme ve Kurumsal Yönetim Süreci ile KOBİ'ler, Bankalar ve Kurumsal İşletmeler Işığında Basel ve İç Kontrol**, Ankara: TÜRMOB Yayınları, Grup Matbaacılık A.Ş, 2010.

AKSOY, Tamer. **Tüm Yönleriyle Denetim**, Cilt 1, Ankara: Yetkin Yayınları, 2006.

AKSOY, Tamer. **Tüm Yönleriyle Denetim**, Cilt 2, Ankara: Yetkin Yayınları, 2006.

ALİEV, Adik; EFİMOVA Elena. **Money, credit, banks**, Moskova: FLINTA, 2015.

ALKİN, Kerem; OKAY, Esin. **Türkiye’de Kobi’lerin Basel II’ye Uyum Süreci ve Öneriler**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2008.

ASLAN, Sinan. **Türk Bankacılık Sektöründe Denetim**, 1. Basım, İstanbul: Avcıol Basım Yayın, 2003.

AYDIN, Nurhan. **Bankacılık Uygulamaları**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2006.

BESSİS, Joel. **Risk Management in Banking**, 2.Basım, Chichester: John Wiley & Sons Ltd., 2002.

BOZKURT, Nejat. **Muhasebe Denetimi**, İstanbul: Alfa Yayınları, 1998.

COŞKUN, Necat ve Diğerleri. **Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi**, İstanbul: TBB, Şubat 2012.

ÇATIKKAŞ, Özgür; OKUR, Mustafa; BALKAN, İsmail. **Bankalarda Denetim Komitesi Uygulaması**, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2012.

ELDEM, Edhem. **Osmanlı Bankası Tarihi**, Ayşe BERKTAY (çev.), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 1999.

ERİŞ, Hayati. **Türk Bankacılık Sistemi**, İstanbul: Der Yayınları, 2007.

FİKİRKOCA, Meryem. **Bütünsel Risk Yönetimi**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003.

GURYEV, Alexander. **Essay of the Development of Credit Institutions in Russia**, St.Petersburg: Tipo-Litograf "Yakor", 1904.

GÜRBÜZ, Hasan. **Muhasebe Denetimi**, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1995.

GÜREDİN, Ersin. **Denetim**, 6.Basım, İstanbul: Beta Yayınları, 1994.

İNCEKARA, Ahmet. **Bankacılık ve Finansal Kurumlar**, İstanbul: İktisadi Araştırma Vakfı, 2011.

KEPEKÇİ, Celal. **İç Kontrol Sistemi**, Ankara: Temel Eğitim ve Staj Merkezi Yayınları, 1994.

KESRİYELİ, Mehtap. **1980'den Günümüze Para Politikası Gelişmeleri**, Ankara: TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, 1997.

KEYDER, Çağlar. "1923-1929 Dönemi: Bankalar", SÖNMEZ Mustafa (Ed.), **75 Yılda Paranın Serüveni** içinde, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayını, 1998.

KUYUCAK, Hazım Atıf. **Para ve Banka**, Cilt.II, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1948.

MİSHKİN, S. Frederick. **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, 6.Basım, Boston: Addison Wesley, 2000.

OKUR, Yaşar. **Türkiye'de Kamu Denetimi, Değişim Süreci ve Performans Denetimi**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2007.

OSKAY, Suna; ACAR, Onur. **Avrupa Birliği ve Türk Sigorta Sektöründe Denetim**, İstanbul: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri, 2007.

PARASIZ, İlker. **Finansal Kurumlar ve Piyasalar**, Bursa: Ezgi Yayınevi, 2007.

PARASIZ, İlker. **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, İstanbul: Banksis Yayınları, 2000.

PARASIZ, İlker. **Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayını, 1998.

POROY, Reha ve Diğerleri. **Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları, 1997.

SAWYER, B. Lawrance. **Sawyer's Internal Auditing: The Practice of Modern Internal Auditing**, Florida: The Institute of Internal Auditors Press, 1988.

SELÇUK, Hasan; TUNAY, Batu. **Ticari Banka Yönteminin Temelleri**, 1.Basım, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2014.

TEZER, Öcal; ÇOLAK, Ömer Faruk. **Para Banka**, İstanbul: İmge Kitapevi, 1991.

The Institute of Internal Auditors, **Kırmızı Kitap (The Professional Practices Framework)**, Türkiye İç Denetim Enstitüsü (çev.), 2007.

TİRYAKİ, Göksel. **Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri (1990-2010 Türkiye Tecrübesi Işığında)**, İstanbul: TBB Yayınları, Kasım 2012.

TUNÇ, Yusuf. “2005 Sonrası Türkiye İstikrarının Değişimi”, Yusuf ALPAYDIN ve Halil TUNALI (Ed.), **Bankacılık ve Finans Politikaları** içinde, İstanbul: İTO Yayını, 2011.

WILLIAM, P. Leonard. **The Management Audit**, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1983.

YURTSEVER, Gürdoğan. **Teftiştten İç Denetime Banka Müfettişliği**, İstanbul: Beta Basım Yayın, 2010.

YÜCEMEMİŞ, Başak Tanınmış. **Parasal Birlik, Avrupa Merkez Bankası ve Türkiye’ye Yansımaları**, İstanbul: Derin Yayınları, 2005.

ZHUKOV, Evgeny. **Money, Credit, Banks**, Moskova: UNITI, 1999.

Sürekli Yayınlar:

AKSOY, Tamer. "Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler Bağlamında İç Kontrol ve İç Kontrol Gerekliliği: Anlatık Bir İnceleme", **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı.73, Temmuz-Ağustos-Eylül 2005.

AKYEL, Recai. "Türkiye'de İç Kontrol Kavramı, Unsurları ve Etkinliğinin Değerlendirilmesi", **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt.17, Sayı.1, 2010.

Bank of Russia Bulletin, "Methodology of the Basic Principles for Effective Banking Supervision of the Basel Committee on Banking Supervision", Sayı.23, 2002.

CANGÜREL, Ozan ve Diğerleri. "Sorularla Basel III", **BDDK Risk Yönetim Dairesi**, Aralık 2010.

CANKAR, İsa. "Denetimin Yeni Paradigması: Sürekli Denetim", **Sayıştay Dergisi**, Sayı.61, Nisan-Haziran 2006.

DANESCU, Andreea Cristina. "An Empirical Study Regarding Banks' Transparency Degree of the Internal Control Over Financial Reporting", **Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research**, Cilt.47, Sayı.2, 2013.

DEMİR, Volkan. "İç Kontrol Yapısı ve SAS 55 ile SAS 78'in Karşılaştırılması", **Muhasebe-Finansman Dergisi**, Sayı.11, 1999.

FERNANDEZ-LAVIADA, A.; MARTÍNEZ-GARCÍA, F.; DEL CORTE, J. "Internal Control Of Derivatives Usage By Spanish Savings Banks: An Empirical Survey", **Revista De Contabilidad - Spanish Accounting Review**, Cilt.10, Sayı.2, 2007.

Finans, Sanayi ve Ticaret Bülteni, "Index of Government Orders by Ministry of Finance", St.Petersburg, 1900.

GÜREL, Eymen; BULGURCU, Esra Burcu; DEMİR, Neslihan. "Basel III Kriterleri", **Bankacılık ve Sigortacılık Araştırma Dergisi**, Sayı.3-4, 2012.

HERMANSON, D. R.; SMİTH, J. L.; STEPHENS, N. M. "How Effective are Organizations' Internal Controls? Insights into Specific Internal Control Elements", **Current Issues in Auditing**, Cilt.6, Sayı.1, 2012.

İBİŞ, Cemal; ÇATIKKAŞ, Özgür. "İşletmelerde İç Kontrol Sistemine Genel Bakış", **Sayıştay Dergisi**, Nisan-Haziran 2012.

IDIAB, Ali; HARON, Mohamed; AHMAD, Shofian. "Commercial Banks & Historical Development", **Journal of Applied Sciences Research**, Sayı.7, 2011.

JUSTİN YİQİANG, J.; KİRİDARAN, K.; GERALD, J., L.; ROBERT, M. "Impact Of FDICIA Internal Controls On Bank Risk Taking", **Journal of Banking and Finance**, 2013.

KAYA, Mehmet; TORUN, Ramazan. "Basel III Uzlaşısının Getirdikleri Ve Sürecin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri", **Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı.13, 2018.

KHANNA, V. K.; KAVERİ, V. S. "Implementing Risk-Based Internal Audit in Indian Banks: An Assessment of Organizational Preparedness", **ICFAI Journal Of Bank Management**, Cilt.7, Sayı.3, 2008.

KİDYAEVA, A.Yu. "Ticari Bankalarda İç Kontrol Sistemi", **Economy and Business Dergisi**, Sayı.12, 2017.

KİRACI, Murat; ÇORBACIOĞLU, Sıtkı. "Kamu Bankalarında İç Denetim'in Yeniden Yapılandırılması", **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.32, Sayı.2, Aralık 2008.

KİSHALI, Y.; PEHLİVANLI, D. "Risk Odaklı İç Denetim ve IMKB Uygulaması", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı.30, 2006.

PALFİ, C.; MUREŞAN, M. "Survey on Weaknesses of Banks Internal Control Systems", **Journal of International Finance and Economics**, Cilt.9, Sayı.1, 2009.

Russian Journal of Money and Finance, "Banking supervision: what should it be?", Sayı.4, 2007.

SALAMEH, R.; AL-WESHAH, G.; AL-NSOUR, M.; AL-HİYARİ, A. "Alternative Internal Audit Structures and Perceived Effectiveness of Internal Audit in Fraud Prevention: Evidence from Jordanian Banking Industry", **Canadian Social Science**, Cilt.7, Sayı.3, 2011.

SALEHİ, M.; ARIANPOOR, A.; SALEHİ, F. "Investigating the Effect of Internal Audit on the Performance of Private Banks' System", **Journal of Accounting, Business ve Management**, Cilt.20, Sayı.1, 2013.

SALEHİ, M.; MOUSAVİ SHİRİ, M.; EHSANPOUR, F. "Effectiveness of Internal Control in the Banking Sector: Evidence from Bank Mellat, Iran", **IUP Journal of Bank Management**, Cilt.12, Sayı.1, 2013.

ŞENDURUR, Utku. "Kriz Dönemlerinde Bankalardaki İç Kontrol Sisteminin Önemi ve Etkinliği", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt.12, Sayı.4, 2010.

SOCOL, A. "Internal Banking Control And Audit: A Comparative Approach in The Romanian Banking Sector", **Annales Universitatis Apulensis – Series Oeconomica**, Cilt.13, Sayı.2, 2011.

ULUSOY, Yasin. "Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Bağımsız Dış Denetimin Fonksiyonları ve Denetçi Bağımsızlığı", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.7, Sayı.2, 2005.

UZUNAY, Vildan. "COBIT (Control Objectives for Information and related Technology)", **İç Kontrol Merkezi Uyumlaştırma Dairesi**, 2007.

YILDIRIM, Oğuz. "Türk Bankacılık Sisteminde Basel Kriterleri", **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt.52, Sayı.609, Kasım 2015.

YÜZGÜN, Arslan. "Genel Denetim Yaklaşımı", **Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi**, Sayı.16, 1995.

YURTSEVER, Gürdoğan. "Banka İç Kontrol Birimleri", **İç Denetim Dergisi**, Sayı.17, 2007.

Tezler:

AKYÜREK, Beste. "Bankacılık Sektöründe Risk Odaklı İç Denetim Sistemi", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).

DEMİRCAN, Asaf Savaş. "Sarbanes Oxley (2002) Yasası ve Bağımsız Denetime Etkileri", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).

DİPÇİ, Seray. "Bankalarda İç Denetim ve Bir Bankada İç Denetim Faaliyeti Uygulaması", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).

DUMAN, Songül. "İç Kontrol Sisteminin Oluşturulmasında Etkili Olan Faktörler ve Tekstil Sektöründe Örnek Uygulama", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).

EKMEKÇİ, Özlem Yılmaz. "Bankacılık Sektöründe İç Kontrol Sisteminin Uygulanması ve Bir Kamu Bankasında Araştırma", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

EROL, Selahattin. "Bankaların Denetim Sorunu ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun Fonksiyonları", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005).

KORKUT, Beliz. "Merkez Bankalarında İç Kontrol ve Risk Ölçümü Uygulamalarının TCMB Kambiyo Muhasebesi İşlemleri Açısından Değerlendirilmesi", **(Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, TCMB Muhasebe Genel Müdürlüğü, 2004).

KULAK, Fatih. "Merkez Bankalarında İç Kontrol ve İç Denetim: Kavramsal Çerçeve ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nda İç Kontrol ve İç Denetimin Etkililiği Konusunda Bir Değerlendirme", **(Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).

KURT, Mine. "Bankalarda Bağımsız Dış Denetim ve Bağımsız Dış Denetimin Türkiye'deki Bir Bankada Uygulanması", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).

NEŞELİ, Ali Erdem. "Türk Bankacılık Sisteminde İç Denetim ve İç Kontrol Sistemlerinin Analizi ve Uluslararası Denetim Standartlarına Uyumlaştırılması Kapsamında Bir Değerlendirme: Örnek Bir Uygulama", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

ORHAN, Serdar. "Bankacılık İşlemleri ve Bankaların Bağımsız Denetimi", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).

ÖZBEK, Mahmut Burak. "A Survey on The Effectiveness of Internal Control Systems in Turkish Banking Industry", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).

ŞEN, Taner. "Türk Bankacılık Sektöründeki İç Kontrol Sistemi Uygulamalarının Banka Personeli Tarafından Değerlendirilmesi", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

Diğer Yayınlar:

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, 8. Basım, Yayın No:273, İstanbul: TBB, Şubat 2014

5411 Sayılı Bankalar Kanunu, Cilt.45, Sayı.25983, Madde 4, 2005.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu, Cilt.45, Sayı.25983, Madde 81, 2005.

Bankacılar Dergisi, "Basel II Çalışma Raporları", Sayı.58, Eylül 2006.

BIS, "Basel II: International Emergency of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework", June 2004.

On the mandatory ratios of banks: Instruction of the Bank of Russia dated January 16, 2004 No. 110-I

Regulations of the Central Bank of Russia No. 242-P of December 16, 2003 for the Organization of Internal Control in Credit Organizations and Banking Groups.

Resmi Gazete, "Bankacılık Kanunu (5411 S.K.)", Sayı: 25983, 01 Kasım 2005.

Resmi Gazete, "Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik", Sayı: 26333, 01 Kasım 2006.

Rusya Federasyonu Merkez Bankası'na İlişkin Federal Kanun, Bölüm II, Madde 10.

Rusya Federasyonu Merkez Bankası'na İlişkin Federal Kanun, Bölüm II, Madde 56.

T.C Maliye Bakanlığı, **İç Denetçilerin Çalışma Usul ve Esasları ile Diğer Hususlar Hakkında Yönetmelik**, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 2005.

YÜZBAŞIOĞLU, Nejat. "Risk Yönetimi ve Bankaların Denetimi", **Risk Yönetimi Konferansı**, İstanbul: Risk Yöneticileri Derneği-Finans Dünyası, 16 Ocak 2003, s.16.

Raporlar:

TCMB, **Para Politikası Raporu**, Ankara, 2004-I.

TCMB, "Yetmişinci Hesap Yılı Hakkında Banka Meclisi'nce Hazırlanan Faaliyet Raporu", **2001 Yıllık Rapor 2002-I**, Ankara, 2002.

World Bank, **Türkiye Ekonomik İzleme Raporu**, Şubat 2022.

İnternet Adresleri:

BAŞPINAR, Ahmet. “Türkiye’de ve Dünyada Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış”, *Maliye Dergisi*, Mart-Nisan 2005, Sayı: 148, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/12/img-148.pdf>, (05 Şubat 2022).

CEYLAN, Onur. “Merkez Bankası’nın Ortaklık Yapısı ve Görevleri”, *Piyasa Rehberi*, 30/06/2014, <http://piyasarehberi.org/piyasa/78-merkez-bankasinin-ortaklik-yapisi-ve-gorevleri> (09 Mayıs 2022).

Glossary of Financial Terms, <https://vashifinancy.ru/finansy-na-kazhdy-den/dictionary/> (12 Mart 2022).

Online Etymology Dictionary, www.etymonline.com, (12 Mart 2022).

RMB, <https://www.cbr.ru>, (29 Mayıs 2022).

Rusya Federasyonu Merkez Bankası, Bulletin of Banking Statistics 2022/04, <https://www.cbr.ru/Collection/Collection/File/41008/Bbs2204e.pdf> (29 Mayıs 2022).

SBB, <https://www.sbb.gov.tr>, (31 Mayıs 2022).

TBB, Basel II Düzenlemeleri, Aralık 2012, <https://www.tbb.org.tr/> (23 Mart 2022).

TCMB, <https://www.tcmb.gov.tr>, (31 Mayıs 2022).

TCMB, Sermaye ve Hissedarlık Yapısı, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/banka+hakkinda/kurumsal+yapi/sermaye+ve+hissedarlik+yapisi> (09 Mayıs 2022).

TMSF, Fon’un Görev ve Sorumlulukları, <https://www.tmsf.org.tr/> (28 Haziran 2022).

TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr/>, (31 Mayıs 2022).

“Türkiye Bankalar Birliği Statüsü“, *Resmi Gazete*, 17 Temmuz 2006, Sayı.26231, Madde 1, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060717-1.htm>, (31 Mayıs 2022).

“Türkiye Bankalar Birliği Statüsü“, *Resmi Gazete*, 17 Temmuz 2006, Sayı.26231, Madde 6, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060717-1.htm> (31 Mayıs 2022).

“Türkiye Bankalar Birliği Statüsü“, *Resmi Gazete*, 17 Temmuz 2006, Sayı.26231, Madde 4/2, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060717-1.htm> (31 Mayıs 2022).

“Türkiye Bankalar Birliği Statüsü“, *Resmi Gazete*, 17 Temmuz 2006, Sayı.26231, Madde 5, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060717-1.htm> (31 Mayıs 2022).